

ДЕРЖАВНИЙ ТОРГОВЕЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ТОРГОВЕЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

НИЧИК ВЛАДИСЛАВ ОЛЕКСІЙОВИЧ

УДК 336.11:330.3-044.922

ДИСЕРТАЦІЯ
УПРАВЛІННЯ ДЕРЖАВНИМИ ФІНАНСАМИ
В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЇ ЕКОНОМІКИ

Спеціальність 072 – Фінанси, банківська справа та страхування
Подається на здобуття ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело
_____ В.О. Ничик

Науковий керівник

Канєва Тетяна Володимирівна
доктор економічних наук, професор,
декан факультету фінансів та обліку

Київ 2026

АНОТАЦІЯ

Ничик В.О. Управління державними фінансами в умовах трансформації економіки. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 072 «Фінанси, банківська справа та страхування» (07 «Управління та адміністрування»). – Державний торговельно-економічний університет, Київ, 2026.

Дисертація є комплексним дослідженням теоретичних засад та удосконалення методологічних положень управління державними фінансами в умовах трансформації економіки.

Управління державними фінансами є ваговою складовою макроекономічного регулювання та спрямоване на реалізацію основних завдань соціально-економічного розвитку країни. Бюджетно-податкова політика є дієвим інструментом впливу на рівень суспільного розвитку. В умовах трансформації економіки особливого значення набуває система бюджетного планування. Важливим є посилення дієвості державного фінансового механізму, функціонування відповідних фінансових інституцій, що забезпечить суттєвий вплив системи управління державними фінансами на розвиток економіки. Від якості та своєчасності прийняття рішень щодо управління державними фінансами залежить збалансованість бюджетної системи та результативність впливу фінансово-бюджетного механізму на дієвість економічних перетворень.

Разом з тим, необхідним є подальший розвиток системи управління державними фінансами в умовах економіки перетворень. Важливим є визначення пріоритетних напрямів бюджетно-податкової політики, розвиток системи перспективного прогнозування та планування бюджету, підвищення якісного рівня системи управління державними фінансами як складової суспільного розвитку. Доцільним є удосконалення підходів щодо розвитку

бюджетно-податкового механізму у системі управління державними фінансами, положення щодо розвитку системи бюджетного планування.

Об'єктом дослідження є система управління державними фінансами.

Предметом дослідження є теоретичні засади та механізми управління державними фінансами в умовах трансформації економіки.

У роботі застосовано сукупність методів і підходів, що дозволило реалізувати концептуальну єдність дослідження. Системний та структурний – при розкритті сутності управління державними фінансами в умовах трансформації економіки. Порівняльний та факторний методи – узагальнено та систематизовано зарубіжний досвід управління державними фінансами. Методи наукового абстрагування та експертних оцінок – при розвиненні підходів щодо системи перспективного прогнозування та планування бюджету.

Інформаційну базу дослідження становили законодавчі та нормативно-правові акти з питань управління державними фінансами, статистичні та аналітичні матеріали Міністерства фінансів України, Міністерства економіки України, Державної служби статистики України, Державної казначейської служби України, Державної податкової служби України, відповідні монографії, наукові статті вітчизняних та зарубіжних вчених.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у розкритті сутності управління державними фінансами в умовах трансформації економіки, що ґрунтується на положеннях резильєнтності державних фінансів, збалансованості бюджетно-податкових відносин, системі податкового регулювання як інструменту формування доходів бюджету з урахуванням макроекономічної динаміки, підвищення результативності бюджетних видатків, що надасть можливість посилити вплив фінансово-бюджетних механізмів на спроможність фінансової системи держави, суспільно-економічний розвиток країни.

Удосконалено підходи щодо розвитку бюджетно-податкового механізму у системі управління державними фінансами, у тому числі міжбюджетних відносин, податкового адміністрування, державного фінансового контролю з урахуванням інституційних засад фінансово-бюджетних відносин; положення щодо розвитку системи бюджетного планування, що надасть можливість посилити взаємозв'язок між використанням бюджетних коштів та отриманими результатами з врахуванням функцій та завдань головних розпорядників бюджетних коштів, що є особливо важливим в умовах обмеженості бюджетних ресурсів; підходи до пріоритетних напрямів бюджетно-податкової політики в умовах економічних перетворень, які ґрунтуються на основних положеннях адаптивної фінансово-бюджетної архітекtonіки, що дозволить підвищити рівень дієвості державної фінансової політики.

Дістало подальший розвиток положення щодо системи управління державними фінансами як складової суспільного розвитку з врахуванням збалансованості і прозорості фінансів державного сектору, необхідності адаптивності фінансової архітекtonіки до економічного середовища; узагальнення та систематизація зарубіжного досвіду управління державними фінансами, у тому числі підвищення рівня бюджетної результативності, бюджетно-податкової збалансованості, ефективності використання бюджетних коштів, здійснення виваженої політики управління дефіцитом бюджету та державним боргом, регулювання міжбюджетних відносин, що сприятиме забезпеченню фінансово-бюджетної стійкості, результативності та дієвості суспільних перетворень; підходи щодо системи перспективного прогнозування та планування бюджету, що обґрунтовує формування доходів бюджету, напрями та обсяги використання бюджетних коштів у майбутніх періодах з урахуванням пріоритетів соціально-економічного розвитку країни, у тому числі здійснено перспективне планування показника питомої ваги доходів бюджету, видатків бюджету, дефіциту бюджету у валовому внутрішньому продукті на період 2027-2031 років.

Теоретичні положення та висновки дисертаційної роботи, що розкривають сутність та механізми формування системи управління державними фінансами в умовах трансформації економіки, мають практичне значення у процесі підвищення якісного рівня бюджетного прогнозування та планування, при розробці та реалізації фінансово-бюджетної політики держави.

Основні висновки та результати дисертаційної роботи використано Секретаріатом Кабінету Міністрів України при опрацюванні проєктів нормативно-правових актів з питань розробки та реалізації фінансово-бюджетної політики держави (довідка від 05.12.2025р. №67-285/1-25).

Особистий внесок здобувача полягає у розкритті сутності формування системи управління державними фінансами в умовах трансформації економіки. Наукові результати та висновки, які виносяться на захист, одержані автором самостійно.

Ключові слова: державні фінанси, бюджетно-податкова політика, доходи бюджету, видатки бюджету, збалансованість бюджету, бюджетне планування та прогнозування, соціально-економічний розвиток країни.

ANNOTATION

Nychyk V.O. Public finance management in the context of economic transformation. – The qualifying scientific work on the manuscript's rights.

Dissertation for the degree of Doctor of Philosophy in specialty 072 «Finance, Banking and Insurance» (07 «Management and Administration»). – State University of Trade and Economics, Kyiv, 2026.

The dissertation is a comprehensive study of the theoretical foundations and improvement of methodological provisions of public finance management in the context of economic transformation.

Public finance management is an important component of macroeconomic regulation and is aimed at implementing the main tasks of the country's socio-

economic development. Budget and tax policy is an effective tool for influencing the level of social development. In the context of economic transformation, the budget planning system becomes of particular importance. It is important to strengthen the effectiveness of the state financial mechanism and the functioning of relevant financial institutions, which will ensure a significant impact of the public finance management system on economic development. The balance of the budget system and the effectiveness of the financial and budgetary mechanism on the effectiveness of economic transformations depend on the quality and timeliness of decision-making regarding public finance management.

At the same time, further development of the public finance management system in the context of a transforming economy is necessary. It is important to determine the priority areas of budget and tax policy, develop a system of prospective forecasting and budget planning, and improve the quality of the public finance management system as a component of social development. It is advisable to improve approaches to the development of the budget and tax mechanism in the public finance management system, as well as provisions for the development of the budget planning system.

The object of the study is the public finance management system.

The subject of the study is the theoretical principles and mechanisms of public finance management in the context of economic transformation.

The work uses a set of methods and approaches, which allowed to realize the conceptual unity of the research. Systemic and structural - in revealing the essence of public finance management in the context of economic transformation. Comparative and factor methods - generalize and systematize foreign experience in public finance management. Methods of scientific abstraction and expert assessments - in developing approaches to the system of prospective forecasting and budget planning.

The information base of the study was legislative and regulatory legal acts on public finance management, statistical and analytical materials of the Ministry of Finance of Ukraine, the Ministry of Economy of Ukraine, the State Statistics Service of Ukraine, the State Treasury Service of Ukraine, the State Tax Service of Ukraine, relevant monographs, scientific articles by domestic and foreign scientists.

The scientific novelty of the results obtained lies in revealing the essence of public finance management in the context of economic transformation, which is based on the principles of public finance resilience, balance of budget and tax relations, the system of tax regulation as a tool for generating budget revenues taking into account macroeconomic dynamics, increasing the effectiveness of budget expenditures, which will provide an opportunity to strengthen the influence of financial and budgetary mechanisms on the capacity of the state's financial system and the socio-economic development of the country.

Improved approaches to the development of the budget and tax mechanism in the public finance management system, including inter-budgetary relations, tax administration, and public financial control; provisions on the development of the budget planning system, which will provide an opportunity to strengthen the relationship between the use of budget funds and the results obtained, taking into account the functions and tasks of the main administrators of budget funds, which is especially important in conditions of limited budget resources; approaches to priority areas of budget and tax policy in the context of economic transformations, which will allow increasing the level of effectiveness of state financial policy.

The provision on the public finance management system as a component of social development was further developed, taking into account the balance and transparency of public sector finances, the need for adaptability of financial architecture to the economic environment; generalization and systematization of foreign experience in public finance management, including increasing the level of

budget effectiveness, budget and tax balance, and the efficiency of using budget funds; approaches to the system of forward-looking forecasting and budget planning, which justifies the formation of budget revenues, directions and volumes of use of budget funds in future periods, taking into account the priorities of the country's socio-economic development, including the implementation of long-term planning of the indicator of the specific weight of budget revenues, budget expenditures, budget deficit in gross domestic product for the period 2027-2029.

Theoretical provisions and conclusions of the dissertation, that reveal the essence and mechanisms of forming a public finance management system in the context of economic transformation, have practical significance in the process of improving the quality of budget forecasting and planning, in the development and implementation of the state's financial and budgetary policy.

The main conclusions and results of the dissertation work were used by the Secretariat of the Cabinet of Ministers of Ukraine when developing draft regulatory legal acts on the development and implementation of the state's financial and budgetary policy (certificate dated 05.12.2025, №. 67-285/1-25).

The applicant's personal contribution consists in revealing the essence of the formation of the public finance management system in the context of economic transformation. The scientific results and conclusions presented for defense were obtained by the author independently.

Key words: public finances, fiscal policy, budget revenues, budget expenditures, budget balance, budget planning and forecasting, socio-economic development of the country.

Список публікацій здобувача:

наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Chugunov I., Makohon V., Titarchuk M., Nychyk V, Gregul V. Financial support for the economy development of Ukraine. Financial and credit activity: problems of theory and practice, 2024. №1 (54).PP.307-315. [Міжнародна наукометрична база SCOPUS] (особистий внесок 0,2 друк. арк.)
2. Ничик В.О. Напрями фінансово-бюджетної політики в умовах трансформації економіки. Інвестиції: практика та досвід. 2025. №15. С. 254-258. (0,4 друк. арк.)
3. Ничик В.О. Управління державними фінансами у системі соціально-економічного розвитку країни.Агросвіт.2025.№24.С.263-268.(0,5друк.арк.)

наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації :

4. Nychyk V.O. The essence of the public finance management system // International scientific and practical conference "Progressive research in the modern world", (December 28-30, 2022). Boston, USA, 2022.P.739-745. (0,4 друк.арк.)
5. Ничик В.О. Бюджетно-податковий механізм у системі управління державними фінансами . Фінансова політика як складова економічного розвитку : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, 11-12 квітня 2023 р.). Київ: ДТЕУ, 2023. С. 77–79. (0,2 друк. арк.)
6. Nychyk V.O. Theoretical principles of public finance management // International scientific and practical conference " Topical aspects of modern scientific research ", (December 21-23, 2023). Tokyo, Japan , 2023. P.644-650. (0,4 друк.арк.)

7. Ничик В.О. Фінансово-бюджетні інструменти економічного розвитку . Фінансово-бюджетна політика в умовах воєнного стану: матеріали всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, 17-18 квітня 2024 р.). Київ: ДТЕУ, 2024. С.75–77. (0,2 друк.арк.)

8. Nychyk V.O. Management of public finances in countries with developed economies // International scientific and practical conference " European congress of scientific discovery ", (December 29-31, 2024). Madrid, Spain, 2024. P.569-573. (0,3 друк.арк.)

9. Ничик В.О. Управління державними фінансами як складова суспільного розвитку . Державна фінансова політика в умовах суспільно-економічних перетворень : матеріали всеукр. наук.-практ. конф. (м.Київ, 15-16 квітня 2025 р.). Київ: ДТЕУ, 2025. С.77–80. (0,3 друк.арк.)

10. Nychyk V.O. Budget formation in conditions of economic transformation // International scientific and practical conference " Innovation and development in world science ", (December 29-31, 2025). Zurich, Switzerland , 2025. P.485-490. (0,3 друк.арк.)

ВСТУП.....	12
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ УПРАВЛІННЯ ДЕРЖАВНИМИ ФІНАНСАМИ	18
1.1. Сутність управління державними фінансами в умовах трансформації економіки	18
1.2. Управління державними фінансами у системі соціально-економічного розвитку країни.....	47
1.3. Зарубіжний досвід управління державними фінансами.....	70
Висновки до розділу 1.....	85
Список використаних джерел до розділу 1.....	88
РОЗДІЛ 2 .СТАНОВЛЕННЯ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ДЕРЖАВНИМИ ФІНАНСАМИ	101
2.1. Розвиток системи бюджетного планування.....	101
2.2. Система управління державними фінансами як складова суспільного розвитку	113
2.3. Розвиток бюджетно-податкового механізму у системі управління державними фінансами	135
Висновки до розділу 2.....	155
Список використаних джерел до розділу 2.....	158
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ РОЗВИТКУ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ДЕРЖАВНИМИ ФІНАНСАМИ В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЇ ЕКОНОМІКИ.....	171
3.1. Пріоритетні напрями бюджетно-податкової політики в умовах трансформації економіки	171
3.2. Перспективне прогнозування та планування бюджету як складова економічного розвитку	194

Висновки до розділу 3.....	205
Список використаних джерел до розділу 3.....	208
ВИСНОВКИ	220
ДОДАТКИ	224

ВСТУП

Актуальність теми. Управління державними фінансами є ваговою складовою макроекономічного регулювання та спрямоване на реалізацію основних завдань соціально-економічного розвитку країни. Бюджетно-податкова політика є дієвим інструментом впливу на рівень суспільного розвитку. В умовах трансформації економіки особливого значення набуває система бюджетного планування. Важливим є посилення дієвості державного фінансового механізму, функціонування відповідних фінансових інституцій, що забезпечить суттєвий вплив системи управління державними фінансами на розвиток економіки. Від якості та своєчасності прийняття рішень щодо управління державними фінансами залежить збалансованість бюджетної системи та результативність впливу фінансово-бюджетного механізму на дієвість економічних перетворень.

Серед вагомих наукових досліджень зарубіжних вчених у сфері державних фінансів та їх впливу на економічний розвиток можна зазначити праці Дж. Б'юкенена, А. Вагнера, Дж. Кейнса, А.Лаффера, Р. Максгрейва, А. Парето, П. Самуельсона, Р.Солоу, Дж. Стігліца, Г. Таллока, В. Танзі, С. Фішера, Дж. Хікса.

Питанням формування системи управління державними фінансами присвячені праці вітчизняних вчених: С. Буковинського, О.Василика, Т.Канєвої, Л. Козарезенко, Г. Кучер, Л. Лисяк, І. Лук'яненко, І. Луніної, А. Мазаракі, В.Макогон, М.Пасічного, Д.Полозенка, Г.П'ятаченка, Ю.Радіонова, В. Федосова, І. Чугунова, С. Юрія та інших.

Разом з тим, необхідним є подальший розвиток системи управління державними фінансами в умовах економіки перетворень. Важливим є визначення пріоритетних напрямів бюджетно-податкової політики, розвиток системи перспективного прогнозування та планування бюджету, підвищення якісного рівня системи управління державними фінансами як складової суспільного розвитку. Доцільним є удосконалення підходів щодо розвитку

бюджетно-податкового механізму у системі управління державними фінансами, положення щодо розвитку системи бюджетного планування.

Зазначене свідчить про актуальність дисертаційної роботи та обумовило визначення її мети, завдань, об'єкту і предмету дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота виконана відповідно до плану науково-дослідних робіт Державного торговельно-економічного університету: «Фінансова політика соціально-економічного розвитку країни» (номер державної реєстрації 0121U100344), «Державна фінансова політика суспільного розвитку» (номер державної реєстрації 0122U001433), «Фінансово-бюджетна політика в умовах суспільно-економічних перетворень» (номер державної реєстрації 0124U000331), автором надано відповідні матеріали та пропозиції щодо формування системи управління державними фінансами в умовах трансформації економіки.

Мета та завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є розкриття теоретичних засад та удосконалення методологічних положень формування системи управління державними фінансами в умовах трансформації економіки.

Поставлена мета зумовила необхідність вирішення таких **завдань:**

- розкрити сутність управління державними фінансами в умовах трансформації економіки;
- удосконалити положення щодо розвитку системи бюджетного планування ;
- розвинути положення щодо системи управління державними фінансами як складової суспільного розвитку;
- удосконалити підходи щодо розвитку бюджетно-податкового механізму у системі управління державними фінансами;
- узагальнити та систематизувати зарубіжний досвід управління державними фінансами;

- удосконалити підходи до пріоритетних напрямів бюджетно-податкової політики в умовах економічних перетворень;
- розвинути підходи щодо системи перспективного прогнозування та планування бюджету.

Об’єктом дослідження є система управління державними фінансами.

Предметом дослідження є теоретичні засади та механізми управління державними фінансами в умовах трансформації економіки.

Методи дослідження. У роботі застосовано сукупність методів і підходів, що дозволило реалізувати концептуальну єдність дослідження. Системний та структурний – при розкритті сутності управління державними фінансами в умовах трансформації економіки. Порівняльний та факторний методи – узагальнено та систематизовано зарубіжний досвід управління державними фінансами. Методи наукового абстрагування та експертних оцінок – при розвиненні підходів щодо системи перспективного прогнозування та планування бюджету.

Інформаційну базу дослідження становили законодавчі та нормативно-правові акти з питань формування бюджетних видатків як інструменту економічного розвитку, статистичні та аналітичні матеріали Міністерства фінансів України, Міністерства економіки України, Державної служби статистики України, Державної казначейської служби України, Державної податкової служби України, відповідні монографії, наукові статті вітчизняних та зарубіжних вчених.

Наукова новизна одержаних результатів полягатиме у наступному:

вперше:

- розкрито сутність управління державними фінансами в умовах трансформації економіки, що ґрунтується на положеннях резильєнтності державних фінансів, збалансованості бюджетно-податкових відносин, системі податкового регулювання як інструменту формування доходів бюджету з урахуванням макроекономічної динаміки, підвищення результативності

бюджетних видатків, що надасть можливість посилити вплив фінансово-бюджетних механізмів на спроможність фінансової системи держави, суспільно-економічний розвиток країни;

удосконалено:

- підходи щодо розвитку бюджетно-податкового механізму у системі управління державними фінансами, у тому числі міжбюджетних відносин, податкового адміністрування, державного фінансового контролю з урахуванням інституційних засад фінансово-бюджетних відносин;

- положення щодо розвитку системи бюджетного планування, що надасть можливість посилити взаємозв'язок між використанням бюджетних коштів та отриманими результатами з врахуванням функцій та завдань головних розпорядників бюджетних коштів, що є особливо важливим в умовах обмеженості бюджетних ресурсів;

- підходи до пріоритетних напрямів бюджетно-податкової політики в умовах економічних перетворень, які ґрунтуються на основних положеннях адаптивної фінансово-бюджетної архітекtonіки, що дозволить підвищити рівень дієвості державної фінансової політики;

дістало подальшого розвитку:

- положення щодо системи управління державними фінансами як складової суспільного розвитку з врахуванням збалансованості і прозорості фінансів державного сектору, необхідності адаптивності фінансової архітекtonіки до економічного середовища;

- узагальнення та систематизація зарубіжного досвіду управління державними фінансами, у тому числі підвищення рівня бюджетної результативності, бюджетно-податкової збалансованості, ефективності використання бюджетних коштів, здійснення виваженої політики управління дефіцитом бюджету та державним боргом, регулювання міжбюджетних відносин, що сприятиме забезпеченню фінансово-бюджетної стійкості, результативності та дієвості суспільних перетворень.

- підходи щодо системи перспективного прогнозування та планування бюджету, що обґрунтовує формування доходів бюджету, напрями та обсяги використання бюджетних коштів у майбутніх періодах з урахуванням пріоритетів соціально-економічного розвитку країни, у тому числі здійснено перспективне планування показника питомої ваги доходів бюджету, видатків бюджету, дефіциту бюджету у валовому внутрішньому продукті на період 2027-2031 років.

Практичне значення одержаних результатів. Теоретичні положення та висновки дисертаційної роботи, що розкривають сутність та механізми формування системи управління державними фінансами в умовах трансформації економіки, мають практичне значення у процесі підвищення якісного рівня бюджетного прогнозування та планування, при розробці та реалізації фінансово-бюджетної політики держави.

Основні висновки та результати дисертаційної роботи використано Секретаріатом Кабінету Міністрів України при опрацюванні проєктів нормативно-правових актів з питань розробки та реалізації фінансово-бюджетної політики держави (довідка від 05.12.2025р. №67-285/1-25).

Особистий внесок здобувача полягає у розкритті сутності формування системи управління державними фінансами в умовах трансформації економіки. Наукові результати та висновки, які виносяться на захист, одержані автором самостійно.

Апробація результатів дисертації. Основні теоретичні та методологічні положення, результати дисертаційного дослідження доповідалися на науково-практичних конференціях: «Progressive research in the modern world» (Boston, USA, 2022); «Фінансова політика як складова економічного розвитку» (м. Київ, 2023 р.); «Topical aspects of modern scientific research» (Tokyo, Japan, 2023); «Фінансово-бюджетна політика в умовах воєнного стану» (м. Київ, 2024 р.); «European congress of scientific discovery» (Madrid, Spain, 2024); «Державна фінансова політика в умовах суспільно-економічних перетворень»

(м. Київ, 2025 р.); «Innovation and development in world science» (Zurich, Switzerland , 2025).

Публікації. Основні положення та результати дисертації опубліковано у 10 наукових працях, у тому числі 3 у наукових фахових виданнях, загальним обсягом 3,2 друк. арк.

Обсяг та структура роботи. Дисертаційна робота складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг дисертації становить 238 сторінка. Дисертація містить 8 таблиці, 10 додатків, список використаних джерел включає 240 найменування.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ УПРАВЛІННЯ ДЕРЖАВНИМИ ФІНАНСАМИ

1. Сутність управління державними фінансами в умовах трансформації економіки

Розробка теоретичних засад системи управління державними фінансами потребує застосування системного підходу з огляду на певну відокремленість функціональних повноважень інституцій, що здійснюють прогнозування, планування її основних показників. Вагомим є визначення пріоритетів у сфері фіскальної консолідації та створення сприятливих умов для стійкого зростання економіки. Задля забезпечення макроекономічної стабільності доцільним є розвиток інституційних механізмів управління державним боргом. Плановість та послідовність бюджетної політики є передумовою її дієвості, необхідним є удосконалення системи бюджетного планування і прогнозування. Потребують подальшого розвитку основні засади державного аудиту, підвищення рівня прозорості бюджетного процесу. За умов інституційних перетворень, постає необхідність удосконалення регуляторних фінансових механізмів для підтримки процесів економічного розвитку. Розробка бюджетно-податкової політики з врахуванням соціально-економічних процесів, бюджетної збалансованості, запровадження системного оцінювання ступеня досягнення поставлених завдань сприятиме дієвому перетворенню економіки у напрямі інноваційної моделі розвитку. Подальший розвиток системи планування та виконання бюджетів, що ґрунтується на принципах програмно-цільового методу, потребує удосконалення бюджетного процесу щодо запровадження середньострокового планування, посилення спрямованості бюджетного планування на кінцеві результати та підвищення ефективності використання бюджетних коштів. Послідовність та виваженість заходів бюджетної політики має значимий вплив на соціально-економічний розвиток країни. Позитивний

вплив на динаміку економічного розвитку забезпечено за рахунок одночасного зниження податкового навантаження і збільшення продуктивних видатків бюджету. Результативні заходи фіскальної консолідації реалізовувались шляхом оптимізації бюджетних видатків, що сприяло економічному зростанню. Необхідним є запровадження бюджетних правил і накладення сукупності обмежень щодо граничного розміру та структури видаткової частини бюджету. Обсяги видатків соціального спрямування, зокрема це стосується мінімальних соціальних стандартів і гарантій, мають щільно корелювати з показниками росту економіки. Розбудова інструментарію перспективного бюджетного планування посилить якість управління бюджетним процесом. Посилення ролі бюджетної політики в регулюванні соціальних і економічних процесів потребує покращення якості інститутів. Фінансування програм соціального захисту населення має супроводжуватись удосконаленням інструментарію забезпечення адресності надання пільг, упорядкування категорій їх отримувачів. За умов обмеженості бюджетних ресурсів доцільним є розвиток механізмів оцінки фінансово-майнового стану одержувачів соціальної допомоги. Необхідним є визначення переліку і стандартів суспільних послуг, що є гарантованими державою за рахунок бюджету. Концентрація бюджетних коштів на пріоритетних напрямках соціально-економічного розвитку країни із підвищенням дієвості аудиту ефективності їх використання посилить бюджетну результативність. При розробці бюджетних програм важливим є встановлення стійкого взаємозв'язку між обсягом виділених бюджетних асигнувань з одержаними результатами. Подальшого розвитку потребують методологічні підходи до оцінювання ефективності видатків бюджету на етапі їх планування, враховуючи соціальну та економічну значимість. Координація бюджетно-податкової є вагомим передумовою для забезпечення довгострокової макроекономічної стабільності і стійкого економічного зростання. Значну увагу при взаємодії політик слід приділяти тривалості, характеру та лагу впливу відповідного інструменту на обраний цільовий орієнтир. Важливо узгоджувати дії органу державного

управління, який відповідає за розробку бюджетної та податкової політики в розрізі часової протяжності, базуючись на інституційному підході. Зазначене потребує удосконалення правил їх взаємодії на засадах транспарентності та результативності. Своєчасність і повнота представлення інформації відповідними інституціями дозволить підвищити результативність заходів фінансового регулювання. Узгодження складових державної фінансової політики має забезпечити стимулювання темпів економічного зростання. Економічна динаміка обумовлює необхідність формування виваженої та адаптивної державної фінансової політики, що сприятиме забезпеченню умов для відновлення економічного зростання та соціальної стабільності у суспільстві. З метою активізації структурних змін в економіці, важливим є застосування збалансованого підходу до формування державного та місцевих бюджетів, що передбачає зниження вагових показників дефіциту бюджету та державного боргу в середньостроковій перспективі. Пріоритетним напрямом бюджетної політики у сфері підвищення ефективності та результативності видатків є удосконалення механізму формування державних цільових та бюджетних програм, запровадження інституту оцінки ефективності видатків на стадії їх планування. Важливим є проведення подальшого упорядкування системи управління бюджетними коштами та підвищення рівня фінансової самостійності місцевого самоврядування. Інституційні зміни в податковій політиці мають забезпечити залучення додаткових інвестицій у реальний сектор економіки, зростання рівня економічної активності. Важливим є реалізація системних заходів фінансової політики, спрямованих на посилення дієвості механізму державного регулювання фінансового ринку. Особливого значення набувають питання запровадження системи державного стратегічного та середньострокового бюджетного планування. В процесі формування та реалізації фінансової політики, необхідним є забезпечення умов для відновлення довіри суб'єктів економічних відносин до фінансової системи. Управління державними фінансами є одним з дієвих інструментів впливу на динаміку та якісний рівень соціально-економічного розвитку країни. Використання інструментів та

важелів фінансової політики має здійснюватися з урахуванням впливу сукупності економічних, інституційних та соціальних факторів. В умовах трансформації економіки, посилюється роль фінансової політики як основи для досягнення макроекономічної стабілізації та подальшого відновлення економічного зростання. Фінансова політика держави є дієвим інструментом регулювання циклічних коливань економіки, важливим є забезпечення поступальної адаптації економіки до змін зовнішнього економічного середовища. Необхідність розробки ефективної державної фінансової політики зумовлена тим, що за будь-якого типу економічної системи, основним призначенням держави є забезпечення фінансовими ресурсами тих потреб, що не можуть бути задоволені через ринковий механізм. Зростання обґрунтованості стратегічних економічних рішень у фінансовій системі країни потребує розробки та впровадження ефективного та якісного інструментарію їх підготовки та надає можливість вирішувати нагальні проблеми, пов'язані із забезпеченням стійкого економічного зростання, підвищенням ефективності інвестиції, планування та прогнозування бюджетних показників та їх позитивного впливу на економічну систему. При формуванні та реалізації зазначених напрямів необхідно спиратися на поєднання принципів суспільної необхідності та економічної ефективності, враховувати вплив структури власності в економіці, що дозволить при виборі стратегії державного управління визначати найбільш раціональні пропорції перерозподілу валової доданої вартості та досягати реалізації суспільних інтересів. Принцип суспільної необхідності означає визначення ступеня достатності та якості втручання влади в економічну систему з точки зору забезпечення умов суспільного розвитку. Економічну сутність державної фінансової політики можна представити як складову суспільного розвитку, яка полягає у використанні та реалізації сукупності відповідних економічних заходів, механізмів фінансово-економічного регулювання у взаємозв'язку з стратегічними пріоритетами розбудови країни з метою забезпечення суспільних потреб, збалансованого, довгострокового розвитку національної

економіки. Основною метою фінансової політики є забезпечення економічної та соціальної стабільності шляхом створення сприятливих умов для економічного зростання.

Сукупність встановлених фінансово-економічних інститутів є результатом розвитку та постійного вдосконалення відповідних взаємовідносин у процесі формування, регулювання та використання національного доходу з метою задоволення потреб та інтересів суспільства відповідно до основних завдань соціально-економічного розвитку країни. Водночас, система фінансово-економічних інститутів є інституційною складовою фінансової архітектури. Державна фінансова політика в значній мірі залежить від бюджетно-податкової політики як базових структурних інструментів регулювання економічних відносин країни. Одним з основних завдань бюджетного регулювання є упорядкування кількості бюджетних програм, складання головними розпорядниками бюджетних коштів плану діяльності на наступні бюджетні періоди відповідно до напрямів розвитку галузі, підвищення якісного рівня розробки паспортів та інтегральної оцінки виконання бюджетних програм, підготовки бюджетних запитів, здійснення моніторингу бюджетної результативності. В умовах обмеженості фінансових ресурсів вагомим завданням бюджетної стратегії є спрямування видатків на пріоритетні напрями соціально-економічного розвитку країни, обґрунтування цілей, завдань та принципів бюджетної політики, узгодження фінансових можливостей бюджету щодо їх реалізації в межах бюджетних періодів. Вплив фінансово-бюджетної політики на економічні процеси полягає в стимулюванні внутрішнього попиту для підтримки достатньо високого рівня зайнятості населення, розбудові інфраструктури та посилення інноваційної складової економічного розвитку. На результативність здійснюваної бюджетної політики впливає якісний рівень розвитку інституційного середовища економіки, пріоритети соціально-економічного розвитку країни. Підходи до підвищення дієвості механізмів формування бюджету країни в умовах воєнного стану мають базуватися на інституційній взаємодії фінансово-

бюджетних регуляторів. Вагомою складовою фіскальних стимулів бюджетно-податкової політики в умовах воєнного стану мають стати заходи фінансової підтримки малого та середнього бізнесу, зокрема урядові гранти на виплату заробітної плати працівників, субсидії за умови найму нових працівників, компенсація відсотків по отриманих раніше кредитах, державні гарантії по кредитах. Бюджетна підтримка населення є основною у нейтралізації наслідків військових дій, тому повинна знаходити відображення у видатках державного бюджету. Серед таких заходів можна виділити виплати для окремих категорій населення; допомога по безробіттю, догляду за дітьми, пенсіонерам; прямі грошові виплати громадянам, у тому числі тим, хто втратив роботу під час війни; допомога для покриття витрат на проживання. Бюджетна політика має будуватися на основі науково обґрунтованої концепції розвитку бюджетних відносин як складова фінансової політики держави, спрямованої на створення відповідних умов соціально-економічного розвитку країни. Інструменти бюджетної політики мають розглядатися як засоби формування інституціонального середовища бюджетного простору. При формуванні бюджетної політики держава повинна виходити з необхідності забезпечення фінансово-економічної збалансованості та стійкості. Розвиток суспільства вимагає використання бюджетної політики як дійового інструменту державного регулювання економічних та соціальних відносин. Важливим є визначення пріоритетів бюджетної політики виходячи з основних засад соціально-економічного розвитку країни, удосконалення державного управління у сфері формування доходів бюджету, планування та використання видатків бюджету, міжбюджетних відносин, що підвищить рівень ефективності функціонування економічної та бюджетної системи. Інституційна структура системи управління державними фінансами еволюціонує та удосконалюється разом з розвитком суспільства. Взаємовплив спостерігається між інституційним

середовищем суспільства та державною фінансовою політикою. Позитивні результати запланованих інституційних змін сприятимуть підвищенню дієвості механізмів управління державними фінансами в системі суспільного розвитку. Бюджетна політика, що реалізується через систему бюджетних механізмів забезпечує бюджетну рівновагу та ефективний вплив на соціально-економічні процеси. [4,9,21,67,74,76].

Управління державними фінансами має здійснюватися з урахуванням макроекономічної динаміки, процесів інституційного розвитку з урахуванням глобальних тенденцій структурних перетворень фінансової системи, досвіду країн з розвинутою та трансформаційною економікою. Сутність управління державними фінансами в умовах трансформації економіки ґрунтується на положеннях резильєнтності державних фінансів, збалансованості бюджетно-податкових відносин, системі податкового регулювання як інструменту формування доходів бюджету з урахуванням макроекономічної динаміки, підвищення результативності бюджетних видатків, що надасть можливість посилити вплив фінансово-бюджетних механізмів на спроможність фінансової системи держави, суспільно-економічний розвиток країни. Узагальнення та систематизація підходів до формування та реалізації державної фінансової політики у країнах з розвинутою і трансформаційною економікою в умовах економічної рецесії та відновлення економічного зростання сприятиме підвищенню якісного рівня інституційного середовища фінансової системи. Економічна рецесія внесла суттєві корективи у розробку фінансової політики держави, зумовила зміну підходів щодо ролі державної фінансової політики у забезпеченні умов для макроекономічної стабілізації, відновлення економічного зростання. Для посилення рівня результативності заходів фінансового регулювання необхідним є проведення структурних перетворень економіки, соціальної сфери, зміцнення фінансових інститутів. Вагомого значення набувають питання збільшення обсягу державних інвестицій, що сприяє підвищенню ефективності соціально-економічних перетворень. Співвідношення між складовими системи бюджетного регулювання постійно адаптуються до

стадій економічного циклу, пріоритетів соціально-економічного розвитку країни. За умов економічного спаду для відновлення позитивної динаміки реального валового внутрішнього продукту доцільним є використання механізму державного регулювання у сфері бюджетних видатків. Розміри державного боргу та видатків бюджету на його обслуговування знижують можливості стимулюючого впливу відповідних бюджетних заходів. З огляду на зазначене, механізм регулювання дефіциту бюджету має ґрунтуватись на принципах функціональних фінансів щодо досягнення фінансової стійкості бюджетної системи. Важливим є запровадження інституційних обмежень показників інвестиційної та соціальної складової бюджету, дефіциту бюджету та структури джерел його фінансування. Бюджетна складова суспільного розвитку впливає на якісний рівень та доступність послуг у сфері освіти, науки, охорони здоров'я, соціального забезпечення населення. В умовах економічних та соціальних перетворень актуалізуються питання розробки методів та інституційних механізмів підвищення ефективності формування і реалізації податкової політики держави. Податки є важливим фінансовим інструментом впливу на соціально-економічний розвиток країни. Від ступеня оптимальності співвідношень складових податкового регулювання залежить рівень та темпи розвитку економіки, стійкість та збалансованість державних фінансів. Фіскальна архітектоніка створює основу для ефективної реалізації податкової політики. Необхідність модернізації податкових механізмів обумовлена суспільною потребою формування дієвої системи розвитку фінансово-економічної системи. Фінансова політика держави як вагомий економічний інститут має відігравати провідну роль в визначенні цілей, завдань структурних перетворень бюджетно-податкової системи з урахуванням циклічної динаміки економічного розвитку. З огляду на зазначене, інституційні фінансові механізми повинні посилювати рівень адаптивності до змін екзогенних чинників впливу на економічні процеси, підвищувати роль ендогенної складової у забезпеченні економічного зростання в середньостроковій перспективі. Визначено доцільність підвищення дієвості координації

складових фінансово-бюджетної політики. Бюджетна політика є вагомим інструментом економічного зростання, важливим є використання положень інституційної бюджетної архітектури у процесі перспективного планування фінансово-економічних показників країни. Економічна сутність управління державними фінансами як складової соціально-економічного розвитку країни полягає у сукупності інституційних засад, форм, механізмів та важелів управління фінансовими процесами на макроекономічному рівні відповідно до визначених пріоритетів суспільного розвитку з метою забезпечення динамічної збалансованості фінансової системи, підвищення дієвості державного регулювання економіки, посилення впливу ендогенних чинників на результативність економічних перетворень. Основні засади формування фінансової політики держави як інструменту суспільного розвитку передбачають застосування ефективних інноваційних підходів до формування державних фінансових ресурсів, підвищення якісного рівня державного фінансово-економічного регулювання, впливу фінансового механізму на економічне зростання з метою забезпечення суспільних потреб, збалансованого, перспективного розвитку економіки, дієвого соціального захисту населення. Використання інструментів та важелів державної фінансової політики з метою стимулювання розвитку людського капіталу має бути комплексним з урахуванням впливу сукупності соціальних, економічних та інституційних чинників. Система фінансового забезпечення людського потенціалу має адаптуватися до структурних змін бюджетної, податкової, соціальної політики, інституційної макроекономічної динаміки. Інтенсивний розвиток людського потенціалу потребує своєчасної адаптації до змін соціально-економічного та інституційного середовища, зростає інтегруюча роль публічних фінансів у формуванні інноваційної складової людського потенціалу. Використовуючи відповідні фінансово-бюджетні механізми держава має сприяти розширеному відтворенню суспільства, стимулювання розвитку людського капіталу як вагомому ендогенному інструменту забезпечення економічного зростання. Фінансова політика держави виступає сферою економічної

діяльності, що визначає та забезпечує розвиток фінансової системи країни, та засади, особливості й механізм мобілізації, розподілу й перерозподілу фінансових ресурсів та активів економічних суб'єктів, господарюючих на відповідній території. Вона активно досліджується сучасними науковцями як інструмент забезпечення соціально-економічного розвитку в контексті підвищення ефективності реалізації стратегії держави, що передбачає визначення різних за строковістю та пріоритетністю цілей і завдань. Практична реалізація завдань та цілей державного фінансового регулювання щодо соціально-економічного розвитку забезпечується за допомогою використання економічних методів, форм і способів цілеспрямованих дій. На форми та обсяги державного регулювання здійснюють вплив характер економічних, соціальних, екологічних та інших чинників. Фінансова політика соціально-економічного розвитку повинно достатньо адаптивно реагувати на зміни, що відбуваються в суспільстві, виступаючи засобом забезпечення економічної рівноваги. Важливою і актуальною науковою проблемою є визначення ролі фінансової політики держави у забезпеченні економічного розвитку країни, формування належного інституційного забезпечення для координації її основних складових. Питання удосконалення державної фінансової політики взаємопов'язано із розширенням завдань і функцій, які постають перед державними інституціями. Однак, характер та ступінь впливу відповідних фінансових інструментів на економічний розвиток залежить не лише від обсягу перерозподілу валового внутрішнього продукту через систему публічних фінансів, але і моделі фінансової архітекtonіки відповідної країни, якості інститутів [4,9,21,67,76].

Суттєвий внесок у розбудову теоретичних і практичних засад фінансової політики держави здійснили представники класичної політичної економіки. Адам Сміт та Давид Рікардо сформуvalи базові засади у сфері реалізації політики держави в системі регулювання доходів та видатків, розробили ефективний механізм їх розподілу. Розглядаючи державні видатки Сміт, визначає їх непродуктивними витратами суспільства, тому держава повинна

вживати заходів щодо їх скорочення та обмеження виключно політичними функціями. В працях Рікардо основою фінансової політики держави визначалися податки – універсальний механізм розподілу та перерозподілу багатства. Для громадян вони були платою за певні майбутні суспільні вигоди. Представники німецької історичної школи А. Вагнер, М. Вебер, Г. фон Шмоллер розглядали державну фінансову політику через механізм державного втручання в економічну систему, адже лише держава може ефективно використовувати наявні в неї ресурси з метою нагромадження капіталу та забезпечення економічного розвитку. Формування таких ресурсів відбувається шляхом акумуляції в державному бюджеті частки річного доходу країни з подальшим його інвестуванням в пріоритетні галузі економіки. Важливим досягненням німецької історичної школи є теорія, що характеризує позитивну роль збільшення частки державного сектору економіки та державних видатків на всі процеси економічного розвитку. Неокласична школа розглядала фінансову політику в контексті обмеженого втручання держави в економіку, а ринкове саморегулювання як регулятора економічного розвитку. Виходячи з твердження, що економічні закони однакові для різних економічних систем, А. Маршалл концептуально обґрунтував компромісний підхід переходу від дослідження вартості до проблеми взаємодії попиту і пропозиції як рушійної сили ринкових процесів. Науковець дав визначення еластичності попиту, трактування рівноважної ціни, проблемам ціноутворення, що базувалися на теорії виробничих витрат, а також на австрійській теорії граничної корисності (Е. Бем-Баверк). На основі цього підходу ціна товару визначається витратами виробництва і граничною корисністю, вона є не середньою величиною, а рівноважною (компромісною) між покупцями і продавцями, між попитом і пропозицією. Дана модель попиту і пропозиції опинилася в центрі уваги економічної теорії, засобом аналізу різноманітних економічних ситуацій. Теорія Дж. Кейнса орієнтована на стимулювання попиту та посилення ролі держави в забезпеченні соціально-економічного зростання, дефіцитне фінансування витрат за допомогою державних позик, через нарощування

державних видатків у населення зростають доходи, обсяг і асортимент споживання, що стимулює виробництво, створення додаткових робочих місць, збільшуються податкові надходження і зростає економічний потенціал, тому акценти регулювання економіки спрямовані в контексті реалізації фінансової та бюджетної політики. Неокейнсіанці доповнили теорію акселератором інвестицій і стали засновниками теорії державного регулювання економіки в умовах спаду чи приросту засобами держбюджету, податкової системи, виплатами допомоги. Наприкінці 1950-х - початку 1960-х років теорія кейнсіансько-неокласичного синтезу була розширена завдяки розробленій П.Кейгеном концепції адаптивних сподівань, а також моделі Мандела-Флемінга, яка відображає залежність фіскальної та монетарної політики від прийнятого режиму валютного курсу. Дещо по-іншому розглянуто застосування фіскальних інструментів макроекономічної політики у працях Г.Габерлера, Ф.Гайєка, А.Пігу, Д.Робертсон, Дж. Вінера та ін. Необхідність стимулювати попит за допомогою фіскальних засобів, збільшення податків або розміщення на ринку облігації державної позики переміщує ресурси із приватного сектора у державний і нетто-ефект у вигляді приросту загальної суми видатків незначний. Під впливом праць представників монетарного посткейнсіанства, теорії неокласичного синтезу з певними елементами сучасного інституціоналізму виникли теоретичні моделі Дж.Тейлора, Дж.Стігліца, Дж.Акерлофа та ін. Сучасні кейнсіанці обережніше, ніж їхні попередники сприймають можливість застосування фіскальної політики. Концепція неокласичного синтезу застосовує теорію рівноваги в умовах неповної зайнятості. Роль держави доповнюється поняттям «суспільний товар» як товари та послуги, що надаються державою суспільству та є загальнодоступними. «Основна мета втручання держави полягає в досягненні оптимальності урядових витрат, ефективного розподілу та перерозподілу ресурсів між державою, підприємствами та окремими членами суспільства». Неоконсервативна теорія відображала неокласичний підхід до необхідності обмеження втручання держави в економічну систему, скорочення обсягу

національного доходу, що перерозподіляється через фінансову систему, «посилення ролі ринкового механізму», скорочення податкового навантаження та соціальних витрат, стимулювання пропозиції шляхом надання преференцій підприємцям, боротьби з інфляцією та бюджетним дефіцитом. Податки та реалізація на практиці ефективної податкової політики займають досить важливе місце у процесі регулювання соціально-економічного розвитку країни, її важливих галузей економіки та великих платників податків і зборів. Податкове регулювання, будучи важливим фінансовим інструментом забезпечення та підтримки фінансового добробуту в країні, маючи значний регулюючий потенціал, не може бути осторонь соціально-економічного управління суспільним розвитком. Питання впливу державної фінансової політики на економічний розвиток має розглядатися в контексті різних джерел та механізмів його фінансування. «Теорема еквівалентності Рікардо-Барро» висвітлює наслідки державного боргового фінансування та експансіоністської (стимулюючої) фіскальної політики стосовно скорочення податкового навантаження за незмінних державних видатків: фінансування державних видатків за допомогою накопичення боргу дорівнює фінансуванню державних видатків за рахунок податків. Роберт Барро запропонував підхід, за яким стимулююча політика не вплине на поточне споживання, хоча скорочення податкових надходжень вплине на зростання бюджетного дефіциту та державного боргу, а населення не обов'язково буде скорочувати свої заощадження та збільшувати споживчі витрати. Він вважав, що економічні агенти прогнозуючи своє майбутнє при скороченні податкового навантаження, навпаки будуть накопичувати кошти для нащадків [4,9,21,37,74].

Неокласична школа класифікує інструменти бюджетно-податкової політики за ознакою впливу на економічне зростання за основними чотирма групами – податки, які знижують схильність економічних агентів до інвестування у людський чи фізичний капітал; податки, які не мають деструктивного чи обмежувального впливу на рішення економічних агентів щодо формування заощаджень та подальшого інвестування; продуктивні

видатки бюджету; непродуктивні видатки бюджету. До першої групи належать податки на доходи, прибуток та капітал, до другої відносять податки на споживання та рентну плату. Під продуктивними видатками розуміють видатки на освіту, наукові дослідження і розробки, транспортну та інформаційну інфраструктуру, охорону здоров'я, під непродуктивними – видатки на державне управління, оборону, громадський порядок і судову владу. Важливим є підвищення рівня обґрунтованості державного впливу на систему соціально-економічних відносин в країні за допомогою податків. Податкову політику необхідно розглядати як сукупність заходів у сфері податкових відносин для впорядкування економічних процесів, здійснення впливу на соціально-економічний розвиток країни. Неокласики вважають, що наукові розробки повинні орієнтуватися на обов'язковий зв'язок з практикою, містити рекомендації для формування економічної політики держави. Заслуговує на увагу модель економічного росту Харрода-Домара, яка має цільову функцію – виявити та обґрунтувати умови постійного та рівномірного росту економіки на перспективу. Не менш важливі досягнення двофакторної моделі Кобба-Дугласа, яка оцінює джерела росту, вплив технологій, технічного прогресу. С.Кузнець розробив статистичну основу розрахунку національного доходу, методи розрахунку валового внутрішнього і чистого продукту країни. Л. Клейн запропонував економічні моделі для низки країн світу, а також моделі взаємозв'язків країн й торгівлі між ними. Принцип «неокласичного синтезу» було запропоновано вченими Д. Хіксом і П. Самуельсоном, які залежно від стану економіки аргументували доцільність використання державних методів регулювання економіки чи методів обмеження державного впливу. П. Самуельсон виділяє дві основні складові фінансової політики держави, а саме: бюджетно-податкову – право збирати податки та здійснювати відповідні бюджетні видатки; грошово-кредитну – визначає пропозицію грошей та відсоткові ставки. Саме завдяки використанню вищезазначених інструментів фінансової політики держава впливає на сукупний рівень видатків, обсяги виробництва, темпи економічного розвитку, рівень зайнятості, індекс

споживчих цін. Зазначені підходи теорії розвитку економіки базувалися на вирішенні проблем загальної рівноваги з урахуванням всієї маси товарів, цін, усіх факторів виробництва. Таким чином неокласичний синтез розвинув прикладний аспект економічної теорії. Концепція інституціоналістів (Т. Верлен, У. Мітчелл, Д. Гелбрейт, Я. Тінберген) розкриває дві проблеми – економічної влади і контроль над нею, концепції розвитку суспільства. Для формування інноваційно-орієнтованої моделі розвитку економіки важливим є вивчення інституційних умов, що стимулюють створення сприятливого ділового середовища. При цьому стратегічним орієнтиром повинні виступати фінансово-кредитні та податкові інструменти, що забезпечують стимулювання зростання економіки. Підвищення темпів економічного зростання та посилення результативності структурних економічних перетворень потребують проведення інституційних змін системи фінансових відносин. Реалізація останніх повинна врахувати вплив очікуваних змін економічного стану на суспільний розвиток, наявність достатнього рівня розвитку інституційного середовища для впровадження необхідних результатів модернізації фінансової системи в цілому та фінансової політики зокрема. В основу фінансової політики розвинутих країн наприкінці двадцятого століття було закладено основні принципи теорії пропозиції. Згідно її основних постулатів проводилися значні зміни податкового законодавства, що включало в себе суттєве зниження податкового навантаження та переорієнтацію фіскальної політики держави. Незважаючи на позитивний вплив на економічну динаміку, дані заходи досить часто зумовлювали скорочення державних соціальних видатків, що спричинило появу значних проблем у соціальній політиці країн. Суспільство прийняло заходи, спрямовані на виправлення відмічених критиками її недоліків. Держава проводить політику, яка «переслідує мету не лише зберегти і підтримати конкуренцію, а й усунути певні несправедливості, породжені ринковою системою, з тим, щоб сприяти належному розподілу ресурсів, якщо зовнішні вигоди-витрати стають значними, забезпечити задоволення колективних потреб і підтримання повної

зайнятості». У сучасних фінансово-економічних відносинах інститут податкового регулювання є ваговою складовою фінансової системи та дієвим інструментом реалізації економічної політики держави. Від ефективності механізму оподаткування залежить повнота та якість виконання державою соціально-економічних зобов'язань щодо забезпечення розвитку країни. Держава може виконувати функції за наявності у неї коштів, що переважно формуються завдяки податковим надходженням. Податково-бюджетні важелі економічного розвитку виступають ваговою складовою фінансової політики. Функціональне призначення сучасної бюджетно-податкової політики полягає у реалізації довгострокової соціально-економічної політики держави. Розвиток податкового регулювання дозволить ефективно усувати диспропорції соціально-економічного розвитку за рахунок змін, перетворень, перебудови, розвитку, оптимізації, удосконалення, модернізації складових елементів податкового простору. Однією з проблем зростання рівня податкового навантаження в національній економіці недосконалість механізму бюджетного планування і прогнозування. Планування завищених показників доходів бюджету та орієнтація контролюючих органів на виконання планів мобілізації податкових платежів, зумовлена високими видатковими зобов'язаннями уряду, стають одними з головних причин тиску контролюючих органів на платників податків. Перспективним напрямом удосконалення системи податкового регулювання є проведення інституційних змін системи взаємовідносин фіскальних органів та платників податків, проведення структурної оптимізації бюджетних видатків в середньостроковій перспективі та удосконалення системи планування і прогнозування відповідних показників. Основу бюджетної політики соціально-економічних процесів формують відносини з приводу перерозподілу валового внутрішнього продукту. Потребами соціально-економічного розвитку країни зумовлена необхідність дієвого функціонування бюджетної системи як однієї з основних складових фінансових відносин. Регулювання економічного та соціального розвитку завдяки бюджетним інструментам певною мірою є відображенням державних

та суспільних еволюційних процесів. Бюджетна політика використовується як один із вагомих економічних методів державного регулювання соціально-економічного розвитку суспільства. Основною метою системи бюджетного регулювання є розробка і проведення збалансованої політики у сфері доходів, видатків бюджету, міжбюджетних відносин, дефіциту бюджету, державного боргу, спрямованої на підвищення соціально-економічного розвитку країни. Бюджетна політика як інструмент державного регулювання суспільного розвитку є сукупністю фінансових відносин, інституційного забезпечення щодо формування та використання бюджетних коштів, спрямованих на досягнення фінансово-економічної збалансованості, результативності економічних перетворень та є адаптивним механізмом у системі регулювання економіки, спрямованим на забезпечення адекватності регулятивних заходів внутрішнім і зовнішнім змінам економічного середовища з метою економічного розвитку держави та адміністративно-територіальних одиниць. Вагомими є дослідження та наукові результати, які отримав професор Чугунов І. Я. щодо адаптивної інституційної архітектури бюджетної системи, довгострокової бюджетної стратегії у системі економічної циклічності. Інституційний підхід передбачає розгляд бюджетного регулювання як динамічної системи, що постійно вдосконалюється та адаптується до основних завдань соціально-економічного розвитку. З огляду на це зазначає вчений доцільним є введення поняття «адаптивна інституційна архітектура бюджетної системи», яка ґрунтується на системі бюджетного регулювання та враховує оптимальні співвідношення між елементами зазначеної системи і циклічність соціально-економічного розвитку. Адаптивні інституційні зміни у бюджетній системі є необхідною складовою економічного зростання. Бюджетна політика безпосередньо пов'язана із забезпеченням функціонуванням країни, її подальшим розвитком. Держава виступає організатором та координатором відносин у сфері бюджету та є активним учасником таких відносин. Бюджетна політика є одним із основних напрямів економічної політики, що визначається державою, та спрямована на

оптимізацію і раціоналізацію формування доходів і використання державних фінансових ресурсів, підвищення ефективності державних інвестицій в економіку, узгодження загальнодержавних і місцевих інтересів у сфері міжбюджетних відносин, регулювання державного боргу, забезпечення соціальної справедливості при перерозподілі соціального доходу. Бюджетна політика реалізується за допомогою певних заходів – управлінських рішень у сфері державних фінансів. Ці рішення визначаються напрямками та цілями бюджетної політики і можуть охоплювати широкий діапазон модернізації: від удосконалення її окремих складових до глибинних реформаторських дій із суттєвими змінами бюджетних системи та бюджетних відносин. Протягом декількох століть бюджет виступає основним фінансовим документом країни, та значною мірою визначає вектори подальшого розвитку суспільства. Бюджетна політика, її основні напрями реалізації є індикаторами подальшого розвитку галузей соціальної сфери, транспортної та енергетичної інфраструктури, зміцнення обороноздатності країни, забезпечення правопорядку, матеріального добробуту людей із підвищеними потребами, пенсіонерів, соціально вразливих категорій населення [9,21,37,67,74].

Держава, здійснюючи керування суспільним розвитком, повинна забезпечувати соціальну та економічну стабільність в країні. Серйозне розбалансування економічного розвитку показало ціну недосконалих механізмів регулювання на усіх його рівнях, не лише для окремо взятої країни, але й для світової економіки. Важливим є розробка дієвих підходів до використання податкового регулювання для вирішення таких нагальних проблем людства, як бідність, значна соціальна нерівність, економічна відсталість, стійкий дефіцит державних фінансових ресурсів, значне боргове навантаження на економіку, глобальна зміна клімату. Необхідним є розширення можливостей використання регулюючого потенціалу сучасного оподаткування у вітчизняній практиці податкової політики, що дозволить досягти головної мети державного економічного регулювання – створення ефективної господарської системи, яка б базувалася на поєднанні найбільш ефективних

факторів виробництва та покращення соціального і економічного добробуту суспільства. Податкове регулювання у сучасній формі стало невід'ємною складовою соціально-економічних відносин країни, а використання регулюючого потенціалу податкової системи як інструменту фінансово-економічного регулювання є важливим питанням фінансової теорії та практики. За допомогою дієвих механізмів податкового регулювання необхідно прагнути створити та підтримувати сприятливі умови для сталого економічного зростання, вирішення соціальних проблем, зміцнення державних фінансів. Практичне підтвердження зазначеного надала світова економічна криза 30-х років минулого століття («Велика депресія» 1929-1939 років), яка стала найглибшою та най-тривалішою економічною кризою в історії західного світу. Її наслідки дозволили англійському економісту Дж.М. Кейнсу (1883-1946 роки) переоцінити класичні уявлення про роль держави у механізмі керування економічними процесами. У його роботі «Загальна теорія зайнятості, відсотка та грошей» (1936 рік) пропонується альтернативна класична теорія постулатом якої стало державне регулювання економіки на основі практичного використання у цьому процесі державних фінансів. Зміни у податковій політиці відносяться до основних факторів які визначають схильність до споживання. Сучасний динамічний розвиток країни вимагає виваженого застосування важелів податкової політики, як одного із найважливіших частин загального механізму регулювання економічних та соціальних процесів на макроекономічному і регіональному рівнях. Реалізація податкової політики через ціленаправлену зміну податкових механізмів, кількості податків та їх платників, розмірів і видів податкових ставок, податкових пільг, об'єктів та бази оподаткування, порядку обчислення, податкових періодів, строків та порядку подання звітності та сплати податків має забезпечувати регулювання макроекономічного розвитку, соціальних процесів в країні, доходів бюджетів на усіх рівнях бюджетної системи, галузевих пропорцій, інвестиційної активності бізнесу, економічної поведінки фірм та домогосподарств . Економічні перетворення зумовлюють необхідність

в постійному підвищенні обґрунтованості та ефективності податкової політики як комплексного та цілеспрямованого впливу держави на систему соціально-економічних відносин країни, шляхом їх впорядкування, відповідно до поставлених стратегічних і тактичних цілей соціально-економічного розвитку в інтересах суспільства. Із суто фіскального значення податковий механізм перетворився у комплексний регулюючий інструмент, покликаний вирішувати проблеми суспільства, що підтверджено успіхами реалізації політики фінансово-економічного регулювання у багатьох країнах світу. Рациональна побудова сучасної та майбутньої податкової системи, подібно до всіх інших складових ринкової економіки, є результатом комбінації найкращих здобутків, отриманих в різні періоди часу. Для досягнення успіху у економічних перетвореннях необхідно досліджувати здобутки вітчизняних та зарубіжних вчених економістів минулого. Дослідження історії становлення податків надасть можливість уникати небажаних помилок, ефективно використовувати цей фінансовий інструмент, будуючи міцний фундамент, на якому розвивається держава. Поряд з такими ринковими категоріями, як ціноутворення, конкуренція, грошово-кредитна політика, податки є інструментом, що підтримує життєдіяльність суспільства, надає поштовх його розвитку і реалізації нових можливостей. Розглядаючи сучасне оподаткування, його роль у розвинених країнах і тих, що розвиваються, варто згадати наукові погляди які розглядає призначення податків як інструментів перерозподілу, автоматичних стабілізаторів і ціни для суспільних товарів і послуг. Саме високорозвинені країни помітно еволюціонували від традиційного використання податків, лише як фіскальних інструментів, до нового його призначення - перерозподілу багатства, впливу на економічне зростання, монетарну стабільність, повну зайнятість, регулювання інфляції, економічну поведінку платників податків. Податкова політика формується та реалізується на національному, регіональному й місцевому рівнях у межах відповідної компетенції владних органів. На регіональному рівні система регулюючого впливу може здійснюватися щодо тих податків, які законодавчо закріплені за

суб'єктами держави, або в межах встановлених ставок за регулюючими доходними джерелами. Науковий пошук у сфері оцінки впливу податкового політики на процеси розвитку економіки охоплює питання визначення впливу податкового навантаження, яке найчастіше виражають показником співвідношення податкових надходжень до валового внутрішнього продукту, та оцінки взаємозв'язку структури податкових надходжень із довгостроковою компонентною економічного зростання. Податкова система країни формується із урахуванням певних принципів, порушення яких призводить до деформації організаційної структури управління податками, зниження дієвості контролю за їх справлянням, виконання податковими органами не властивих їм функцій, що в результаті може викликати скорочення надходжень податків до доходної частини бюджету. Необхідним є забезпечення та гармонійне взаємоузгодження бюджетно-податкових інтересів держави на основі збереження відповідного рівня економічної ефективності господарювання платників податків, а також недопущення значного соціального розриву та економічного розшарування у суспільстві. Реалізація зазначеного потребує наукового поєднання наступних принципів формування податкової політики країни: фіскальної достатності – встановлення податків та зборів з урахуванням необхідності досягнення збалансованості витрат бюджету з його надходженнями; економічної ефективності – реалізується шляхом своєчасного і порівняно повного надходження податків, досяжності цілей, які стоять перед податковою політикою, забезпечення умов для підвищення якості продукції, рівня її конкурентоспроможності; соціальної справедливості – встановлення податків та зборів відповідно до платоспроможності їх платників; стабільності – передбачає незмінність правового регламентування й адміністрування податків і зборів протягом певного періоду; адаптивності – формування напрямів податкової політики держави має враховувати стадії економічного циклу та виходити із пріоритетів соціально-економічної стратегії розвитку; нейтральності – установа податків та зборів у спосіб, який не впливає на збільшення або зменшення конкурентоздатності їх платника [4,9,21,37,74].

Побудова сучасних правил оподаткування має здійснюватися не лише на традиційних принципах справедливості, економічного ефекту та адміністративної доцільності, але й враховувати додатковий принцип – вплив діючого податкового інструментарію на навколишнє природне середовище. Звичайно, що головне призначення податків – це отримання податкових надходжень для бюджетів усіх рівнів. Проте, досить важливим є інше призначення – це зміна поведінки забруднювачів навколишнього природного середовища: зниження виробництва і споживання екологічно шкідливої продукції, зменшення забруднення та його упередження, компенсація екологічних збитків, сприяння збереженню природних ресурсів. Бюджетно-податкова політика в короткостроковому періоді може знижувати темпи економічного зростання країни у випадку збільшення рівня податкового навантаження. Водночас, в довгостроковому періоді відповідні заходи політики щодо збільшення видатків бюджету, в тому числі на соціальні заходи або зміна податкових ставок має незначний вплив на темпи росту реального валового внутрішнього продукту. Фіскальна політика відіграє фундаментальну роль у формуванні передумов для довгострокового економічного зростання. Вплив державної фінансової політики на економічний розвиток доволі відчутно різниться в залежності від показника співвідношення обсягу державного боргу до валового внутрішнього продукту країни. Чим вищі значення даного вагового показника – тим менший ступінь позитивного впливу продуктивних видатків бюджету на темпи економічного зростання. Бюджетно-податкова політика як економічна категорія відображає сукупність економічних відносин у сфері перерозподілу валового внутрішнього продукту через бюджетну систему в процесі формування доходної частини бюджету та використання бюджетних видатків задля виконання поставлених завдань та функцій перед державою на відповідному етапі її розвитку. Таким чином бюджет виступає інструментом регулювання економіки. Використовуючи інструменти та механізми формування доходної частини бюджету, в тому числі ставки податків, їх кількість, об'єкт та базу оподаткування держава здійснює

вплив на ділову активність економічних агентів та забезпечує фінансовий ресурс для виконання взятих на себе зобов'язань. Вагомим компонентом системи формування доходів бюджету є неподаткові надходження, до яких відносять доходи від власності та підприємницької діяльності, адміністративні збори та платежі, власні надходження бюджетних установ. Адаптивно-функціональна інституційна архітектура податкового регулювання соціально-економічного розвитку країни визначає найбільш оптимальні співвідношення: фіскальної, економічної та соціальної функцій податків; частки усіх та кожного з податків у структурі валового внутрішнього продукту, валового регіонального продукту, дохідній частині бюджетів усіх рівнів; загальної податкової заборгованості та переплати у структурі загальних надходжень та в розрізі кожного податку; структури податкових доходів в розрізі платників, об'єктів оподаткування; надходжень від добровільної сплати, контрольної-перевірочної роботи, погашення податкового боргу, стягнення за кримінальними провадженнями тощо; регулюючих повноважень між державними інституціями; рівня податкового навантаження на макро- (економічна система держави в цілому), мезо- (галузі та окремі регіони економіки), мікро- (юридичні особи різних організаційно-правових форм) та нанорівнях (домогосподарства та фізичні особи-підприємці); податкового навантаження між великими, середніми та малими платниками податків, юридичними і фізичними особами. Структуру податкових надходжень можна характеризувати з позиції: окремо взятих податків – податку на додану вартість, податку на прибуток, податку на доходи фізичних осіб, акцизного податку, мита тощо; класифікації Організації країн економічного співробітництва (ОЕСР) – податки на доходи і прибуток (податок на доходи фізичних осіб, податок на прибуток підприємств, єдиний соціальний внесок), податки на споживання (податок на додану вартість, акцизний податок, ввізне та вивізне мито), майнові податки; поділу податків на робочу силу (податок на доходи фізичних осіб, військовий збір, єдиний соціальний внесок), податок на капітал (податок на прибуток підприємств, податок на нерухоме майно,

податки на фінансові транзакції), податки на споживання; податки які впливають на економічне зростання шляхом обмеження можливостей прийняття рішень економічними агентами щодо заощадження та інвестування. До цієї категорії належать податок на доходи фізичних осіб, єдиний соціальний внесок, податок на прибуток підприємств та майнові податки. Інші податки відносять до податків, які прямо не впливають на рішення економічних агентів щодо ведення їх діяльності. Від якісного рівня обґрунтованості планування та прогнозування податкових надходжень бюджету значною мірою залежить результативність політики держави у сфері формування доходів бюджету, що в свою чергу впливає на структуру та обсяги видатків бюджету, дефіциту бюджету та пріоритети соціально-економічного розвитку країни у цілому. Прогнозування та планування доходної частини бюджету необхідно розглядати як єдиний адаптивний процес, у рамках якого відбувається регулярне коригування рішень, що проявляються у зміні конкретних показників податкових і неподаткових надходжень бюджету, а також перегляд заходів з їх досягнення на основі безперервного контролю й моніторингу внесених змін. Важливим є постійне удосконалення методів прогнозування податкових надходжень, які мають найвищу питому вагу в структурі доходної частини бюджету. У сучасних умовах прогноз економічного і соціального розвитку на середньострокову перспективу безумовно враховує розширення внутрішнього споживчого попиту, поступове нарощування обсягів інвестицій, зокрема іноземних, реформування податкової системи, спрямованого на зниження податкового навантаження для економічних суб'єктів, розширення податкової бази та інтеграцію країни у зовнішньоекономічний простір. Розвиток інституційної архітектури податкового регулювання соціально-економічного розвитку країни має відбуватися на засадах підвищення її адаптивності та когерентності до сучасних викликів розвитку. При розробці стратегії соціально-економічного розвитку країни необхідно враховувати: слабкі та сильні сторони сучасної політики у сфері податкового регулювання, визначенні на базі аналізу його

найважливіших інституційних показників з урахуванням геополітичного розташування України в контексті міжнародної податкової конкуренції за мобільні обмежені економічні ресурси (капітал, робочу силу); інституційну динаміку та фактичне місце України у розвитку транскордонного податкового регулювання. Політика регулювання видаткової частини бюджету здійснюється з урахуванням обсягу доходної частини бюджету, рівня державних соціальних стандартів та гарантій в розрізі бюджетної класифікації видатків. Структура бюджетних видатків має бути спрямованою на вирішення завдань модернізації економіки, створення сприятливого середовища для її стійкого розвитку. Саме тому, пріоритети бюджетної політики мають враховувати доцільність розширення частки продуктивних видатків з підвищенням рівня їх ефективності. Водночас, необхідним є своєчасне та в повному обсязі виконання державою зобов'язань у сфері обслуговування боргу, соціального захисту та соціального забезпечення населення, належне виконання державними владними інститутами своїх функцій. Капітальні видатки, які у разі їх ефективного використання є видатками розвитку здійснюють позитивний вплив на активізацію процесів економічного зростання. Фактично, дані видатки є складовою продуктивних видатків, формою державного інвестування в основний капітал. Враховуючи економічну кон'юнктуру останніх років, можна дійти висновку, що суттєвого нарощення капітальних видатків у середньостроковій перспективі не передбачається. Важливим є підвищення ефективності видатків з урахуванням доцільності актуалізації процедур та інструментів програмно-цільового методу в бюджетному процесі. Забезпечення урядів країн фінансовими ресурсами є головним завданням даного фінансового інструменту, проте інші його призначення, як то сприяння залученню іноземних інвестицій в країну, забезпечення захисту підприємствам або певним галузям економіки, є також важливими. Сучасне оподаткування розглядається в контексті досягнення урядом певних цілей суспільства економічного та соціального характеру за рахунок платників податків. Такими цілями є: надання суспільних послуг.

Уряд справляє податки для фінансування витрат, які не можуть більш ефективно надаватися приватними особами (оборона, правопорядок, охорона здоров'я тощо); перерозподіл доходів платників податків і зборів. Механізми прогресивного оподаткування, пільгові режими, система податкових знижок і відрахувань та й загалом інститут оподаткування є ефективним засобом перерозподілу доходів з метою подолання бідності та нерівності; виправлення зовнішніх ефектів (екстерналій): податки дозволяють регулювати побічні наслідки діяльності, які не підлягають регулюванню ринковими механізмами, і впливають на інтереси інших осіб [9,21,67,74,124].

Високий рівень добробуту суспільства повинен бути головною ціллю державного бюджетно-податкового регулювання, тому в сучасних умовах основними завданнями податкової політики є: забезпечення повноцінного формування доходів бюджетної системи з метою фінансування діяльності органів державної влади й місцевого самоврядування для здійснення ними відповідних функцій і повноважень; сприяння стійкому розвитку економіки, пріоритетних галузей і видів економічної діяльності, окремих територій, малого підприємництва; забезпечення соціальної справедливості при оподаткуванні доходів юридичних і фізичних осіб. Ефективність фінансової політики держави можливо визначити шляхом оцінки результативності виконання пріоритетних соціальних завдань і створених умов для економічного зростання. Важливим є формування прозорої і виваженої системи оподаткування, яка виконує фіскальну, регулюючу та стимулюючу функції. На різних стадіях економічного циклу перед бюджетною політикою стоять різні цілі, а відмінні макроекономічні умови вносять свої корективи у процеси розробки та імплементації заходів бюджетної політики. Оцінити ефективність процесу формування бюджету можна за допомогою аналізу ступеня та якості виконання завдань, які стоять перед суспільством на певному етапі його розвитку та відображені у стратегії соціально-економічного розвитку, напрямах бюджетної політики, коаліційній угоді; встановлення факту досягнення індикативних планових показників з урахуванням

інституційних обмежень; інструментів програмно-цільового методу. Система середньострокового планування як одна з головних складових системи державного регулювання економіки є сукупністю функціональних фінансово-бюджетних та економічних елементів, зокрема доходної і видаткової частин бюджету, його дефіциту, податкового регулювання, державного боргу, міжбюджетних відносин, економічних процесів в країні, зовнішнього економічного середовища та взаємозв'язків між ними. Середньострокове бюджетне планування включає пакет завдань та планів, затверджених основними напрямами бюджетної політики, граничних обсягів фінансових ресурсів, що доводяться по управлінській вертикалі зверху вниз, оцінку середньострокових та поточних ресурсів, необхідних на реалізацію таких завдань, що направляється від низу до верху, і узгодження завдань та необхідного обсягу видатків у контексті щорічного бюджетного процесу. Мету середньострокового планування можна визначити, як створення дієвого механізму управління бюджетним процесом, що є важливою складовою системи управління публічними фінансами, встановлення взаємозв'язку між стратегічними цілями та перспективами розвитку у середньостроковій перспективі та фінансовими можливостями бюджету, забезпечення передбачуваності, зрозумілості, послідовності, спадкоємності та прозорості політики у сфері бюджету. Основними цілями середньострокового бюджетного планування є покращення макроекономічного балансу, зокрема фіскальної дисципліни; удосконалення механізмів розподілу бюджетних фінансових ресурсів між галузями економіки та безпосередньо всередині галузей; досягнення більш якісного рівня бюджетної передбачуваності для галузевих міністерств та відомств; посилення ефективності використання бюджетних коштів шляхом досягнення результатів, надання суспільних послуг із найменшими витратами; завдяки більш обґрунтованому процесу ухвалення рішень підвищення відповідальності щодо витрачання бюджетних коштів та отримання необхідних результатів. Середньострокове бюджетне планування є інструментом, який дозволяє структурувати бюджет у відповідності із

програмами, що розроблені та впроваджуються згідно із основними напрямами, цілями та завданнями бюджетної політики, прив'язані до виконання конкретних результатів; дозволяє об'єднати напрями суспільного розвитку, визначені в основних напрямках бюджетної політики на відповідний календарний період, річний бюджет та планування діяльності відповідних виконавців, що дозволяє вносити необхідні стабільність та визначеність у досягнення поставлених цілей. Фінансова політика держави змінюється та корегується відповідно до історичних умов, особливостей розвитку суспільства, внутрішніх та зовнішніх факторів, реальні економічні та фінансові можливостей держави, суб'єктів господарювання та населення, враховуючи це держава регламентує перерозподіл фінансових ресурсів через національний фінансовий ринок, можливості використання ресурсів світового фінансового ринку для нарощування ресурсного потенціалу держави. Фінансова політика може бути визначена як складова економічної політики держави, що проявляється у використанні державних фінансових ресурсів, регулюванні доходів і видатків, формуванні та використанні державного бюджету, податковому регулюванні, управлінні грошовим оборотом, впливі на курс національної валюти. Фінансова політика як складова економічної прагне досягнення економічної стабільності та прогресу в умовах оптимального рівня основних макроекономічних показників. Фінансова політика є комплексом дій та заходів держави, в межах наданих їм функцій та повноважень у сфері фінансів та повинна відповідати реаліям соціально-економічного розвитку країни. Завданням фінансової політики науковці вважають забезпечення економічного зростання шляхом використання відповідних механізмів фінансового впливу на попит і пропозицію, споживання та інвестиції. Основними напрямами фінансової політики держави для забезпечення соціально-економічного розвитку країни виступають: поширення ринкових засад у функціонуванні фінансової системи та її складових; формування зацікавленості, відповідальності й ініціативності місцевих громад у забезпеченні економічного зростання; підтримка інституційних трансформацій

відповідно до специфіки поточного періоду та перспектив соціально-економічного зростання; розвиток бюджетної системи та органів місцевого самоврядування; забезпечення збалансованості бюджету; підвищення ефективності та результативності реалізації державних програм та заходів за допомогою застосування відповідних методів, заходів, інструментів; стимулювання розробки та впровадження інноваційних проектів, процесів, технологій, підходів, запровадження програм енергозбереження; підвищення рівня соціального захисту населення й удосконалення механізму соціального страхування; подальше проведення пенсійної реформи із урахуванням європейських підходів та стандартів соціального захисту; сприяння розвитку підприємницької діяльності; державна підтримка підприємницької активності громадян; поширення практики державно-приватного партнерства в фінансуванні соціально-економічних проектів. Пріоритети фінансової політики повинні визначатися виходячи з циклічності економічного розвитку, стану державних фінансів та запасу стійкості фінансової системи. На кожному етапі економічного циклу існує необхідність обґрунтування та використання сукупності фінансових інструментів і важелів для активізації процесів економічного зростання, забезпечення макроекономічної стабілізації.

Фінансова політика країни є складовою інституційного розвитку економіки, яка полягає у використанні та реалізації сукупності відповідних економічних заходів, механізмів фінансово-економічного регулювання у взаємозв'язку з стратегічними пріоритетами розбудови країни з метою забезпечення суспільних потреб, збалансованого, довгострокового розвитку національної економіки. Основною метою фінансової політики є забезпечення економічної та соціальної стабільності шляхом створення сприятливих умов для економічного зростання, вагомим завданням є формування оптимальної моделі перерозподілу фінансових ресурсів з метою забезпечення зростання матеріального виробництва й добробуту населення. Державна фінансова політика як складова соціально-економічного розвитку країни передбачає використання інституційних важелів, фінансової архітекtonіки з метою

забезпечення макроекономічної стабілізації та створення передумов для стійкого економічного зростання і збалансованого розвитку суспільства.

1.2 Управління державними фінансами у системі соціально-економічного розвитку країни

Основним завданням дослідження є розкриття сутності та удосконалення механізмів управління державними фінансами у системі соціально-економічного розвитку країни. Вагомим є визначення пріоритетних напрямів державної фінансової політики на середньострокову перспективу, що забезпечує збалансування бюджетної системи та підвищення адаптивної ефективності бюджетно-податкових інструментів економічного розвитку. Важливою умовою результативного функціонування державних фінансів є реалізація виваженої, послідовної та системної фінансової політики із використанням комплексу бюджетних, податкових важелів та інструментів. З огляду на сучасні економічні тенденції, одним із провідних напрямів бюджетної політики виступає підвищення ефективності бюджетних видатків. Необхідним є формування системи планування найбільш результативних бюджетних програм і суспільних послуг, здатних забезпечити подальше економічне зростання, застосування розширеного переліку показників оцінювання бюджетної результативності, дотримання принципів прозорості й підзвітності органів державного управління перед громадськістю. Актуальним є розвиток інструментарію програмно-цільового методу, удосконалення механізмів державного фінансового контролю та посилення відповідальності за порушення у фінансово-бюджетній сфері. Під час бюджетного планування необхідно враховувати результати виконання бюджетних програм за попередні періоди. Доцільним є удосконалення

механізму оцінки ефективності бюджетних видатків із залученням центральних органів державного управління, відповідальних за формування та реалізацію фінансової політики держави. Виважена система управління державними фінансами виступає ключовою передумовою забезпечення соціально-економічного розвитку держави й створення умов для реалізації результативних економічних трансформацій. Посилення інституційних засад державних фінансів, підвищення результативності функціонування бюджетної системи, а також оптимізація механізмів планування й раціонального використання бюджетних видатків є доцільними у контексті сучасних економічних викликів. Формування та впровадження бюджетної політики мають базуватися на належним чином обґрунтованих концептуальних положеннях, що забезпечуватимуть збалансованість бюджетної системи та підвищення дієвості державного фінансового регулювання суспільного розвитку. Важливим завданням постає поглиблення рівня наукової обґрунтованості пріоритетних напрямів державної фінансової політики з урахуванням динаміки економічних перетворень. За умов активізації економічних змін особливо актуальним є формування прогнозних параметрів податкових надходжень на коротко- і середньостроковий період на основі принципів макроекономічної стабільності, достатнього рівня науково-економічної аргументованості та чіткої відповідності бюджетній стратегії держави. Поточний етап розвитку суспільства орієнтує державу на розгляд державних фінансів як одного з найдієвіших інструментів регулювання економічних та соціальних процесів. Ефективність управління державними фінансами у сфері формування доходної частини бюджету значною мірою залежить від якості планування та прогнозування податкових надходжень, оскільки саме ці параметри визначають можливості бюджетного фінансування, структуру та обсяги видатків, бюджетного дефіциту й пріоритети соціально-економічного розвитку держави. У зв'язку з цим особливого значення набуває визначення інституційних засад управління державними фінансами з урахуванням тенденцій макроекономічної динаміки. Бюджет є одним з

ключових інструментів впливу держави на соціально-економічний розвиток країни. Реалізація цілеспрямованого впливу на темпи та якість економічного зростання передбачає формування ефективної системи управління державними фінансами, орієнтованої на управління результатами через удосконалення інституційного забезпечення фінансово-економічних трансформацій. Потреба у бюджетному регулюванні зумовлюється тим, що незалежно від типу економічної системи держава виконує функцію забезпечення суспільних потреб, до таких належать структурна модернізація економіки, охорона навколишнього середовища, забезпечення обороноздатності, гарантування правопорядку, соціальний захист вразливих груп населення, підтримка базових наукових досліджень, розвиток охорони здоров'я тощо. На основі зазначених передумов держава формує фінансову політику, основною метою якої є визначення оптимальної моделі перерозподілу фінансових ресурсів для забезпечення зростання виробництва та підвищення добробуту населення. Для вибору такої моделі має бути чітко окреслений ступінь державного впливу на економічну діяльність та рівень соціальних зобов'язань перед громадянами, оскільки саме ці параметри визначають частку валового внутрішнього продукту, що має концентруватися у державних фінансових інституціях. Раціональне упорядкування регулюючих цілей бюджетної політики створює можливість досягти необхідного балансу в перерозподілі фінансових ресурсів та забезпечити адекватний рівень задоволення суспільних потреб. Нагальною умовою розвитку економіки є перетворення фінансового механізму на ефективний інструмент реалізації соціально-економічної стратегії держави. Бюджетна політика як динамічна й адаптивна система повинна враховувати соціально-економічні потреби суспільства та активно використовувати відповідні регуляторні механізми, зважаючи на кращі практики зарубіжного досвіду. Функціональне призначення системи управління державними фінансами формувалося як результат еволюції ролі та значення держави у суспільно-економічному розвитку. З огляду на динаміку макроекономічних показників мають уточнюватися цілі й

завдання бюджетної політики, відповідні механізми, інструменти та важелі, що забезпечують ефективний вплив на економічне зростання. У періоди рецесії бюджетна політика повинна реалізовувати свій адаптаційно-регуляторний потенціал, спрямований на поступовий вихід економіки на траєкторію сталого зростання. Важливою складовою фінансово-бюджетної системи є рівень податкового навантаження, який визначає обсяги надходжень до бюджетів усіх рівнів та формує умови для функціонування економічних процесів у країні й адміністративно-територіальних утвореннях. Оцінювання ефективності формування та реалізації управління державними фінансами потребує комплексного врахування низки ключових параметрів, серед яких: дієвість бюджетних інститутів; здатність бюджетної політики адаптуватися до динаміки соціально-економічних процесів; прозорість бюджетних рішень; результативність діяльності та відповідальність органів державного управління й місцевого самоврядування у досягненні стратегічних цілей. Розвиток такого інституційного середовища в країні пов'язаний із трансформаціями економіки, значним впливом зовнішніх факторів та необхідністю проведення цілеспрямованих інституційних змін у сфері бюджетних відносин із урахуванням суспільно-економічних умов і потреб забезпечення збалансованості бюджетної системи. Основним призначенням бюджету є забезпечення реалізації завдань соціально-економічного розвитку країни, проте важливим залишається підтримання належного рівня стійкості бюджетної системи, яка виступає одним із визначальних інструментів впливу на економічне зростання. Водночас бюджетна система з певним часовим лагом зазнає впливу макроекономічної ситуації, що зумовлює необхідність оцінки взаємного впливу бюджетної системи та соціально-економічної динаміки країни. Система управління державними фінансами має суттєве значення для створення умов структурної модернізації економіки з урахуванням ендогенних чинників зростання, розвитку людського капіталу та впровадження інноваційних, конкурентоспроможних технологій. Важливим механізмом реалізації пріоритетів інноваційно орієнтованої бюджетної політики повинні

стати видатки розвитку державного бюджету, ефективність використання яких визначатиме успіх довгострокової стратегії економічного розвитку. Раціональним є планування найбільш ефективних бюджетних програм і суспільних послуг, здатних забезпечити стійке економічне зростання у майбутньому, упровадження системи відповідних показників оцінки результативності бюджету. Підходи до формування бюджетних доходів визначають потенціал для підвищення ефективності податкового адміністрування, зміцнення фінансової стабільності та забезпечення сприятливих умов для довготривалого економічного розвитку. Основна мета системи прогнозування бюджетних надходжень, що ґрунтується на комплексі фінансово-економічних взаємовідносин у сфері формування доходів бюджету, полягає у забезпеченні збалансованої та передбачуваної бюджетно-податкової політики держави. Процеси бюджетного планування і прогнозування доцільно розглядати як інтегрований адаптивний механізм реалізації фінансової політики, в межах якого здійснюється система заходів щодо формування, контролю та моніторингу бюджетних індикаторів з урахуванням динаміки соціально-економічного розвитку та впливу зовнішніх чинників на стійкість і рівновагу бюджетної системи. Посилення ефективності бюджетно-податкового механізму в країнах із розвинутою економікою є актуальним в умовах інституційної модернізації фінансових систем та зростання ступеня глобалізації економічних процесів. Враховуючи зазначене, потребує подальшого вдосконалення система бюджетного прогнозування і планування, зокрема у частині моделювання податкових надходжень, що сприяє зростанню керованості та передбачуваності розвитку національної економіки. Формуючи ефективну систему прогнозування доходів бюджету, держава має забезпечити оптимізацію структури податкових і неподаткових надходжень, здійснювати всебічну оцінку потенційних ризиків, які можуть впливати на обсяг бюджетних ресурсів. На етапі перед початком економічної рецесії базові макроекономічні моделі, застосовувані під час формування бюджетно-податкової політики, недостатньою мірою враховували економічні ризики,

пов'язані із дисбалансами у фінансово-економічних відносинах [9,21,37,55,67].

Управління державними фінансами у частині видатків бюджету становить вагомий компонент фінансової політики, що значною мірою визначає динамікою суспільного розвитку. Якість та своєчасність рішень щодо формування видаткової частини бюджету суттєво впливають на баланс державних фінансів і результативність державного впливу на економічні процеси. Необхідним є формування системи планування найбільш результативних бюджетних програм і суспільних послуг, здатних забезпечити подальше економічне зростання, застосування розширеного переліку показників оцінювання бюджетної результативності, дотримання принципів прозорості й підзвітності органів державного управління перед громадськістю. Метою формування системи управління державними фінансами є забезпечення соціально-економічної стабільності, прискорення темпів економічного зростання та розвиток людського капіталу. У межах визначених пріоритетів соціально-економічного розвитку країни управління державними фінансами передбачає реалізацію низки ключових завдань. Серед них підтримка стійкості та динамічної збалансованості бюджетів усіх рівнів, що ґрунтується на комплексному застосуванні бюджетної політики з урахуванням фіскальних обмежень, підтриманні безпечних параметрів дефіциту бюджету, державного боргу, підвищенні рівня бюджетного прогнозування та формуванні бюджетних показників на основі видаткових зобов'язань із урахуванням можливостей їх оптимізації. Особлива увага приділяється адаптації діяльності державних підприємств до змін економічного середовища та реалізації суспільно значущих програм. Система управління державними фінансами, реалізована через відповідні механізми, забезпечує підтримку бюджетної рівноваги та формує дієвий вплив на соціально-економічну динаміку. Бюджетний механізм, який функціонує в межах державних фінансів, використовуючи регулюючий потенціал бюджету, слугує ключовим інструментом державного впливу на економічний розвиток і

забезпечення соціальних стандартів. Вагомим є визначення пріоритетних напрямів державної фінансової політики на середньострокову перспективу, що забезпечує збалансування бюджетної системи та підвищення адаптивної ефективності бюджетно-податкових інструментів економічного розвитку. Важливою умовою результативного функціонування державних фінансів є реалізація виваженої, послідовної та системної фінансової політики із використанням комплексу бюджетних, податкових важелів та інструментів. З огляду на сучасні економічні тенденції, одним із провідних напрямів бюджетної політики виступає підвищення ефективності бюджетних видатків. Актуальним є розвиток інструментарію програмно-цільового методу, удосконалення механізмів державного фінансового контролю та посилення відповідальності за порушення у фінансово-бюджетній сфері. Під час бюджетного планування необхідно враховувати результати виконання бюджетних програм за попередні періоди. Доцільним є удосконалення механізму оцінки ефективності бюджетних видатків із залученням центральних органів державного управління, відповідальних за формування та реалізацію фінансової політики. Особливої значущості бюджетних механізм набуває у періоди трансформаційних процесів, коли економіка потребує стабілізації в умовах фінансово-економічної рецесії. Пріоритети бюджетної політики, орієнтовані на середньострокову перспективу та узгоджені з базовими напрямками соціально-економічного розвитку держави, мають включати вдосконалення державного регулювання у сфері формування доходів бюджету, планування та раціонального використання видатків бюджету, розвиток міжбюджетних відносин. Реалізація таких підходів сприяє ефективності системи управління державними фінансами та результативності суспільно-економічних перетворень. Одним із завдань бюджетної політики є оптимізація бюджетних програм, формування планів діяльності головними розпорядниками бюджетних коштів на майбутні періоди у відповідності до стратегічних напрямів розвитку галузей, удосконалення змісту паспортів бюджетних програм, інтегральної оцінки їх виконання, що сприятиме

результативності суспільно-економічних перетворень . Подальше вдосконалення бюджетно-податкової політики повинно спиратися на провідні світові практики та можливості їх адаптації до національної моделі соціально-економічного розвитку, інституційну спроможність державних фінансових інституцій. Важливого значення набуває обґрунтування концептуальних засад узгодження інструментарію державної фінансової політики з цілями й завданнями соціальної політики з урахуванням фаз економічного циклу та особливостей інституційного середовища. Адаптивний характер державної фінансової політики виступає ключовою передумовою підвищення її результативності в системі забезпечення суспільного розвитку. З огляду на необхідність підсилення ефективності економічних трансформацій актуальним є удосконалення функціонування фінансових інститутів, здатних прискорювати процеси відтворення продуктивних сил. Державна фінансова політика виступає ключовим інструментом регулювання циклічних коливань економічної динаміки, а її результативність значною мірою залежить від своєчасної адаптації фінансових механізмів до змін економічного середовища. Функціонування системи фінансово-економічних інститутів є наслідком тривалого розвитку та постійного вдосконалення взаємовідносин у процесі формування, розподілу та використання валового внутрішнього продукту з метою забезпечення суспільних потреб. Необхідним є формування системи планування найбільш результативних бюджетних програм і суспільних послуг, здатних забезпечити подальше економічне зростання, застосування розширеного переліку показників оцінювання бюджетної результативності, дотримання принципів прозорості й підзвітності органів державної управління перед громадськістю. Важливою умовою результативного функціонування державних фінансів є реалізація виваженої, послідовної та системної фінансової політики із використанням комплексу бюджетних, податкових важелів та інструментів. З огляду на сучасні економічні тенденції, одним із провідних напрямів бюджетної політики виступає підвищення ефективності бюджетних видатків. Актуальним є розвиток інструментарію програмно-

цільового методу, удосконалення механізмів державного фінансового контролю та посилення відповідальності за порушення у фінансово-бюджетній сфері. Ефективність управління державними фінансами у сфері формування доходів бюджету залежить від якості планування та прогнозування податкових надходжень, оскільки саме ці параметри визначають можливості бюджетного фінансування, структуру та обсяги видатків, бюджетного дефіциту й пріоритети соціально-економічного розвитку країни. Одним із завдань бюджетної політики є оптимізація бюджетних програм, формування планів діяльності головними розпорядниками бюджетних коштів на майбутні періоди у відповідності до стратегічних напрямів розвитку галузей, удосконалення змісту паспортів бюджетних програм, інтегральної оцінки їх виконання, що сприятиме результативності суспільно-економічних перетворень. Вагомого значення набуває визначення інституційних засад управління державними фінансами з урахуванням тенденцій макроекономічної динаміки. Бюджет є одним з ключових інструментів впливу держави на соціально-економічний розвиток країни. Реалізація цілеспрямованого впливу на темпи та якість економічного зростання передбачає формування ефективної системи управління державними фінансами, орієнтованої на управління результатами через удосконалення інституційного забезпечення фінансово-економічних трансформацій [2,9].

Розвиток суспільства та стратегічні пріоритети України зумовлюють посилення уваги до обґрунтованості та дієвості бюджетної політики у системі управління державними фінансами. Трансформація цілей і завдань бюджетної політики, що обумовлена посиленням впливу ендогенних та екзогенних факторів на соціально-економічні процеси в країні, актуалізує необхідність формування дієвого механізму реалізації бюджетної політики з метою забезпечення сталого економічного зростання. Становлення інституту бюджетної політики є ваговою складовою удосконалення бюджетної системи в процесі визначення концептуальних засад та основних завдань інституційних

перетворень відповідно до соціально-економічного розвитку країни. На сучасному етапі економічних перетворень доцільним є посилення дієвості реалізації механізму регулювання економічних процесів, підвищення рівня адаптивності бюджетної системи, вдосконалення інструментарію бюджетного планування та прогнозування. Враховуючи важливість вирішення завдань бюджетного регулювання, забезпечення єдності економічної та фінансової політики, розробка пріоритетів бюджетної політики має ґрунтуватися на стратегічних завданнях сталого розвитку. Водночас, фінансова стійкість і макроекономічна стабільність є основними умовами для підтримки економічного зростання у середньо- та довгостроковому періоді. Суттєвий рівень фіскального дефіциту, значний рівень державного боргу можуть стримувати приватні інвестиції і знижувати темпи економічного розвитку. Бюджетна політика є активним інструментом економічної політики держави, в сучасних умовах одним з першочергових її завдань є забезпечення фінансової стійкості та збалансованості бюджетної системи. Бюджетна політика є ефективним інструментом соціально-економічного розвитку країни. Система бюджетного регулювання базується на цілісній сукупності фінансових та економічних взаємовідносин, інституційних бюджетних елементів стосовно вибору й реалізації головних напрямів здійснення бюджетної політики, планування та прогнозування основних бюджетних показників, напрямів використання бюджетних ресурсів, досягнення запланованих соціально-економічних цілей й завдань. Задля розробки та впровадження фінансово-бюджетного регулювання на протязі певного періоду бюджетна політика повинна розроблятися на основі циклічності економічного розвитку фінансової системи, стану державних фінансів та запасу стійкості бюджетної системи, бюджетного регулювання щодо позитивного впливу на показники економічного зростання. Інституційний підхід включає аналіз бюджетного регулювання як цілісної та динамічної системи, яка постійно вдосконалюється відповідно до головних макроекономічних завдань розвитку країни. Бюджетна політика має на меті згладжувати коливання економічного циклу та базується

на стимулюванні державою сукупного попиту шляхом збільшення видатків бюджету та зменшення податкового навантаження в період спаду, в результаті чого відбувається вирівнювання показників економічного розвитку. При зниженні рівня доходів бюджету доцільним є не зменшення видаткової частини бюджету, а фінансування зниження податкових надходжень через позикові інструменти. Доходи бюджету є вагомою складовою системи фінансових відносин. Циклічність розвитку економіки в умовах посилення процесів глобалізації зумовлює трансформації структури та обсягу дохідної частини бюджету. Важливим є визначення відповідних інституційних засад формування доходів бюджету в системі бюджетного регулювання з урахуванням необхідності забезпечення належного рівня соціальних стандартів та економічного зростання країни. Від ступеня оптимальності співвідношень між елементами бюджетної системи залежить рівень збалансованості бюджетного регулювання та ефективність його впливу на суспільний розвиток. Стратегічні пріоритети удосконалення системи формування доходів бюджету передусім перебувають у сфері податкового регулювання. У соціальному напрямку важливим є удосконалення прогресивної шкали ставок оподаткування доходів фізичних осіб, доцільним є врахування сімейного стану платника, запровадження оподаткування доходів від розміщення коштів на депозитних рахунках, удосконалення механізму непрямого оподаткування щодо товарів споживання, оподаткування нерухомого майна. Бюджетна політика має бути спрямована на підтримку стійкості національної фінансової системи, від рівня інституційного забезпечення якої залежать економічні можливості країни. Важливим є підвищення дієвості контролю та аудиту використання фінансових ресурсів держави, підвищення транспарентності бюджетних відносин. Зростання ефективності використання бюджетних ресурсів на всіх етапах бюджетного процесу розпорядниками бюджетних коштів та бюджетними установами забезпечується проведенням якісного внутрішнього контролю та аудиту. Виконуючи функцію попередження, дані форми контролю займають провідне

місце на кожній стадії виконання бюджету й забезпечують обґрунтоване прийняття управлінських рішень. Забезпечення довгострокової збалансованості бюджетної системи має ґрунтуватися на основі зниження показників структурного дефіциту бюджету та боргового навантаження на бюджет, підвищення фіскальної ефективності податкової системи, що з урахуванням раціональної політики в системі формування видатків бюджету, надасть можливість посилити результативність бюджетної політики країни. Необхідним є розробка підходів щодо посилення ефективності функціонування бюджету, що надасть можливість покращити якісний рівень планування бюджетних доходів та видатків, підвищити ступінь економічного розвитку країни. Програмно-цільовий метод планування бюджету формує систему звітування та оцінювання діяльності розпорядників бюджетних коштів усіх рівнів, забезпечує підвищення прозорості державного фінансового управління, що сприяє створенню умов для розробки довгострокової політики, прийняттю раціонального складу доходів та видатків бюджету на перспективу. Зазначений метод планування бюджету потребує удосконалення у сфері застосування механізму оцінки ефективності та моніторингу виконання бюджетних програм. Важливим є використання методологічних підходів до визначення рівня ефективності бюджетної програми на основі системи розрахунку кількісних і якісних показників та оцінювання програми за результатами виконання. Вагомим є розроблення та запровадження оцінки виконання бюджетних програм, визначення найбільш ефективних бюджетних програм, планування показників на наступний бюджетний період на основі фактичного виконання в минулому періоді. Доцільність реалізації бюджетної програми має ґрунтуватися на кінцевих стратегічних цілях, передбачених планами діяльності головного розпорядника бюджетних коштів. Важливе значення для забезпечення дієвого контролю ефективності формування видатків бюджету має застосування при складанні бюджетних програм відповідних принципів: бюджетні програми повинні мати відповідну структурну побудову, завдання і напрями мають бути деталізованими, що сприятиме забезпеченню

гнучкого управління програмами, контрольованості їх реалізації, прозорості використання бюджетних коштів. Розробка бюджетної стратегії з урахуванням циклічності економічного розвитку сприятиме підвищенню керованості бюджетного процесу. Бюджет як інструмент економічного регулювання має бути збалансованим у середньо- і довгостроковій перспективі. Бюджетна стратегія на середньострокову перспективу повинна бути спрямована на забезпечення соціально-економічного розвитку адміністративно-територіальних одиниць і країни в цілому при врахуванні критеріїв ефективності та результативності бюджетних видатків. Доцільним є запровадження дієвого механізму управління бюджетним процесом як складової системи управління державними фінансами, встановлення взаємозв'язку між стратегічними цілями розвитку країни та можливостями бюджету у середньостроковій перспективі, забезпечення прозорості та послідовності бюджетної політики, яка реалізується через систему бюджетних механізмів і забезпечує бюджетну рівновагу та ефективний вплив на соціально-економічні процеси. Основна мета системи прогнозування бюджетних показників, яка ґрунтується на сукупності фінансово-економічних відносин у сфері формування дохідної частини бюджету, полягає у реалізації збалансованої бюджетно-податкової політики країни. Роль видатків бюджету визначається обсягами перерозподіленого через них валового внутрішнього продукту. Забезпечуючи перерозподіл валового внутрішнього продукту через бюджетну систему, держава змінює структуру суспільного виробництва, здійснює соціально-економічні перетворення. Бюджетні видатки суттєво впливають на економічне зростання, передусім завдяки пріоритетному фінансуванню наукових досліджень, розвитку важливих галузей економіки, вирівнюванню регіональних диспропорцій, підтримці соціально незахищених верств населення. Сучасний етап розвитку бюджетних відносин характеризується посиленням ролі бюджетних видатків у процесі регулювання соціально-економічного розвитку країни. Доцільним є впровадження стратегічного планування у діяльність головних розпорядників бюджетних коштів та складання ними належних планів діяльності на поточний і наступні

три бюджетні періоди, орієнтовані на результат, з метою посилення відповідальності розпорядників бюджетних коштів за досягнення встановлених цілей, упорядкування і підвищення результативності та ефективності державних видатків. Програмно-цільовий метод планування видатків бюджету є вагомою складовою системи державного регулювання соціально-економічного розвитку країни. Визначення бюджетної пріоритетності у сфері видатків є дієвим інструментом впливу на структурні перетворення в соціальній сфері та галузях економіки. Розвиток програмно-цільового методу у бюджетному процесі здійснюється у напрямі запровадження стратегічного та середньострокового бюджетного планування. Прогнозування та планування видаткової частини державного бюджету є достатньо наукоємним процесом, що передбачає постійне удосконалення інституційних механізмів його реалізації. Важливим питанням розвитку стратегічного планування та програмно-цільового методу є удосконалення підходів до розробки та реалізації бюджетних та державних цільових програм, які повинні розроблятися виходячи з основних пріоритетів соціально-економічного розвитку країни, що сприятиме підвищенню результативності економічних перетворень. Вагомою складовою у системі планування видатків має стати система моніторингу та оцінки бюджетних програм, яка дозволить визначити рівень ефективності, проблеми в ході їх реалізації з метою розробки і вжиття відповідних заходів, спрямованих на покращення виконання програми, підвищення рівня обґрунтованості рішень щодо раціонального управління бюджетними коштами. Створення ефективної системи моніторингу та оцінки бюджетних програм має стати основою для прийняття рішення щодо необхідності включення програми у бюджет, що забезпечить найбільш ефективне управління видатками бюджету. Результативні показники є інструментом оцінювання витрат для досягнення мети, надають можливість розрахувати ефективність використання бюджетних коштів, проаналізувати необхідність бюджетної програми. Доповнення програмної класифікації кодом функціональної класифікації створить умови для здійснення аналізу видаткової частини бюджету у розрізі програм та

головних розпорядників бюджетних коштів за відповідною функціональною ознакою. Останніми роками здійснено низку заходів щодо посилення обґрунтованості планування бюджету, його впливу на економічне зростання та соціальний розвиток. З метою найбільш ефективного розподілу бюджетних ресурсів доцільним є подальше удосконалення планування і виконання видаткової частини бюджету на основі програмно-цільового методу, насамперед як складової системи перспективного бюджетного планування та прогнозування. Ефективне та результативне використання бюджетних коштів є одним з найважливіших завдань планування і виконання бюджету в умовах обмежених ресурсів. Важливим є удосконалення системи управління видатками бюджету в частині підвищення результативності їх використання. Подальший розвиток системи планування бюджету, що ґрунтується на принципах програмно-цільового методу, потребує удосконалення стадій бюджетного процесу щодо посилення дієвості середньострокового планування бюджету та підвищення ефективності використання бюджетних коштів [4,21,37,55,67].

Інституційні перетворення соціально-економічної моделі розвитку суспільства обумовлюють необхідність посилення дієвості бюджетно-податкової політики. Важливим є підвищення ступеню координації між її складовими у сфері підтримки розвитку реального сектору економіки та забезпечення макроекономічної стабільності. Бюджетно-податкова політика має ґрунтуватись на використанні сукупності заходів податкового регулювання, реалізації виваженої бюджетної політики для забезпечення економічного зростання, достатньо низького рівня інфляції. З метою активізації структурних змін в економіці важливим є застосування збалансованого підходу до формування бюджету. Фіскальна політика має адаптивно реагувати на економічну циклічність за необхідності досягнення позитивного бюджетного балансу в умовах відновлення зростання валового внутрішнього продукту. Особливого значення набувають питання запровадження державного стратегічного та перспективного бюджетного планування. Формування прогнозних бюджетної показників має узгоджуватись з державною фінансовою стратегією. Вагомим є вплив

бюджетно-податкової політики на динаміку внутрішнього інвестиційного та споживчого попиту, яка ґрунтується на комплексному поєднанні бюджетних, податкових механізмів з врахуванням лагових ефектів, рівня інституційного забезпечення, зміни екзогенного та ендогенного економічного середовища, що дозволить підвищити результативність фінансової складової суспільного розвитку. Доцільним є розвиток положення щодо оцінки ефективності вітчизняної бюджетно-податкової політики на основі критеріїв збалансованості бюджету, стабільності податкової системи, динаміки індексу споживчих цін, передбачуваного рівня валютного курсу, сальдо платіжного балансу, що сприятиме посиленню конкурентоспроможності економіки. Динамічність змін економічної кон'юнктури обумовлює необхідність формування виваженої та адаптивної фінансової політики, що сприятиме забезпеченню умов для відновлення економічного зростання та соціальної стабільності у суспільстві. Бюджетно-податкова політика як вагомий економічний інститут має відігравати провідну роль у визначенні цілей, завдань структурних перетворень податкової, бюджетної системи з посиленням якісного рівня їх управління. Формування та реалізація дієвої бюджетно-податкової політики має базуватися на принципах функціональної збалансованості, обґрунтованості, системності, адаптивної ефективності, що спрямовано на забезпечення оптимальних співвідношень між її складовими. Можливості використання заходів фінансової політики пов'язані з умовами та результатами виробництва, рівнем розвитку продуктивних сил та економічних відносин, характером споживання суспільного продукту. Бюджетно-податкова політика має бути спрямована на відтворення та стимулювання розвитку людського капіталу з огляду на необхідність посилення конкурентоспроможності економіки. Від рівня обґрунтованості рішень у сфері справляння податків, регулювання видатків бюджету, дефіциту бюджету залежить інвестиційна активність економічних суб'єктів, обсяг тінізації економіки, перспективи соціально-економічного розвитку суспільства. Дослідження процесів формування та реалізації фіскальної політики потребує використання

збалансованого підходу виходячи із поставлених завдань щодо забезпечення відповідного рівня фінансування бюджетних зобов'язань та створення фундаментальних умов для стійкого економічного зростання. Інституційні зміни в податковій політиці мають забезпечити залучення додаткових інвестицій у реальний сектор економіки. Подальший розвиток підходів щодо розробки податкової політики надасть можливість підвищити ступінь адаптивності впливу оподаткування на соціально-економічне середовище та якісний рівень керованості державними фінансами. Податкова політика є більш волатильною в країнах з трансформаційною економікою, що проявляється у зміні кількості податків, їх ставок, бази, податкових пільг, перегляду переліку та пропорцій розподілу загальнодержавних податків і зборів між державним та місцевими бюджетами. З метою посилення впливу бюджетної системи на соціально-економічний розвиток суспільства необхідно здійснювати заходи, спрямовані на підвищення рівня збалансованості і прозорості бюджету, ефективності витрачання бюджетних коштів, удосконалення міжбюджетних відносин, забезпечення якісного виконання бюджетів усіх рівнів, здійснення дієвого фінансового контролю. Взагалі необхідним є не тільки розробка прогностичних бюджетних показників на середньострокову перспективу але й визначення довгострокової бюджетної стратегії з урахуванням циклічності економічного розвитку, що підвищить керованість бюджетного процесу. Для проведення збалансованої бюджетної політики важливим є забезпечення подальшого розвитку методологічних засад середньострокового бюджетного прогнозування та програмно-цільового методу планування видатків бюджету, посилення взаємозв'язку річного і перспективного бюджетного планування, застосування сучасних форм і методів управління бюджетними коштами, державним та місцевим боргом, зміцнення фінансової основи місцевих бюджетів, удосконалення системи державного внутрішнього фінансового контролю та посилення відповідальності учасників бюджетного процесу; посилення стимулюючої функції податкової системи та приведення її у відповідність з пріоритетами

державної політики соціально-економічного розвитку. Для розробки і реалізації збалансованого бюджетного регулювання пріоритети бюджетної політики повинні визначатися виходячи з циклічності економічного розвитку, стану державних фінансів та запасу стійкості бюджетної системи, на кожному етапі економічного розвитку існує необхідність обґрунтування та запровадження відповідних важелів бюджетного механізму [3, 24,32,68,71].

Рівень перерозподілу валового внутрішнього продукту через видаткову частину бюджету та її структура змінюється й адаптується до умов макроекономічного розвитку країни. На динаміку показника видатків бюджету впливають перетворення фінансової системи, процеси фінансової інтеграції, економічна циклічність, демографічна структура населення. Бюджетна політика повинна забезпечувати всебічний розвиток людського потенціалу та створювати сприятливі умови для довгострокового економічного зростання. Фінансово-бюджетні механізми підтримки галузей суспільного виробництва мають адаптуватись до змін стратегії соціально-економічного розвитку та забезпечувати структурні перетворення в економіці та соціальній сфері. Становлення бюджетних відносин відбувається внаслідок розвитку економіки, однак можливості використання бюджету в макроекономічному регулюванні пов'язані з умовами і результатами виробництва, рівнем розвитку економічних відносин. Бюджетна політика є адаптивним механізмом у системі регулювання економіки, спрямованим на забезпечення адекватності регулятивних заходів внутрішнім і зовнішнім змінам економічного середовища з метою економічного розвитку держави та адміністративно-територіальних одиниць. Бюджет є одним з основних інструментів державного регулювання соціально-економічних процесів, оскільки у процесі його складання здійснюється розробка основних напрямів формування та використання бюджетних коштів, виходячи з необхідності вирішення завдань, які стоять перед суспільством на даному етапі його розвитку. Становлення бюджетних відносин відбувається внаслідок розвитку економіки, однак можливості використання бюджету в макроекономічному регулюванні пов'язані з умовами і результатами

виробництва, рівнем розвитку економічних відносин. Бюджетна політика є адаптивним механізмом у системі регулювання економіки, спрямованим на забезпечення адекватності регулятивних заходів внутрішнім і зовнішнім змінам економічного середовища з метою економічного розвитку держави та адміністративно-територіальних одиниць. Рівень збалансованості бюджетного політики впливає як одночасно, так і з лагами у часі на темпи економічного розвитку, а також на інтегрований показник запасу стійкості бюджетної системи, який визначається сукупністю вагомих бюджетних показників, що характеризують стан бюджетної системи. Тому важливим є запровадження відповідної методології розрахунку на певному інтервалі часу показника запасу стійкості бюджетної системи, який повинен враховувати, передусім, показники питомої ваги дебіторської та кредиторської заборгованості зведеного, державного та місцевих бюджетів до загальної суми видаткової частини відповідного бюджету, аналогічний показник заборгованості по соціальних виплатах, податкове навантаження на економіку, рівень виконання дохідної та видаткової частин бюджету, рівень фінансування дефіциту бюджету, питому вагу державного боргу у валовому внутрішньому продукті. З метою посилення впливу бюджетної системи на соціально-економічний розвиток суспільства необхідно здійснювати заходи, спрямовані на підвищення рівня збалансованості і прозорості бюджету, ефективності витрачання бюджетних коштів, удосконалення міжбюджетних відносин, забезпечення якісного виконання бюджетів усіх рівнів, здійснення дієвого фінансового контролю. Взагалі необхідним є не тільки розробка прогнозних бюджетних показників на середньострокову перспективу але й визначення довгострокової бюджетної стратегії з урахуванням циклічності економічного розвитку, що підвищить керованість бюджетного процесу. Від виваженості та своєчасності прийняття зазначених рішень залежить рівень ефективності бюджетно-податкової політики та функціонування фінансової системи держави в цілому. Державне регулювання економічної та соціальної політики реалізується за допомогою бюджетного механізму, який включає як з одного

боку процес перерозподілу вартості валового внутрішнього продукту, так і вплив на соціально-економічний розвиток держави та адміністративно-територіальних одиниць. Перспективне прогнозування доходів і видатків бюджету є одним із вагомих елементів державного регулювання сталого розвитку та забезпечення економічного зростання. Розробка і реалізація бюджетно-податкової політики має спиратися на науково обґрунтовані положення та результати проведених досліджень з питань бюджетних відносин, що безперечно посилить збалансованість державних фінансів та створить необхідні умови для підвищення рівня керованості економічних процесів країни. Бюджет є ваговою складовою системи фінансового регулювання економіки, його збалансованість, оптимальність є однією з основних умов економічного зростання. Слід зазначити, що бюджетне регулювання впливає як одночасно, так і з лагами у часі на темпи соціально-економічного розвитку, а також на стійкість і збалансованість бюджетної системи. Основним завданням фінансового, у тому числі бюджетного регулювання, є забезпечення виконання завдань соціально-економічного розвитку держави та адміністративно-територіальних одиниць, однак при цьому важливою є підтримка передусім запасу стійкості бюджетної системи. Податкова політика забезпечує найбільшу частку надходжень до доходної частини зведеного бюджету. Одночасно, враховуючи постулати економічної теорії та результати емпіричного аналізу, податкова політика є достатньо дієвим інструментом впливу на динаміку сукупного попиту, що є фундаментальним чинником забезпечення стійкого економічного зростання. Дана політика покликана виконувати фіскальну, регулюючу та стимулюючу функції, забезпечуючи економічну спроможність органів державної влади і місцевого самоврядування реалізовувати покладені завдання. Податкове регулювання потребує постійного удосконалення та адаптації до змін моделі соціального і економічного розвитку. Необхідним є подальший розвиток підходів щодо використання податкових інструментів з урахуванням глобалізаційних трендів, особливостей структури та стану вітчизняної

економіки на певному етапі її функціонування. Ефективність податкової політики, певним чином, залежить від спроможності уповноважених інституцій справляти податки та збори для забезпечення фіскальної функції. Виважене і послідовне регулювання податкових ставок становить важливе значення для підвищення дієвості фіскального регулювання економіки. На сучасному етапі розвитку вітчизняної фінансової системи податкова політика має сприяти розширенню бази оподаткування за умов зниження рівня тіньової економіки. В свою чергу зазначимо, що податкові пільги повинні бути економічно обґрунтованими, стимулювати залучення інвестицій та інноваційну діяльність та носити тимчасовий характер. Підвищення дієвості системи податкового планування та прогнозування, виходячи із сукупності детермінованих фінансовою наукою принципів, дозволить мінімізувати трансакційні витрати та забезпечити реальні обсяги бюджетних доходів. економічні суб'єкти з доволі тривалим лагом формують ділові очікування відповідно інституційних змін податкової політики, в тому числі механізмів і процедур податкового адміністрування. Важливим завданням держави є підвищення довіри платників до фіскальної політики. За сучасних умов стратегія адаптивної модифікації податкової системи з урахуванням стратегічних пріоритетів соціально-економічного розвитку країни та євроінтеграційних процесів набула пріоритетного значення. Необхідним є подальша уніфікація податкового законодавства, розбудова сервісної складової функціоналу податкових і митних органів, імплементація апробованих практик щодо елімінації випадків податкового ухилення. Реалізація зазначеного сприятиме посиленню фіскальної значимості податків у доходах бюджетів усіх рівнів та забезпечить достатній фінансовий ресурс для ефективного виконання відповідних соціальних та інфраструктурних проектів. Вагомим є формування податкових надходжень, враховуючи динаміку економічних та соціально-демографічних показників, інституційні особливості оподаткування та трансформації механізму адміністрування податків, що надасть можливість підвищити дієвість податкових стимулів економічного розвитку та фіскальну

значимість податкових надходжень; визначення особливостей розвитку податкової системи, враховуючи здійснення державної економічної політики, взаємовідносини між платниками податків і фіскальними органами, що сприятиме посиленню інституційної спроможності податкового регулювання та забезпеченню фіскальної рівноваги. Ефективність фіскальної функції податків поєднує критерії рівня податкового навантаження, динаміки якості механізму адміністрування податків, ступеню ухилення від оподаткування, довіри платників до фіскальних органів. Показниками виміру зазначеної категорії є середні ефективні ставки, які розраховуються шляхом співвідношення податкових надходжень до податкової бази, обрахованої відповідно до системи національних рахунків. Значення ефективної ставки податків на споживання зросло з 19,4 відсотка у 2001–2010 роках до 23,8 відсотків у 2011–2020 роках. Основними причинами наведеного є поетапне розширення бази оподаткування, удосконалення порядку бюджетного відшкодування податку на додану вартість, збільшення ставок акцизного податку. Податки є індикатором економічного розвитку країни та одночасно фінансовим інструментом його регулювання. Підвищення ефективності державного управління в сучасних фінансово-економічних умовах набувають особливої значущості. [9,21,37,67].

З метою реалізації соціально - економічних пріоритетів розвитку країни необхідне підвищення якісного рівня функціонування бюджетної системи, у тому числі запровадження середньострокового бюджетного планування у розрізі головних розпорядників бюджетних коштів, бюджетних програм; удосконалення методологічних засад програмно-цільового методу планування бюджету; застосування дієвих підходів управління державними фінансами. З метою проведення збалансованої бюджетної політики важливим є забезпечення подальшого розвитку методологічних засад середньострокового бюджетного прогнозування та програмно-цільового методу планування видатків бюджету, посилення взаємозв'язку річного і перспективного бюджетного планування, застосування сучасних форм і методів управління бюджетними коштами, державним та місцевим боргом, зміцнення фінансової

основи місцевих бюджетів, удосконалення системи державного внутрішнього фінансового контролю та посилення відповідальності учасників бюджетного процесу; посилення стимулюючої функції податкової системи та приведення її у відповідність з пріоритетами державної політики соціально-економічного розвитку. На сучасному етапі розвитку державних фінансів, необхідним є переосмислення сутності бюджетної системи у процесі регулювання економіки, підвищення теоретико-методологічного рівня бюджетної політики та розробки нової парадигми системи бюджетного регулювання на основі виявлених особливостей бюджетного процесу, враховуючи вітчизняний та зарубіжний досвід, з одного боку як інструменту впливу, з іншого – як об'єкту регулювання економічного розвитку. Зазначене надасть можливість приймати ефективні рішення стосовно розвитку бюджетних відносин як вагомому інструменту економічного зростання та поглибити розуміння сутності бюджету як економічної категорії і бюджетної системи як важливого регулятора економічних процесів. Стабільність податкової системи визначає наміри економічних суб'єктів щодо реалізації діяльності у середньостроковій перспективі. Встановлені правила регулювання підприємництва, дія механізмів захисту прав власності, прозорий механізм адміністрування податків, а також помірність їх ставок у розрізі груп платників є визначальними умовами для прийняття рішень щодо інвестування в проекти та розвиток економіки. Пріоритетними заходами податкової політики у напрямі зниження рівня податкового навантаження для формування сприятливих умов економічної діяльності є здійснення інституційних змін системи взаємовідносин фіскальних органів і платників податків, проведення упорядкування видаткової частини бюджету, удосконалення системи бюджетного планування і прогнозування. Важливим є подальше спрощення процедур виконання податкових зобов'язань, підвищення якісного рівня послуг, зменшення витрат часу на сплату податків, з одночасним посиленням дієвості податкового контролю. Бюджетно-податкова політика має бути спрямована на формування дієвої моделі перерозподілу фінансових ресурсів

між рівнями бюджетної системи, сприяти соціально-економічному розвитку країни та адміністративно-територіальних одиниць. Належний рівень обґрунтованості управлінських рішень щодо формування бюджетних показників надасть можливість підвищити ефективність фінансової політики держави. Процеси фінансової глобалізації обумовлюють уніфікацію систем оподаткування, спрощення механізмів адміністрування податків. Механізм публічних закупівель має ґрунтуватись на принципах транспарентності, справедливості та ефективності.

3. Зарубіжний досвід управління державними фінансами

Державна політика у сфері бюджетного регулювання у зарубіжних країнах здійснюється із врахуванням особливостей соціально-економічного розвитку країни, її адміністративно-територіальних одиниць, важливості перетворення бюджетного механізму на дієвий інструмент економічного зростання, узгодження бюджетно-податкової політики із основними завданнями стратегічного розвитку економіки. У країнах із розвинутою економікою відбувається удосконалення інституційних засад бюджетного процесу, у тому числі посилення взаємозв'язку річного і перспективного бюджетного планування, застосування сучасних методів управління бюджетними ресурсами, зміцнення фінансової основи місцевого самоврядування, подальший розвиток програмно-цільового методу планування видатків бюджету, системи державного фінансового контролю,

підвищення рівня ефективності використання бюджетних коштів. Дослідження зарубіжного досвіду формування і реалізації бюджетної політики дозволило визначити основні бюджетні пріоритети на сучасному етапі розвитку економіки, у тому числі запровадження та підвищення рівня середньострокового бюджетного планування; удосконалення системи планування і моніторингу соціально-економічної результативності бюджетних витрат за допомогою якісних і кількісних індикаторів. Накопичений світовий досвід щодо напрямів бюджетної політики показує, що реформа у сфері бюджетних відносин повинна проводитися з урахуванням особливостей соціально-економічного розвитку як країни і регіону, так і конкретних галузей економічної діяльності. Перехід до середньострокового бюджетного планування та прогнозування набув широкого застосування у країнах з розвинутою економікою. На даному етапі розвитку державних фінансів у європейських країнах з метою спрямування обмежених бюджетних ресурсів на виконання пріоритетних завдань державної політики простежується тенденція до відповідних перетворень системи управління бюджетними видатками. Бюджетна політика забезпечення та регулювання пріоритетів подальшого розвитку суспільства у розвинутих країнах враховує необхідну переорієнтацію економіки на переважно ендогенні чинники економічного зростання. При цьому бюджетна політика як вагомий інструмент системи державного регулювання економіки має спиратися на довгострокову програму економічного й соціального розвитку країни. Упорядкування регулюючих цілей бюджетної політики дозволяє досягти відповідного збалансування процесу перерозподілу фінансових ресурсів у країні, рівня задоволення суспільних потреб. Функція бюджетної політики є комплексною, вона поєднує як фіскальну, так і регулюючу складові. Необхідним є забезпечення перетворення бюджетного механізму в ефективний засіб реалізації соціально-економічної стратегії, підвищення ефективності витрачання бюджетних коштів. Формування та реалізація бюджетної політики має здійснюватися з урахуванням тенденцій

соціально-економічного розвитку держави та досвіду країн з розвинутою економікою. На даному етапі розвитку фінансових відносин доцільним є визначення пріоритетів бюджетної політики виходячи з основних засад соціально-економічного розвитку країни на середньо- та довгострокову перспективу. Підхід розвинутих країн до формування бюджетної політики є важливим з позиції необхідності оцінки впливу рівня та структури оподаткування, державних видатків на економічне зростання країни. Доцільним є врахування відповідного зарубіжного досвіду в частині напрямів використання бюджетних ресурсів з урахуванням особливостей функціонування національної економіки. Перерозподіл валового внутрішнього продукту через дохідну частину бюджетної системи відіграє вагомую роль у соціально-економічному розвитку суспільства. На ефективність державного фінансового регулювання певним чином впливає рівень показника частки доходів бюджету у валовому внутрішньому продукті. Важливим завданням державних фінансових інституцій є розробка та реалізація виваженої бюджетно-податкової політики, яка б забезпечувала достатній обсяг фінансових ресурсів та сприяла економічному зростанню. Досвід зарубіжних країн свідчить, що спрямованість бюджетної політики значною мірою формує напрями розвитку соціально-економічних відносин у державі. Пріоритетними завданнями бюджетної політики Франції є стимулювання економічного зростання шляхом використання відповідних фінансових інструментів, посилення впливу бюджетного регулювання у системі соціально-економічного розвитку суспільства, надання трансфертів найменш незахищеним верствам населення, відновлення кредитування малого та середнього підприємництва, стимулювання зайнятості та збільшення обсягів державного інвестування, підтримка банківської системи країни. Водночас, в умовах циклічного зниження обсягу бюджетних доходів реалізація зазначених заходів спричинила збільшення питомої ваги дефіциту бюджету у валовому внутрішньому продукті. Важливим пріоритетом бюджетної політики на середньострокову перспективу є оптимізація рівня бюджетного дефіциту, подальше

стимулювання економічного зростання дієвими інструментами фінансово-економічного регулювання. Фінансово-бюджетна політика розвинених держав Західної та Центральної Європи і Великої Британії представляє значний науковий інтерес тому, що їх економіки та державні фінанси, починаючи з кінця 1980-х рр., перебувають у стані реформування з метою підвищення як власної конкурентоспроможності, так і конкурентоспроможності всього макрорегіону. Серед вагомих причин реформування бюджетного процесу у різних країнах у 1970-1980 рр. вчені називають економічну кризу і кризу державних фінансів; зміни політичного керівництва; суспільну незадоволеність і недовіру по відношенню до діяльності держави; розвиток інформаційних технологій та їх впровадження у сферу державного управління, що визначило, з одного боку, нові можливості, пов'язані з оцінкою результативності діяльності виконавця, а з іншої – зниження витрат на обмін інформацією, як всередині держави, так і між суспільством і державою. У розвинених країнах широко використовується боргове фінансування, як надання кредиту економіці для стимулювання економічної динаміки. Починаючи з 1970-х рр. дефіцит бюджету в Європейських країнах часто перевищував нормативне значення, встановлене на рівні 3 % ВВП. В Японії дефіцит бюджету у середньому майже у 2 рази перевищував допустимий для європейських країн рівень. Більшість зарубіжних країн використовує бюджетний механізм з акцентом на збільшення державних видатків як інструменту стимулювання економічного зростання, а механізм перевищення витрат держави над доходами фактично розглядається як надання кредиту економіці. За оцінками експертів, саме вимога ЄС до Португалії, яка у 2001 р. порушила Пакт про стабільність, скоротити державні витрати у 2002 р. стала однією із причин економічного спаду і скорочення податкових надходжень до бюджету. Внаслідок цього Німеччина і Франція заявили про неможливість і недоцільність виконання ліміту бюджетного дефіциту у розмірі 3 % ВВП, як визначено Пактом про стабільність, адже це передбачає скорочення державних витрат та погіршення економічного стану в період економічного спаду. Як

правило, реформи державних фінансів, спрямовані на зниження рівня оподаткування та скорочення державних видатків розширюють базу оподаткування. Серед промислово розвинених країн, які достатньо активно проводять політику гнучкої зміни податкових ставок та державних видатків Нова Зеландія, Австрія, Великобританія, Австралія, США, Японія, Швеція, Швейцарія. Водночас, як підтверджує практика, часто сума, на яку внаслідок податкових змін підвищуються доходи бюджетів, недостатньо мірою компенсує втрати податкових надходжень. Уряди розвинених країн покривають бюджетний дефіцит державними запозиченнями, які збільшують розмір державного боргу та його частку у ВВП. Оптимального обсягу бюджетних видатків держави економічною наукою не встановлено, тому кожна країна, залежно від соціально-економічних, політичних, історичних та культурних умов, відпрацьовує власні механізми їх функціонування та визначає їх роль і межі. Фахівці Міжнародного валютного фонду та Європейського центрального банку зазначають, що впродовж останнього століття державні витрати і доходи зростали набагато швидшими темпами, ніж ВВП, підтверджуючи тим самим, що «концепція великого уряду» сьогодні переживає свій розквіт. В зарубіжній науковій економічній літературі сформувалось декілька концепцій, які обґрунтовують тенденції випереджального розвитку державних видатків. Німецький економіст А.Вагнер на основі аналізу історичних та статистичних даних сформулював закон зростання державних витрат, яке пов'язане з розширенням державних і громадських потреб, удосконаленням механізмів реалізації соціальної політики і політики фінансування суспільних благ в державах загального добробуту. Показники відношення обсягу і структури бюджетних видатків до ВВП є важливими індикаторами ступеня регулювання державою соціально-економічних процесів. Деякі країни ставлять за мету зменшення зазначених відношень, щоб сприяти розширенню приватного сектора економіки. Частка бюджетних видатків у ВВП протягом останніх десятиріч суттєво зросла як у країнах з розвинутою, так і трансформаційною економікою, однак причини

такого зростання та структура видатків для цих країн мають суттєві відмінності. Розвинуті країни віддають перевагу розвитку інфраструктури надання суспільних послуг, проведенню фундаментальних наукових досліджень, створенню нових технологій та удосконаленню інституційного середовища. У країнах з перехідною економікою першочерговими завданнями держави є створення умов для сталого розвитку галузей економіки та підвищення їх конкурентоспроможності, стимулювання інноваційно-інвестиційного розвитку, формування нових інституцій [9,21,37, 67,124].

Як свідчить передовий зарубіжний досвід, ефективним методом управління видатковою частиною бюджету у середньостроковій перспективі є програмно-цільовий підхід до формування видатків бюджету. При застосуванні програмно-цільового методу управління видатками бюджету змінюється характер розробки і реалізації бюджетної політики, який полягає у зміщенні акцентів із забезпечення виконання бюджетних програм на зростання їх ефективності і результативності при вирішенні пріоритетних завдань соціально-економічного розвитку. Зазначене передбачає розробку кількісних і якісних показників результативності бюджетних програм, які характеризують рівень досягнення конкретних цілей соціально-економічного розвитку країни. У країнах із розвинутою економікою відбувається удосконалення інституційних засад бюджетного процесу, у тому числі посилення взаємозв'язку річного і перспективного бюджетного планування, застосування сучасних методів управління бюджетними ресурсами, подальший розвиток програмно-цільового методу планування видатків бюджету, системи державного фінансового контролю, підвищення рівня ефективності використання бюджетних коштів. Визначеною тенденцією сучасного досвіду зарубіжних країн є системне удосконалення бюджетного процесу, у тому числі подальше впровадження програмних методів складання бюджету, оцінювання результативності бюджетних програм, що сприятиме посиленню ефективності використання бюджетних коштів через встановлення взаємозв'язку між затратами та

досягнутими результативними показниками. У країнах із розвинутою економікою відбувається удосконалення системи державного фінансового контролю, у тому числі внутрішнього контролю та аудиту ефективності використання бюджетних коштів. Більшість країн світу протягом останніх років дотримуються політики жорсткої економії бюджетних коштів, бюджетної дисципліни, прозорості бюджету, що сприяє зменшенню боргових зобов'язань, дефіциту бюджету. Низка провідних країн використовують дієві механізми інтеграції коротко-, середньо- і довгострокового бюджетного планування. Дослідження досвіду формування бюджету в країнах із розвинутою та трансформаційною економікою, дозволило виявити основні тенденції у проведенні перетворень системи бюджетного планування протягом останніх років. Достатнього впровадження набули програмно-цільовий метод планування бюджету, у тому числі у середньостроковій перспективі, система оцінювання бюджетних програм, що включають відповідні результативні показники. Планування та виконання бюджету базується на підвищенні результативності бюджетних видатків та оцінюється такими показниками, як якість державних послуг та їх вплив на соціально-економічний розвиток країни. Значні зміни відбулися у системі державного фінансового контролю шляхом удосконалення та оновлення його принципів, форм та методів, розвитку відомчого фінансового контролю та аудиту.

Дослідження досвіду формування бюджету в країнах із розвинутою та трансформаційною економікою, дозволило виявити основні тенденції у проведенні перетворень системи бюджетного планування протягом останніх років. Достатнього впровадження набули програмно-цільовий метод планування бюджету, у тому числі у середньостроковій перспективі, система оцінювання бюджетних програм, що включають відповідні результативні показники. Планування та виконання бюджету базується на підвищенні результативності бюджетних видатків та оцінюється такими показниками, як якість державних послуг та їх вплив на соціально-економічний розвиток країни. Значні зміни відбулися у системі державного фінансового контролю

шляхом удосконалення та оновлення його принципів, форм та методів, розвитку відомчого фінансового контролю та аудиту. Більшість країн світу протягом останніх років дотримуються політики жорсткої економії бюджетних коштів, бюджетної дисципліни, прозорості бюджету, що сприяє зменшенню боргових зобов'язань, дефіциту бюджету. Низка країн використовують дієві механізми інтеграції коротко-, середньо- і довгострокового бюджетного планування. Основні параметри податкової, бюджетної і боргової політики необхідно базувати на орієнтирах, розроблених у системі довгострокового планування, які повинні актуалізуватися з урахуванням фактичних умов розвитку економіки, можливого уточнення пріоритетних економічних завдань з врахуванням змін зовнішнього середовища. Сучасний досвід зарубіжних країн щодо застосування бюджетної стратегії ґрунтується на необхідності здійснення середньострокового бюджетного прогнозування і планування під час підготовки щорічного бюджету. Визначеною тенденцією сучасного досвіду зарубіжних країн є системне удосконалення бюджетного процесу, у тому числі подальше впровадження програмних методів складання бюджету, оцінювання результативності бюджетних програм, що сприятиме посиленню ефективності використання бюджетних коштів через встановлення взаємозв'язку між затратами та досягнутими результативними показниками. У країнах із розвинутою економікою відбувається удосконалення системи державного фінансового контролю, у тому числі внутрішнього контролю та аудиту ефективності використання бюджетних коштів. Більшість країн світу протягом останніх років дотримуються політики жорсткої економії бюджетних коштів, бюджетної дисципліни, прозорості бюджету, що сприяє зменшенню боргових зобов'язань, дефіциту бюджету. Низка провідних країн використовують дієві механізми інтеграції коротко-, середньо- і довгострокового бюджетного планування. У розвинутих країнах світу бюджетні видатки мають тенденцію до зростання, що позитивно впливає на темпи росту промислового виробництва. Ще у дев'ятнадцятому столітті зазначена закономірність відмічена німецьким економіст Адольфом Вагнером. Вчений зазначав, що

темпи зростання державних видатків у розвинутих країнах випереджають темпи зростання промислового виробництва і сформулював «закон зростаючої державної активності» - бюджетні видатки в країнах, де розвивається економіка, повинні зростати швидше, ніж обсяги виробництва. Вказане спричинено низкою чинників, зокрема: соціально-політичні, оскільки еволюційний розвиток держави та громадянського суспільства потребують суттєвого розширення соціальних функцій держави, зокрема різних видів соціального страхування, пенсійного, медичного забезпечення, освітянських програм, інших видів допомоги; економічні - держава зацікавлена у стимулюванні розвитку науково-технічного прогресу, збільшенні асигнування в науку, інвестиційні проекти, підтримує різні галузі економіки; історичні - щорічні накопичення зобов'язань держави, наприклад по обслуговуванню державного боргу. Політика у сфері бюджету в країнах ЄС нині знаходиться у стані трансформації - пошуку нових, більш дієвих інструментів підвищення конкурентоспроможності економіки в умовах скорочення відповідних витрат, необхідності реформування систем оподаткування, трудового та пенсійного законодавства, соціального захисту, медичного забезпечення. Бюджетна політика має двохступінчасту структуру: загальна європейська бюджетна політика, від якої залежить планування як загального бюджету ЄС так і національні бюджети країн. Формування бюджетної політики в кожній із європейських країн-членів знаходиться під достатнім впливом загального бюджету, це стосується і країн-донорів, і країн-реципієнтів та особливості соціально-економічної моделі, що реалізується в державі. Низка країн має достатньо схожі цілі у формуванні та реалізації моделі соціально-економічного розвитку, які полягають у забезпеченні рівноправності громадян щодо доступу до освіти, медичних послуг, пенсійного забезпечення, соціального захисту найменш захищених верств населення. Інструментами реалізації такої моделі розвитку виступають зокрема безоплатні соціальні послуги, цільова соціальна політика, соціальне забезпечення, що надаються за рахунок бюджетних коштів. Достатньо високі соціальні стандарти та відповідні зобов'язання

безпосередньо впливають на частку ВВП, що перерозподіляється через бюджет країни. Нині у бюджетах більшості розвинутих країн зосереджено близько половини всього національного валового внутрішнього продукту, все більше фінансових ресурсів розподіляється саме через бюджет та соціальні фонди. У країнах ЄС зберігаються тенденції до достатньо високого рівня державних видатків [4,21,37,59,67,124].

За період 2001-2024 років середній показник питомої ваги видатків у ВВП основних країн ЄС становила 50,3 відсотка, у тому числі за період 2001-2010 років - 49,6 відсотка, 2011-2024 років - 50,8 відсотка. В умовах виходу країн із фінансово-економічної рецесії загальний бюджет ЄС розглядається як спільний інструмент досягнення цілей, визначених прийнятою Лісабонською стратегією розвитку Європи до 2030 року. Визначення обсягів видатків в кожній країні здійснюється в межах загальних економічних принципів, виходячи з цілей бюджетної політики та особливостей внутрішнього середовища. Факторами, які визначають обсяги державних видатків є, зокрема: історичні тенденції в проведенні бюджетної політики, структура та стан розвитку економіки країни, рівень державних фінансових можливостей, ставлення країни до перерозподілу доходів, трансфертна політика, процедури прийняття бюджетних рішень, нагальність вирішення соціальних проблем, уявлення в соціумі, що є суспільним благом, і відповідно, на які потреби необхідно спрямовувати кошти бюджету. За рахунок видатків бюджету держава з метою недопущення істотних відмінностей між групами населення з низькими та високими станом матеріального забезпечення, зниження рівня бідності здійснює допомогу малозабезпеченим верствам населення, досягаючи тим самим суспільних принципів справедливості. Завдяки прогресивному оподаткуванню, з одного боку, та надання трансфертів населенню, з іншого, можна зменшити нерівність та диференціацію доходів членів суспільства. Рівень бюджетних видатків на забезпечення виконання державою своїх функцій має відповідати якості надання державних послуг суспільству. Оптимізація видатків на державне управління є одним із

важливих завдань підвищення результативності використання бюджетних коштів. Заходи фінансового регулювання розвитку економіки у країнах з розвинутою економікою, в значній мірі, спрямовані на забезпечення макроекономічної стабільності та створення основ для стійкого економічного зростання. Одним з найбільш дієвих напрямів даного регулювання, в сучасних умовах, є фіскальне регулювання у сфері доходної та видаткової частини бюджету, дефіциту бюджету, державного боргу. Ваговою складовою фінансового регулювання економічного розвитку є забезпечення стійкості системи публічних фінансів, сприяння досягненню фінансової рівноваги. Значна частина бюджетних програм розвинутих країн спрямована на забезпечення належного надання якісного суспільних благ і послуг у сфері базової освіти, охорони здоров'я, соціального захисту вразливих верств населення, що спрямовано на розвиток людського капіталу в умовах посилення його ролі в забезпеченні економічного зростання. Також, визначено, що одним з пріоритетних напрямів використання бюджетних коштів є розвиток інфраструктури, що також належить до продуктивних видатків бюджету. За умов економічної нестабільності, вагомим значення набувають питання розвитку моделі соціального захисту населення, пошуку оптимальних форм взаємодії бюджетної та страхової складової, ролі держави у регулюванні недержавних пенсійних фондів, механізмів гарантування суспільного добробуту в майбутньому. Одним з основних питань фінансового регулювання розвитку економіки залишається питання визначення обґрунтованого показника перерозподілу валового внутрішнього продукту через систему державних фінансів. З одного боку, на державу покладено функцію підтримки соціального захисту та забезпечення умов для суспільного розвитку, з іншого боку, недостатня ефективність використання бюджетних видатків знижує результативність виконання даних функцій та зменшує довіру економічних суб'єктів до держави як суспільного інституту, що не сприяє процесам економічного зростання. Важливим є постійне підвищення якості державного управління . У більшості розвинутих країн заходи державних фінансових

інститутів спрямованні на розширення внутрішнього попиту шляхом використання комплексу фіскальних та монетарних інструментів і важелів регулювання економіки. Пріоритетними заходами бюджетної політики в короткостроковому періоді стали збільшення дефіциту бюджету задля фінансування програм стимулювання реального сектору економіки, надання цільових податкових пільг. Зарубіжний досвід становлення системи державного фінансово-економічного регулювання свідчить, що найбільш важливими завданнями в процесі розробки та реалізації фінансової політики є підвищення якісного рівня життя населення, удосконалення системи державних фінансів, створення сприятливих умов для розвитку підприємництва, у тому числі шляхом покращання рівня інвестиційної привабливості країни та її адміністративно-територіальних одиниць, здійснення структурних змін в економіці, що спрямовано на підвищення темпів економічного зростання держави. Однією з вагомих ознак кожної країни є фінансова система та здатність проведення відповідними державними інститутами соціально-економічної політики, спрямованої на задоволення потреб та інтересів суспільства. Фінансова політика як складова економічної розвитку є дієвим інструментом регулювання соціальних та економічних процесів. Подальше удосконалення фінансової політики країни має здійснюватися з урахуванням макроекономічних тенденцій, інституційних особливостей вітчизняної економіки, досвіду зарубіжних країн. У розвинутих країнах, які реалізовували фінансову політику з метою активізації внутрішнього попиту та підтримки фінансових установ відбулось зростання розміру бюджетного дефіциту. В країнах з достатньо високим рівнем розвитку фінансових інститутів та державного фінансового регулювання спостерігається позитивний вплив збільшення видатків бюджету на економічне зростання. Разом з тим, у країнах з трансформаційною економікою збільшення бюджетних видатків не завжди призводить до активізації економічного зростання. З огляду на зазначене, в цих країнах запроваджується проведення інституційних змін системи державних закупівель, державного фінансового контролю, середньострокового

бюджетного планування, збільшення частки соціальних трансфертів, які мають адресне призначення, дієве застосування програмно-цільового методу планування в бюджетному процесі. Підхід розвинутих країн до формування фінансової політики є важливим з позиції необхідності оцінки впливу рівня та структури оподаткування, державних видатків на економічне зростання країни, визначення оптимального рівня монетизації економіки з метою стимулювання соціально-економічного розвитку. Доцільним є врахування відповідного зарубіжного досвіду в частині напрямів використання бюджетних ресурсів з урахуванням особливостей функціонування національної економіки. Поглиблення інтегрованості національних економік у світову, посилення глобалізаційних процесів, динамічність економічних перетворень зумовлюють необхідність вдосконалення моделі соціально-економічного розвитку країни. На сучасному етапі посилюється вплив фінансового регулювання держави на процеси економічного відтворення. Перерозподіл валового внутрішнього продукту через дохідну частину бюджетної системи відіграє вагомую роль у соціально-економічному розвитку суспільства. На ефективність державного фінансового регулювання певним чином впливає рівень показника частки доходів бюджету у валовому внутрішньому продукті. Важливим завданням державних фінансових інституцій є розробка та реалізація виваженої бюджетно-податкової політики, яка б забезпечувала достатній обсяг фінансових ресурсів та сприяла економічному зростанню. Показники частки податкових надходжень у валовому внутрішньому продукті у країнах Європейського Союзу достатньо відрізняються. Визначити оптимальність податкового навантаження на економіку є доволі складно, зазначений показник залежить від умов розвитку національної економіки, моделі соціально-економічного розвитку країни та інституційного середовища суспільства. Необхідно відзначити, що одним із вагомих пріоритетів фінансової політики більшості розвинутих країн світу на середньострокову перспективу на сучасному етапі розвитку соціально-економічних процесів є зниження рівня державного боргу та боргового навантаження на бюджет. У роки економічної

рецесії та подальшого відновлення економіки рівень державного боргу суттєво підвищився, що викликано необхідністю додаткових видатків бюджету з метою стимулювання економічного розвитку. Питома вага державного боргу у валовому внутрішньому продукті у країнах з розвинутою економікою суттєво зросла за останні десять роки, зокрема з 65,4 відсотка до 87,6 відсотка. Достатньо критичною є борговий стан у таких країнах як Греція, Італія, Португалія. Важливим є подальше проведення консолідації фінансової політики з метою відновлення достатнього рівня стійкості бюджетно-податкової системи країн Європейського Союзу [4,9,21,67,106,124].

Досвід зарубіжних країн свідчить, що спрямованість фінансової політики значною мірою формує напрями розвитку соціально-економічних відносин у державі. Пріоритетними завданнями фінансової політики є стимулювання економічного зростання шляхом використання відповідних фінансових інструментів, посилення впливу бюджетного регулювання у системі соціально-економічного розвитку суспільства, надання трансфертів найменш незахищеним верствам населення, стимулювання зайнятості та збільшення обсягів державного інвестування. В умовах циклічного зниження обсягу бюджетних доходів реалізація зазначених заходів спричинила збільшення питомої ваги дефіциту бюджету у валовому внутрішньому продукті. Важливим пріоритетом фінансово-бюджетної політики на середньострокову перспективу є оптимізація рівня бюджетного дефіциту, подальше стимулювання економічного зростання дієвими інструментами фінансово-економічного регулювання. Основними завданнями бюджетної політики є забезпечення макроекономічної стабільності, яка передбачає збалансований бюджет, послідовне зниження бюджетного дефіциту; координація стратегічного та поточного бюджетного планування; забезпечення спрямованості бюджетної системи на досягнення відповідних економічних результатів. Стосовно бюджетної політики у сфері формування видатків бюджету, то основні принципи будуються на необхідності ув'язки програм та статей бюджету із встановленими на три роки пріоритетами соціально-економічного розвитку країни. Найбільш пріоритетними та таким, що

значними чином впливають на зростання економіки упродовж останніх років залишаються видатки на освіту, зокрема професійне навчання, охорону здоров'я, створення нових робочих місць. Поряд з тим, видатки на державне управління мають тенденцію до скорочення, міністерства та відомства зобов'язані дотримуватись граничного рівня витрат, які встановлюються урядом на три роки. На необхідність жорсткої економії коштів бюджету впливає також тенденція до децентралізації влади. У структурі державних видатків найбільша питома вага доводиться на систему соціального страхування. В останні сорок років цей показник росте стійкими темпами. Серед соціальних видатків найбільші суми з державного бюджету спрямовуються на соціальне забезпечення. За величиною соціальних видатків на душу населення Великобританія знаходиться на дев'ятому місці в ЄС, що вище за середній рівень по Євросоюзу, але нижче, ніж у Німеччині. Понад половини витрат витрачається на забезпечення літніх громадян, близько тридцяти відсотків на хворих та непрацездатних, до двадцяти відсотків – це допомога сім'ям з дітьми, які мають дітей. Значну питому вагу у видатках бюджету мають видатки на освіту, в останні роки вони складають близько 15 відсотків. До групи соціальних видатків відносяться кошти, що перераховуються із державного бюджету до фонду національного страхування, та пенсії і допомога, що виплачуються безпосередньо з нього. До видатків на економіку відносяться капітальні видатки, фінансування науково-технічних розробок, економічної і соціальної інфраструктури, забезпечення зайнятості в окремих галузях економіки та адміністративно-територіальних утвореннях країни, стимулювання експорту. Слід зазначити, що по видаткам на науково-дослідні розробки Великобританія займає сьоме місце в світі. Значна увага приділяється підвищенню ефективності використання коштів бюджету. Бюджетна політика Великої Британії активним чином застосовується у якості засобу антициклічного регулювання; в певні періоди вона застосовувалась у якості основного інструменту розвитку економіки та соціальної підтримки. Про рівень ефективності бюджетної політики свідчить той факт, що зменшення темпів економічного зростання на початку фінансово-економічної

кризи кінця першого десятиліття цього століття Великобританії було найменшим серед країн-членів Європейського Союзу. Принципи проведення бюджетної політики, формування бюджету Європейського Союзу вперше були визначені Римським договором 1957 року і з деякими змінами використовуються по сьогодні. В країнах - членах Європейського союзу бюджетне регулювання у якості інструменту впливу на суспільний розвиток відіграє все більшу роль. Значна увага нині приділяється питанням посилення державного регулювання у сфері видатків, пошуку оптимальних параметрів проведення бюджетної політики, зокрема у сфері видатків, використовуються різні підходи стосовно видаткової політики. Не існує чіткого єдиного бачення серед практиків, науковців щодо питання: у періоди кризи держава повинна більше економити чи витратити, зокрема на фінансування стратегічних напрямів економіки. Проте єдиним залишається бачення щодо необхідності пошуку відповідних нових шляхів та механізмів управління видатками бюджету з метою посилення їх впливу на стабільність та поступальний суспільний розвиток. Протягом останніх двох років країни Європейського Союзу дотримуються незмінною політики: державні видатки у період кризи необхідно скорочувати, притримуватись політики жорсткої економії, бюджетної дисципліни, консолідації бюджету, що сприятиме, зокрема скороченню боргових зобов'язань національних економік, зменшенню дефіциту бюджетів. Разом з тим, останні роки показали, що політика скорочення державних видатків не захищає від наслідків фінансово-економічної кризи: у низці європейських країн призводить до практично нульового приросту економіки, зростання безробіття, падіння внутрішнього попиту, зокрема на товари внутрішніх виробників.

Висновки до розділу 1

Система управління державними фінансами є дієвим інструментом забезпечення адаптації фінансових механізмів до динамічних змін внутрішнього та зовнішнього економічного середовища. Система фінансово-

економічних інститутів є результатом розвитку та постійного вдосконалення відповідних взаємовідносин у процесі формування, використання валового внутрішнього продукту з метою задоволення потреб суспільства. Важливим є реалізація виваженої, послідовної та системної фінансової політики держави використовуючи бюджетні, податкові інструменти. Досвід в країнах з розвиненою економікою свідчить про важливість розроблення та реалізації заходів щодо розвитку системи управління державними фінансами; підвищення рівня бюджетних показників, що сприятиме суспільному розвитку країни. Державна політика фінансового забезпечення системи соціального захисту населення здійснюється за певними стандартами, які постійно удосконалюються відповідно до економічного розвитку суспільства. Пріоритети бюджетної політики мають базуватися на основі забезпечення фінансово-бюджетної дисципліни, підвищення якісного рівня фінансової політики держави щодо формування та виконання державного бюджету, виваженої політики управління дефіцитом бюджету та державним боргом, обґрунтованого механізму міжбюджетних відносин, що сприятиме забезпеченню фінансово-бюджетної стійкості, результативності та дієвості суспільних перетворень. Бюджетна політика як складова суспільно-економічних відносин полягає у сукупності відповідних форм взаємозалежностей та взаємовпливів інституційних компонентів бюджетного простору та економічного середовища у процесі формування бюджету та використання бюджетних коштів для досягнення стратегічних цілей та основних завдань розвитку суспільства. Використання інструментів та важелів фінансової політики з метою стимулювання розвитку людського капіталу має бути комплексним з урахуванням впливу сукупності соціальних, економічних та інституційних чинників. Система фінансового забезпечення людського потенціалу має адаптуватися до структурних змін бюджетної, податкової, соціальної політики, інституційної макроекономічної динаміки. В умовах економічних перетворень, доцільним є удосконалення

теоретико-методологічних засад державної фінансової політики, підвищення рівня її адаптивної ефективності, посилення стійкості бюджетної системи, належне обґрунтування планованих бюджетних показників, подальший розвиток інституційних засад державної фінансової політики суспільного розвитку. Державна фінансова політика має створювати інституційні умови функціонування фінансової моделі у суспільстві, що ґрунтується на правилах, нормах, інституціях, які у сукупності призначені цілеспрямовано формувати механізм дієвого впливу на економічне зростання, сприяти підвищенню якості життя населення. Економічна сутність управління державними фінансами як складової соціально-економічного розвитку країни полягає у сукупності інституційних засад, форм, механізмів та важелів управління фінансовими процесами на макроекономічному рівні відповідно до визначених пріоритетів суспільного розвитку з метою забезпечення динамічної збалансованості фінансової системи, підвищення дієвості державного регулювання економіки, посилення впливу ендогенних чинників на результативність економічних перетворень. Основні засади формування фінансової політики держави як інструменту суспільного розвитку передбачають застосування ефективних інноваційних підходів до формування державних фінансових ресурсів, підвищення якісного рівня державного фінансово-економічного регулювання, впливу фінансового механізму на економічне зростання з метою забезпечення суспільних потреб, збалансованого, перспективного розвитку економіки, дієвого соціального захисту населення. Бюджетно-податкова політика як економічна категорія відображає сукупність економічних відносин у сфері перерозподілу валового внутрішнього продукту через бюджетну систему в процесі формування доходної частини бюджету та використання бюджетних видатків задля виконання поставлених завдань та функцій перед державою на відповідному етапі її розвитку. Більшість країн світу протягом останніх років дотримуються політики жорсткої економії бюджетних коштів, бюджетної дисципліни, прозорості бюджету, що сприяє зменшенню боргових зобов'язань, дефіциту бюджету. Низка країн використовують дієві механізми інтеграції

коротко-, середньо- і довгострокового бюджетного планування. Однією з вагомих ознак кожної країни є фінансова система та здатність проведення відповідними державними інститутами соціально-економічної політики, спрямованої на задоволення потреб та інтересів суспільства. Фінансова політика як складова економічного розвитку є дієвим інструментом соціальних та економічних процесів. Подальше удосконалення фінансової політики країни має здійснюватися з урахуванням макроекономічних тенденцій, інституційних особливостей вітчизняної економіки, досвіду зарубіжних країн.

Основні положення, висновки, що містяться у першому розділі дисертаційної роботи знайшли своє відображення у наступних публікаціях: [26-35].

Список використаних джерел до розділу 1

1. Б'юкенен Дж. М., Масгрейв Р. А. Суспільні фінанси і суспільний вибір: пер. з англ. К.: Вид. дім «КМ Академія», 2004. 175 с.
2. Бюджетний кодекс України від 08.07.2010 р. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2010, № 50-51, ст. Документ 2456-VI, поточна редакція від 01.08.2024. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/4495-17>
3. Бюджетний процес США. Інформаційна довідка, підготовлена Європейським інформаційно-дослідницьким центром. URL: <https://infocenter.rada.gov.ua/uploads/documents/28924.pdf>.
4. Бюджетно-податкова політика у системі регулювання економіки: монографія / І.Я. Чугунов, Т.В.Канєва, М.Д.Пасічний та ін.; за заг. ред. І.Я. Чугунова. К.: Глобус-Пресс, 2018. 354 с.
5. Воротіна Н. В. Особливості правового регулювання бюджетних відносин в Україні в умовах воєнного стану. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2022. № 2. С.31-39
6. Гусаревич Н. В., Адаменко І. П. Особливості формування дохідної частини державного бюджету у країнах ЄС з розвинутою економікою. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. №12. С. 11-15.
7. Дем'янишин В.Г. Бюджетна політика держави: концептуальні засади, ефективність, розвиток стратегії і тактики. *Вісник Тернопільського національного економічного університету*. 2011. № 2. С. 7–20.
8. Дем'янишин, В. Сучасні вектори реформування управління державними фінансами в умовах модернізації фінансового механізму та

фінансової системи України. *Світ фінансів*, 2021, № 2(67), С. 51-65.
<https://doi.org/10.35774/sf2021.02.051>

9. Державне фінансове регулювання економічних перетворень / І.Я.Чугунов, Т.В.Канєва та ін.; за заг.ред. А.А.Мазаракі. К.:Київ.нац.торг.-екон.ун-т, 2018. 376 с.

10. Євроінтеграційний розвиток фінансової системи України / за ред. І. Я. Чугунова. К. : Акад. фін. упр., 2009. 471 с.

11. Історія економіки та економічної думки : підруч. за ред. В. В. Козюка, Л. А. Родіонової. Тернопіль : ТНЕУ, 2015. 792 с.

12. Канєва Т.В. Бюджет у системі фінансово-економічних відносин: монографія. Київ: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2021. 392 с.

13. Качула С.В., Баранник Л.Б., Сальникова Т.В. Формування бюджетних ресурсів в Україні від непрямого оподаткування: реалізація потенціалу специфічних акцизів. *Ефективна економіка*. 2022. № 8. URL: <https://www.nayka.com.ua/index.php/ee/article/view/428>

14. Кириленко О.П. Місцеві бюджети України (історія, теорія, практика). К.: НІОС, 2000. 384 с.

15. Коваленко В. М. Фінансова система України : теорія, методологія, практика : монографія / В. М. Коваленко. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2019. 360

16. Конституція України, прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. Відомості Верховної Ради України, 1996, № 30, ст. 141. Документ 254к/96-ВР, чинний, поточна редакція. Редакція від 01.01.2020. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>

17. Лауреати Нобелівської премії. Лоуренс Роберт Клейн. URL: <http://nobel.knute.edu.ua/index.php/nobelivski-laureati/lourens-robert-klejn>

18. Лисяк Л. В., Журавель М. О. Бюджетна політика як інструмент забезпечення фінансової безпеки України. *Modern Economics*. 2018. № 9. С. 53-59.
19. Лисяк Л.В., Качула С. В. Бюджетна політика підтримки фінансової безпеки та стійкості фінансів домогосподарств регіонів України. Дніпровський державний аграрно-економічний університет: *Ефективна економіка*. 2023. № 7. URL: <https://nayka.com.ua/index.php/ee/article/view/1839>
20. Макогон В. Д. Бюджетна стратегія держави: монографія. Київ: КНТЕУ, 2018. 364 с.
21. Макроекономіка: підручник / В.Д. Базилевич; ред. В. Д. Базилевич. 4-те вид., перероб. і доп. К. : Знання, 2008. 743 с.
22. Масгрейв Р. А. Суспільні фінанси і суспільний вибір: Два протилежних бачення держави. Київ : КМ Академія, 2004. 175 с.
23. Наказ Міністерства фінансів України «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо формування бюджетних програм головними розпорядниками коштів державного бюджету» № 465, 2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0465201-23#Text>
24. Наповнення державного бюджету в Україні та країнах ЄС: джерела схожі, проте рівень перерозподілу коштів різний. *Інформаційна довідка*. URL: <https://cost.ua/745-napovnennya-derzhavnoho-byudzhetu-v-ukrayini-ta-krayinakh-es/>.
25. Національна стратегія доходів на 2024-2030 роки. *Міністерство фінансів України*. URL: <http://surl.li/ekynmj>
26. Chugunov I., Makohon V., Titarchuk M., Nychyk V, Gregul V. Financial support for the economy development of Ukraine. Financial and credit activity: problems of theory and practice, 2024. №1 (54).PP.307-315.

27. Ничик В.О. Напрями фінансово-бюджетної політики в умовах трансформації економіки. Інвестиції: практика та досвід. 2025. №15. С. 254-258.
28. Ничик В.О. Управління державними фінансами у системі соціально-економічного розвитку країни. Агросвіт. 2025. №24. С. 263-268.
29. Nychyk V.O. The essence of the public finance management system // International scientific and practical conference "Progressive research in the modern world", (December 28-30, 2022). Boston, USA, 2022. P.739-745.
30. Ничик В.О. Бюджетно-податковий механізм у системі управління державними фінансами . Фінансова політика як складова економічного розвитку : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, 11-12 квітня 2023 р.). Київ: ДТЕУ, 2023. С. 77–79.
31. Nychyk V.O. Theoretical principles of public finance management // International scientific and practical conference " Topical aspects of modern scientific research ", (December 21-23, 2023). Tokyo, Japan , 2023. P.644-650.
32. Ничик В.О. Фінансово-бюджетні інструменти економічного розвитку . Фінансово-бюджетна політика в умовах воєнного стану: матеріали всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, 17-18 квітня 2024 р.). Київ: ДТЕУ, 2024. С.75–77.
33. Nychyk V.O. Management of public finances in countries with developed economies // International scientific and practical conference " European congress of scientific discovery ", (December 29-31, 2024). Madrid, Spain, 2024. P.569-573.
34. Ничик В.О. Управління державними фінансами як складова суспільного розвитку . Державна фінансова політика в умовах суспільно-економічних перетворень : матеріали всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, 15-16 квітня 2025 р.). Київ: ДТЕУ, 2025. С.77–80.

35. Nychyk V.O. Budget formation in conditions of economic transformation // International scientific and practical conference " Innovation and development in world science ", (December 29-31, 2025). Zurich, Switzerland , 2025. P.485-490.
36. Опарін В. М., Волковський Є. І., Волковська Н. І. Фактор безпеки в контексті фінансового забезпечення сталого розвитку. *Фінанси України*. 2022. № 7. С. 7–31.
37. Офіційний сайт Міністерства фінансів України. URL: <https://www.mof.gov.ua>
38. Пасічний М. Д. Фінансова політика держави: монографія. Київ: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2019. 440 с.
39. Постанова Кабінету Міністрів України «Про внесення зміни до пункту 13 Положення про державну реєстрацію нормативно-правових актів міністерств, інших органів виконавчої влади» № 172, 2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/172-2022-%D0%BF#n8>
40. Постанова Кабінету Міністрів України від 29.03.2022 № 381 «Про внесення змін до Порядку виконання повноважень Державною казначейською службою в особливому режимі в умовах воєнного стану». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/381-2022-%D0%BF#Text>
41. Про Бюджетну декларацію на 2022-2024 роки: постанова Верховної Ради України від 15.07.2021 року № 1652-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1652-IX#Text>
42. Про Бюджетну декларацію на 2025-2027 роки: постановою Кабінету Міністрів України від 28 червня 2024 р. № 751. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/uploads/public/668/27c/b9b/66827cb9b9727852406150.pdf>

43. Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 11 березня 2022 р. № 252. Постанова. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-vnesennya-zmin-do-postanovi-kabinetu-ministriv-ukrayini-vid-11-bereznya-2022-r-252-i041122-1239>
44. Про Державний бюджет України на 2018 рік. Закон України. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2018, № 3-4. Документ 2246-VIII, Редакція від 13.12.2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2246-19#Text>
45. Про Державний бюджет України на 2019 рік. Закон України. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2018, № 50. Документ 2629-VIII, Редакція від 13.12.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2629-19#Text>
46. Про Державний бюджет України на 2020 рік. Закон України. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2020, № 5. Документ 294-IX, редакція від 10.12.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/294-20#Text>
47. Про Державний бюджет України на 2021 рік. Закон України. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2021, № 16. Документ 1082-IX, редакція від 09.12.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1082-20#Text>
48. Про Державний бюджет України на 2022 рік. Закон України. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2022, № 3. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1928-20#Text> .
49. Про Державний бюджет України на 2023 рік. Закон України. Відомості Верховної Ради (ВВР). Документ 2710-IX, редакція від 22.10.2023, підстава - 3415-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2710-20#Text>

50. Про Державний бюджет України на 2024 рік. Закон України. Відомості Верховної Ради (ВВР) 2023, №№ 97-100. Документ 3460-IX, прийняття від 09.11.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-20#Text>
51. Про Державний бюджет України на 2025 рік. Закон України. Відомості Верховної Ради (ВВР) 2025, №№ 15-17. Документ 4059-IX, прийняття від 19.11.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4059-20#Text>
52. Про Державний бюджет України на 2026 рік. Закон України. Документ 4695-IX, прийняття від 03.12.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4695-20#Text>
53. Про схвалення Бюджетної декларації на 2022-2024 роки: постанова Кабінету Міністрів України від 31 травня 2021 р. № 548. URL: <https://www.kmu.gov.ua/>
54. Про схвалення Бюджетної декларації на 2025-2027 роки: постанова Кабінету Міністрів України від 28 червня 2024 р. № 751. URL: <https://www.kmu.gov.ua/>
55. Про схвалення Бюджетної декларації на 2026-2028 роки: Постанова Кабінету Міністрів України від 27 червня 2025 р. № 774. URL: <https://www.kmu.gov.ua/>
56. Про затвердження Середньострокової стратегії управління державним боргом на 2024-2026 роки. Постанова Кабінету Міністрів України
57. Про схвалення Стратегії реформування системи управління державними фінансами на 2017-2020 роки: розпорядження Кабінету

Міністрів України від 08.02.2017 р. №142-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/142-2017-%D1%80#Text>

58. Про схвалення Стратегії реформування системи управління державними фінансами на 2022-2025 роки: розпорядження Кабінету Міністрів України від 29.12.2021р. №1805-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1805-2021-%D1%80#Text>

59. Про схвалення Стратегії реформування системи управління державними фінансами на 2026-2030 роки: розпорядження Кабінету Міністрів України від 25.02.2026 р.№ 217-р URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/217-2026-р#n13>

60. Проєкт Плану відновлення України «Функціонування фінансової системи, її реформування та розвиток». *Національна рада з відновлення України від наслідків війни*. 2022. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/recoveryrada/ua/functioning-of-the-financial-system.pdf>

61. Радіонов Ю.Д. Управління фінансовими ресурсами держави в умовах воєнного стану. *Економіка України*. 2023. № 1. С. 20-43.

62. Радіонов Ю.Д. Формування видатків бюджету : монографія / Ю.Д. Радіонов. Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2019. 616 с.

63. Савастєєва О. М. Фінансові системи зарубіжних країн : навч. посіб. К.: ФОП Гуляєва В. М., 2019. 177 с.

64. Сідельникова Л.П. Сучасні виклики та новітні асиметрії фіскального простору держави. *Актуальні проблеми розвитку економіки регіону*. 2024. Вип. 20. Т. 1. С. 293-305.

65. Сідельникова Л.П. Поведінкові чинники реалізації парадигми прямого оподаткування в умовах воєнного стану. *Економіка та суспільство*. 2023. №54. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2>

66. Стігліц Дж. Е. Економіка державного сектора. К.: Основи, 1998. 854 с.
67. Чугунов І. Я. Бюджетна стратегія суспільного розвитку : монографія. Київ: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2021. 532 с.
68. Чугунов І., Пасічний М., Нікітішин А. Доходи Державного бюджету України в умовах воєнного стану. *Scientia fructuosa*. 2022. № 5 (145). С. 124–137.
69. Чугунов І.Я, Канєва Т.В, Любчак І.С. Фінансові інструменти реалізації Європейського Зеленого Курсу в Україні. *Економіка та суспільство*. № 56. 2023. DOI: 10.32782/2524-0072/2023-56-14
70. Чугунов І.Я. Собчук С.І. Формування бюджетної політики економічного розвитку країни. *Вісник КНТЕУ*. 2018. №3. С.103–116.
71. Чугунов І.Я. Бюджетний механізм регулювання економічного розвитку. К.: НІОС, 2003. 488 с.
72. Чугунов І.Я. Бюджетні відносини в системі соціально-економічного розвитку країни. *Казна Україна*. 2014. № 6. С. 25–28.
73. Чугунов І.Я. Довгострокова бюджетна стратегія у системі економічної циклічності. *Вісник КНТЕУ*. 2014. № 5. С. 64–77.
74. Чугунов І.Я. Інституційна архітектоніка бюджетної системи. *Фінанси України*. 2008. № 11. С. 3-10.
75. Чугунов І.Я. Теоретичні засади розвитку бюджетних відносин. *Вісник КНТЕУ*. 2011. № 4. С. 13–22.
76. Чугунов І.Я. Теоретичні основи системи бюджетного регулювання. К.: НДФІ, 2005. 259 с.

77. Чугунов І.Я., Ігнатюк І.М. Формування видатків бюджету у системі соціально-економічного розвитку країни. *Економічний вісник університету*. 2016. № 28/1. С. 217–226.
78. Чугунов І.Я., Качула С.В. Державна фінансова політика забезпечення соціального розвитку суспільства. *Вісник КНТЕУ*. 2020. № 2. С.87–98.
79. Чугунов І.Я., Кучер Г.В. Фінансові ресурси державного сектора економіки. *Вісник КНТЕУ*. 2019. № 3. С.40–52.
80. Чугунов І.Я., Макогон В.Д. Бюджетна політика в умовах економічних перетворень. *Економічний часопис-XXI*. 2016. № 3-4(2). С. 66 – 69.
81. Чугунов І.Я., Макогон В.Д. Бюджетна політика в умовах пандемії covid-19. *Вісник КНТЕУ*. 2020. № 6. С.57–65.
82. Чугунов І.Я., Макогон В.Д. Бюджетна стратегія в умовах економічних перетворень. *Вісник КНТЕУ*. 2018. № 5. С.5–18.
83. Чугунов І.Я., Макогон В.Д. Бюджетно-податкова політика в умовах невизначеності. *Scientia Fructuosa*. 2023. №4. С. 19-31.
84. Чугунов І.Я., Самошкіна О.А. Видатки бюджету в системі державного регулювання соціально-економічного розвитку країни. *Вісник КНТЕУ*. 2019. № 2. С.103–121.
85. Чугунов І.Я., Самошкіна О.А. Державні видатки у системі фінансового регулювання. *Фінанси України*. 2003. № 12. С. 3-8.
86. Чугунов І.Я., Самошкіна О.А. Теоретико-методологічні засади удосконалення програмно-цільового методу планування видатків бюджету. *Фінанси України*. 2004. №9. С. 37-44.

87. Шарль Бланкарт. Державні фінанси в умовах демократії: Вступ до фінансової науки / пер. з нім. Київ: Либідь, 2000. 654 с.
88. Anayi L., Bloom N., Bunn P., Mizen P., Thwaites G., Yotzov I. The impact of the war in Ukraine on economic uncertainty. 16 Apr 2022.
URL: <https://cepr.org/voxeu/columns/impact-war-ukraine-economic-uncertainty>
89. Avellán, L., Galindo Andrade, A. J., Leon-Diaz, J. (2020). The role of institutional quality on the effects of fiscal stimulus (IDB-WP-01113). IDB Working Paper Series. pp. 24-37. DOI:10.18235/0002316
90. Ayobami E. Ilori, Juan Paez-Farrell, Christoph Thoenissen. Fiscal policy shocks and international spillovers. *European Economic Review*. Vol. 141, 2022 January. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.euroecorev.2021.103969>
91. Baiardi, D., Profeta, P., Puglisi, R., Scabrosetti S. (2018). Tax policy and economic growth: does it really matter? *International Tax and Public Finance*, 26 (2), 82-316.
92. Budget of the U.S. Government: A new foundation for American Greariness – fiscal year 2018. *Office of Management and Budget*. The official state document. URL: <https://www.whitehouse.gov/wpcontent/uploads/2017/11/budget.pdf>
93. Budget policy of social development. Chugunov I., Kaneva T., Pasichnyi M. and other. General editorship Chugunov I. Tallinn, 2018. 348 p
94. Chugunov I., Liubchak I. Institutional framework for budget planning. *Scientia Fructuosa*. 2023. № 6. S. 99-109.
95. Chugunov I., Liubchak I. Budgeting under martial law. *Scientia fructuosa*. 2024. № 5. P. 4-14. [https://doi.org/10.31617/1.2024\(157\)01](https://doi.org/10.31617/1.2024(157)01)

96. Chugunov I., Makogon V. Institutional transformations of the financial support of the pension framework functioning. *Financial and credit activity: problems of theory and practice*. 2020.4, Issue №35. pp.328-334.
97. Chugunov I., Makohon V., Korovii V. Formation of budget expenditure in the system of fiscal regulation. *Baltic Journal of Economic Studies*. 2020. Vol. 6. №. 2. pp. 100-107.
98. Chugunov I., Makohon V., Markuts Y. Features of EU and Ukraine debt policy. *Investment Management and Financial Innovations*. 2019. Volume 16, Issue №4, pp. 254-261.
99. Chugunov I., Makohon V., Markuts Y. Institutional transformations of the public finance system. *Financial and credit activity: problems of theory and practice*, 2021, № 2 (37). Pp. 325-331.
100. Chugunov I.Y., Makogon V.D. Budget policy under economic transformation. *Economic Annals-XXI*. 2016. № 3-4 (2). pp. 66-69.
101. Chugunov I.Y., Pasichnyi M.D. Fiscal policy for economic development. *Scientific bulletin of Polissia*. 2018. № 1 (13). P.1. pp. 54-61.
102. Chugunov, I., Pasichnyi, M., Koroviy, V., Kaneva, T., Nikitishin, A. (2021). Fiscal and monetary policy of economic development. *European Journal of Sustainable Development*, 10 (1), 42-52.
103. Chugunov I., Liubchak I. Budgeting under martial law. *Scientia fructuosa*. 2024. № 5. P. 4-14. [https://doi.org/ 10.31617/1.2024\(157\)01](https://doi.org/10.31617/1.2024(157)01)
104. Chugunov I., Pasichnyi M. Fiscal policy and economic development. *Transformational economy: theoretical and practical aspects: collective monograph*. Riga. Latvia: Baltija Publishing. 2024.684 p., P. 307-327.

105. Chugunov Igor. Financial and Budgetary Policy as a Component of the Resilience of State Finances and Socio-Economic Development of the Country. *Demography and Social Economy*. 2024 № 4 (58). P.113-127.
106. Chugunov,I., Radionov,Yu., Liubchak,I. Financial resilience of Ukraine under martial law. *Scientia fructuosa*. 2025. №4. P.4–19. [http://doi.org/10.31617/1.2025\(162\)01](http://doi.org/10.31617/1.2025(162)01)
107. Dagan, T. *International Tax Policy: Between Competition and Cooperation*. Cambridge: *Cambridge University Press*, 2018. 251 p
108. France's Prime Minister cabinet. The official website. URL: <https://www.gouvernement.fr>
109. French Ministry for the Economy and Finance. The official website. URL: <https://www.economie.gouv.fr>
110. GDP and main components (output, expenditure and income). Eurostat. URL: <https://ec.europa.eu/eurostat>
111. Haan J., Gootjes B. Do fiscal rules need budget transparency to be effective?. *European Journal of Political Economy*. Vol. 75, 2022 Dec., DOI: <https://doi.org/10.1016/j.ejpoleco.2022.102210>
112. Lysiak L., Tereshchenko T., Kachula S., Hrabchuk O., Lebid H. Directions of fiscal policy transformation in the crisis period of economic development of Ukraine. *Economic Affairs*, Vol. 69(01), pp. 609-618, March 2024.
113. Keynes, Dzh. M. (1935). *The General Theory of Employment, Interest and Money*. *Polygraphic Company of America*. New York. <https://www.marxists.org/reference/subject/economics/keynes/general>
114. Liubchak I. The state budget of Ukraine under martial law. Financial mechanisms for ensuring economic recovery Ukraine in modern conditions

[Electronic edition]: collection of theses reports of the International Scientific and Practical Conference of Young Scientists, Irpin, February 22, 2024. Irpin, 2024. 165-166 p.

115. Liubchak I. Budget policy of Ukraine under economic uncertainty. Collection of Scientific Papers with the Proceedings of the 1st International Scientific and Practical Conference «Innovative Solutions in Science: Balancing Theory and Practice» (October 28-30, 2024. San Francisco, USA). European Open Science Space, 2024. P. 44-47

116. Ma, Y., Lv, L. Financial development, financial instability, and fiscal policy volatility: International evidence. *The North American Journal of Economics and Finance*. Vol. 64. 2023. 101873. <https://doi.org/10.1016/j.najef.2022.101873>

117. Office of Management and budget. White House USA. *Management and Budget Service, official website*. URL: <http://www.whitehouse.gov/sites/default/files/omb/budget/fy2011/assets/message>

118. Ricardo D. On the Principles of Political Economy and Taxation. *Library Economics Liberty*. URL: www.econlib.org/library/Ricardo/ricP.html

119. Saad, A. F. Institutional change in the global economy: How trade reform can be detrimental to welfare. *Economic Modelling*, 2021. vol. 95, pp. 97-110.

120. Samuelson, P. Nordhaus, W. Economics 19th Edition, 2010. 1360 c. URL: <https://www.mheducation.com/highered/product/economics-samuelson-nordhaus/M9780073511290.html>

121. Sapała M. Performance budgeting: a means to improve EU spending: in-depth analysis. European Parliament: Directorate General for

Parliamentary Research Services. Publications Office, 2019. 36 p. URL: <https://data.europa.eu/doi/10.2861/911581>

122. Sidelnykova L., Posadnieva O. Problems of ensuring budgetary security of the state during martial law. *International Scientific Journal. Innovative Economics and Management*. Vol. 10, № 2. 2023, P. 220-230.

123. Schumpeter J. *History of Economics Analysis*. New York, 1954. p. 1186.

124. The official website of European Commission. URL: <https://ec.europa.eu/commission/index>

125. Tzenios N. Budget management for the non-profit organization. *International Journal of Global Economic Light (JGEL)*. Vol: 8. Issue: 6. 2022 Dec. DOI: 10.36713/epra0003.

126. U.S.A. Department of the treasury. US Treasury Department, official website. URL: <http://www.treas.gov>

РОЗДІЛ 2.

СТАНОВЛЕННЯ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ДЕРЖАВНИМИ ФІНАНСАМИ

2.1. Розвиток системи бюджетного планування

Питання підвищення ефективності і результативності державного регулювання у сфері доходів, видатків бюджету в сучасних достатньо складних фінансово-економічних умовах набувають особливої значущості. З метою реалізації економічних і соціальних пріоритетів розвитку вітчизняної економіки необхідне підвищення якісного рівня функціонування бюджетної системи. Передусім доходи бюджету необхідно розглядати як фактор, що впливає на сукупне споживання через вплив на рівень дохідності соціальних груп і видів економічної діяльності. Доходи бюджету складають не лише фінансову основу для виконання покладених на органи державної влади та місцевого самоврядування функцій, а й виступають засобами перерозподілу фінансових ресурсів на користь тих чи інших груп населення, галузей та територій; певним чином визначають напрями використання накопичень, що утворюються у процесі господарської діяльності, регулюють попит, структуру обсягів виробленої продукції та кінцевого споживання. Посилення впливу бюджету держави на розвиток вітчизняного виробництва, стимулювання прогресивних економічних змін вимагає окремого розгляду функціональних можливостей та призначення доходів бюджету в умовах економічних перетворень. Правовою основою формування та мобілізації доходів бюджету є бюджетне і податкове законодавство та інші нормативно-правові акти, які передбачають стягнення платежів та мобілізацію надходжень до бюджету. Основою зміцнення державних фінансів, забезпечення макроекономічної стабілізації і зростання є формування раціонального бюджету, який, з одного

боку, відповідає можливостям економічної системи щодо мобілізації необхідних доходів бюджету, а з іншого боку, забезпечує виконання державою суспільно важливих функцій. Доходи бюджету займають одне з основних місць в бюджетному процесі і виборі пріоритетів бюджетної політики. Формування доходів бюджету забезпечується шляхом здійснення державного контролю за правильністю і повнотою сплати податкових зобов'язань. Доходи бюджету на етапі формування мають вагомую роль в системі розширеного відтворення та управлінні державними фінансовими ресурсами. Необхідність мобілізації доходів бюджету обумовлена потребою суспільства у фінансових ресурсах з метою здійснення суспільних видатків для забезпечення виконання загальнодержавних функцій. Централізація значної частини державних доходів у бюджетах різних рівнів надає можливість здійснювати ефективний перерозподіл фінансових ресурсів у галузевому, міжгалузевому та територіальному аспектах. Основні засади формування та виконання бюджету ґрунтуються на сукупності бюджетних інструментів з врахуванням інституційних перетворень системи публічних фінансів, змін бюджетно-податкового середовища, перспективного бюджетного планування, що надасть можливість посилити дієвість бюджетної політики у сфері доходів та видатків, дефіциту бюджету. Доходи бюджету виражають економічні відносини що виникають у держави з підприємствами, організаціями і громадянами в процесі формування бюджетного ресурсу країни. Формою прояву цих економічних відносин виступають податкові, неподаткові та інші надходження, справляння яких передбачено законодавством України. Податки забезпечують основну частину надходжень у процесі формування доходів бюджету. Держава вилучає частку валового внутрішнього продукту шляхом оподаткування доходів юридичних і фізичних осіб, що показує як кількісну визначеність податків так і роль держави у розподілі новоствореної вартості та розширеному відтворенні. Об'єктом фінансово-економічних відносин, що складають зміст доходів бюджету, є вартість валового внутрішнього продукту, яка залежно від етапів формування, розподілу постає у різних фінансових

формах. Дієвість бюджету, змістовність і передбачуваність бюджетного процесу закладається в його доходах, вимогами до яких є стабільність, прогнозованість, рівномірність і структуризованість. Доходам бюджету властива внутрішня єдність і одночасно певні особливості функціонування в контексті організації фінансових відносин. Внутрішня єдність обумовлена наявністю єдиного механізму формування доходів бюджету і обов'язковістю сплати податків, у процесі розподілу та перерозподілу валового внутрішнього продукту використовується низка механізмів державного регулювання з метою мобілізації фінансових ресурсів. Стратегія бюджетної політики та дієвість форм і методів управління державними фінансовими ресурсами в кінцевому підсумку формують необхідну структуру і склад доходів бюджету. Від ступеня оптимізації обсягів і структури дохідної частини бюджету залежить рівень економічного зростання держави. Проте регулятивні можливості доходів бюджету мають певні обмеження, достатньо високий рівень вилучення коштів у підприємств і населення призводить до зменшення підприємницької активності, сукупного попиту на ринку, відповідно обсягів виробленої продукції та як наслідок, потенційних доходів бюджету. Встановлення достатньо низького рівня вилучення скорочує бюджетні доходи, що призводить до обмеження можливостей державного регулювання. Тому на даному етапі розвитку державних фінансів важливим є визначення оптимального бюджетного перерозподілу з огляду на певний економічний стан країни. На даному етапі розвитку бюджетної системи необхідним є визначення впливу податкового навантаження на доходи зведеного бюджету та зростання реального валового внутрішнього продукту, а також впливу централізації видатків бюджету на економічне зростання, суттєву роль відіграє виявлення взаємозв'язку між зазначеними показниками з лагами у часі. Динаміка частки доходів зведеного бюджету України у валовому внутрішньому продукті показує, що найбільше середнє значення цього показника за наведений період становлять податкові надходження, з яких переважають внутрішні податки на товари та послуги, податки на доходи, податки на прибуток, податки на

збільшення ринкової вартості; у неподаткових надходженнях переважають власні надходження бюджетних установ, доходи від власності та підприємницької діяльності. Найменшу частку у доходах зведеного бюджету складають цільові фонди з яких переважають платежі до Фонду України соціального захисту. Особливості оподаткування регулюються відповідними законодавчими актами, до яких вносились зміни, що впливало у певній мірі на обсяг доходів зведеного бюджету. Бюджетна політика щодо доходів містить низку положень, що сприяли стабілізації податкової бази, підвищенню якості прогнозування доходів, зокрема забезпечити ефективне управління об'єктами державної власності як засіб збільшення надходжень до бюджету. Основні зусилля бюджетної політики України повинні бути спрямовані на удосконалення системи управління бюджетними ресурсами, досягнення стійкості, стабільності та динамічної збалансованості бюджетної системи. Поряд з цим, в залежності від зміни екзогенних та ендогенних фінансово-економічних чинників, системі формування та виконання бюджету притаманні адаптаційні механізми, які впливають на необхідність удосконалення фінансово-бюджетного інструментарію, що надасть можливість забезпечити результативність економічних перетворень. В умовах становлення та розвитку України як незалежної держави визначення пріоритетних завдань бюджетної політики у сфері видатків проводилося в цілому послідовно та виважено, проте мали місце певні проблеми, зокрема недовиконання запланованих показників, недостатній якісний рівень бюджетного планування на рівні головних розпорядників бюджетних коштів та відповідальність учасників бюджетного процесу, що впливало на ефективність та результативність використання бюджетних коштів, накопичення дебіторської та кредиторської заборгованості бюджетних установ, певна незацікавленість у формуванні та належному використанні власних надходжень бюджетними установами. Разом з цим, зазначені проблемні питання вирішувались із врахуванням напрацьованого досвіду, рівня економічного розвитку країни та суспільних потреб. Зокрема, низка положень внесених до Бюджетного кодексу України

дозволили посилити прозорість бюджетного процесу, підвищити ефективність використання бюджетних коштів та результативність виконання бюджетних програм, визначити дієву систему державного фінансового контролю. На даний час, розвиток інституційних засад системи формування видатків бюджету, визначення принципів формування їх архітекτονіки взаємопов'язані з економічними перетвореннями в країні. Бюджетна політика щодо формування доходів бюджету є вагомим інструментом поживлення інвестиційно-інноваційної активності. З метою її інтенсифікації важливо розвинути відповідні інституційні засади щодо забезпечення дієвих механізмів щодо державної підтримки фінансування інвестиційно-інноваційних проектів. Доцільно застосовувати податкові знижки на реалізацію науково-дослідних робіт, що надає можливість для стимулювання модернізації технологій. Водночас вагомим завданням є розвиток нових підходів щодо надання податкових пільг, оцінювання їх економічної ефективності. Пріоритетним напрямом бюджетної політики у сфері формування дохідної частини бюджету є покращення дієвості механізму адміністрування податків. Наразі постає необхідність розбудови основних засад формування бюджетної політики у сфері доходів бюджету, що забезпечить зростання рівня податкових надходжень бюджету. Передбачуваність змін бюджетної політики у сфері доходів є ваговою передумовою для посилення фіскального потенціалу податків. Вагомим завданням є розвиток дієвого інструментарію системи контролю за адмініструванням податкових надходжень [5,7,13,80,107].

Важливим інструментом впливу на розвиток економіки і соціальної сфери є бюджет, позитивний вплив бюджетних видатків на темпи економічного зростання в цілому у державі та регіонах досягається не тільки за рахунок обсягів ресурсів, а й з врахуванням виваженої структури бюджетних видатків. Вибір відповідних шляхів бюджетного регулювання, їх ефективність залежать від низки чинників, зокрема, стану економічного розвитку держави, рівнем та тенденціями розвитку інституційного середовища та інфраструктури, функціонуванням певних технологічних

укладів, розвиненістю та тенденціями розвитку суспільства, системи державного управління, забезпеченість людськими, матеріальними ресурсами, науковим потенціалом. Проведення ефективної бюджетної політики, яка є одним з основних інструментів забезпечення соціально-економічного зростання, передбачає спрямування коштів на реалізацію таких пріоритетних завдань, які мають розв'язувати найбільш вагомі завдання для країни, у тому числі розвиток людського капіталу, сприяння розробці та запровадженню наукоємних, інноваційних, конкурентоспроможних технологій. Для посилення впливу видаткової частини бюджету на економічне зростання на сучасному етапі, необхідним є розробка та запровадження науково-обґрунтованих методів визначення обсягів, пріоритетних напрямів та структури ресурсів бюджету, встановлення відповідних вагових показників, запровадження механізму відбору бюджетних програм та порядку використання коштів для їх фінансування, у тому числі тих, що фінансуються за рахунок субвенцій на виконання інвестиційних проектів. Доцільним є удосконалення механізму посилення впливу держави на економічний розвиток шляхом подальшого розвитку програмно-цільового методу планування бюджету в частині переходу від управління видатками до управління відповідними результатами. Розробка і реалізація ефективної державної політики у сфері видатків бюджету вимагає запровадження перспективного бюджетного планування як необхідної передумови досягнення сталого соціально-економічного зростання. Застосування перспективного прогнозування та планування у бюджетному процесі надає можливість узгодити політику у сфері доходів, видатків, дефіциту (профіциту) бюджету у коротко-, середньо- та довгостроковому періодах і перейти до формування довгострокової бюджетної політики, що є передумовою для забезпечення сталого соціально-економічного розвитку в Україні. Перспективне бюджетне планування на основі програмно-цільового підходу надає можливість встановлювати більш чіткі пріоритети у сфері бюджетних видатків, розробляти і реалізовувати стабільну бюджетну політику, посилити бюджетний контроль та підвищити відповідальність головних

розпорядників за розподілом і використанням бюджетних коштів. Подальший розвиток системи планування та виконання бюджетів, що ґрунтується на принципах програмно-цільового методу, потребує удосконалення стадій бюджетного процесу щодо запровадження елементів середньострокового планування, посилення спрямованості бюджетного планування на кінцеві результати та підвищення ефективності витрачання бюджетних коштів. Зазначене, безперечно, буде сприяти підвищенню позитивного впливу бюджетної політики у сфері видатків на збереження і розвиток людського і соціального капіталу, та як передумови підвищення життєвого рівня та добробуту населення - економічне зростання. На даний час відбувається процес подальшого удосконалення програмно-цільового методу планування бюджету; необхідним є поглиблення застосування зазначеного методу як складової системи перспективного бюджетного планування. Впровадження програмно-цільового методу у бюджетний процес, як нової філософії складання бюджету, розпочато із 2002 року із прийняттям Урядом Концепції застосування програмно-цільового методу у бюджетному процесі, якою визначено мету, основні принципи і елементи програмно-цільового методу, етапи реалізації Концепції. Програмно-цільовий підхід передбачає складання бюджету в розрізі бюджетних програм з визначенням їх відповідальних виконавців – головних розпорядників бюджетних коштів, бюджетні програми формуються із врахуванням систематизованого переліку заходів, що забезпечують досягнення відповідних мети, завдань та напрямів, закріплених паспортом бюджетної програми; визначення загальної мети кожної бюджетної програми, що включає цілі і завдання програми на короткостроковий, а також на довго- та середньостроковий періоди. Метою запровадження програмно-цільового методу є встановлення безпосереднього зв'язку між виділенням бюджетних коштів та результатами їх використання на основі визначених цілей та результативних показників. Зазначене повинно відбуватися на основі ретельного аналізу необхідних і можливих бюджетних ресурсів для фінансування програми у плановому та наступних роках і очікуваного

результату від реалізації бюджетної програми. Вищенаведене передбачає розробку кількісних та якісних показників результативності – критеріїв оцінки і аналізу бюджетних програм щодо обсягів затрат, досягнення необхідних результатів, рівня ефективності і якості, які характеризують результати виконання програми та дають змогу здійснити оцінку використання бюджетних коштів. Результативні показники умовно поділяються на такі групи: показники затрат, що визначають обсяг затрат бюджетних коштів на реалізацію бюджетної програми; показники продукту, що вказують на обсяг виробленої продукції, виконаних робіт, наданих послуг у результаті виконання програми, зокрема, кількість виробленого продукту або наданих послуг, кількість споживачів товарів, робіт, послуг; показники ефективності, що відображають кількість створеного продукту на одиницю затрат бюджетних ресурсів; показники якості вироблених товарів, виконаних робіт, наданих послуг. За допомогою аналізу результативності бюджетної програми визначаються причини неефективної чи недостатньо ефективної її реалізації та пропонуються заходи, необхідні для покращання організації її виконання, а також з урахуванням економічної пріоритетності даної бюджетної програми оцінюються особливості її реалізації у наступних планових періодах [80]. Одним з елементів програмно-цільового методу є паспорт бюджетної програми, який визначає суму коштів, необхідних для виконання бюджетної програми, законодавчі підстави її реалізації, мету, завдання, напрями діяльності, відповідальних виконавців, результативні показники та інші характеристики, на підставі яких здійснюється контроль за цільовим та ефективним використанням бюджетних коштів і аналіз виконання бюджетної програми, формування цих коштів за кожною бюджетною програмою починається на етапі складання проекту Державного бюджету України; проекти паспортів бюджетних програм готуються всіма розпорядниками бюджетних коштів на стадії підготовки та подання бюджетних запитів, а після затвердження державного бюджету вони уточнюються відповідно до затверджених бюджетних призначень. Паспорт бюджетної програми є

документом, який містить повну інформацію про бюджетну програму та застосовується для здійснення моніторингу, оцінки реалізації і контролю ефективності виконання бюджетної програми та цільового використання бюджетних коштів. Паспорт бюджетної програми визначає мету, завдання, напрями використання бюджетних коштів, відповідальних виконавців, результативні показники та інші характеристики бюджетної програми відповідно до бюджетних призначень, встановлених законом про Державний бюджет України на відповідний бюджетний період, на основі яких здійснюється контроль за цільовим та ефективним використанням бюджетних коштів і аналіз виконання бюджетної програми. Одним з основних завдань бюджетного регулювання є упорядкування кількості бюджетних програм, зокрема шляхом складання головними розпорядниками бюджетних коштів плану діяльності на наступні за плановим два бюджетні періоди відповідно до середньострокових пріоритетів; розробки та затвердження паспортів бюджетних програм, складання звітів про їх виконання; здійснення управління бюджетними коштами у межах встановлених бюджетних повноважень та проведення оцінки ефективності бюджетних програм, внутрішнього фінансового контролю за повнотою надходжень, взяттям бюджетних зобов'язань розпорядниками та одержувачами бюджетних коштів. Відмічаються позитивні наслідки від реалізації програмно-цільового підходу у бюджетний процес України: підвищуються якість розробки та реалізації бюджетної політики через підвищення ефективності розподілу і використання бюджетних коштів, прозорість бюджетного процесу шляхом чіткого визначення цілей і завдань, на досягнення яких витрачаються бюджетні кошти, рівень бюджетного контролю та ефективності діяльності державного сектору завдяки можливості за результатами виконання бюджету оцінити чи досягнуті поставлені на етапі планування цілі та завдання; ефективність використання бюджетних коштів завдяки аналізу результативності виконання бюджетних програм. Упорядковується організація діяльності головного розпорядника бюджетних коштів шляхом чіткого розмежування відповідальності між

виконавцями у його системі за реалізацію кожної бюджетної програми, а також підвищується відповідальність розпорядника бюджетних коштів за дотримання відповідності бюджетних програм законодавчо визначеній меті його діяльності, а також за результати їх виконання. У даний час у країні певною мірою розроблені та запроваджені у процес бюджетного планування основні принципи програмно-цільового методу, однак з метою суттєвого підвищення рівня державного регулювання у сфері видатків бюджету необхідним є удосконалення, передусім, науково-теоретичних положень та методологічних основ зазначеного методу з урахуванням як зарубіжного, так і вітчизняного досвіду з цього питання. Наукове обґрунтування удосконалення методології функціонування програмно-цільового методу планування видаткової частини бюджету, безперечно, покращить якість і збалансованість системи фінансово-бюджетного регулювання соціально-економічного розвитку держави. [5,7,13,64,80,109].

З метою розробки і реалізації ефективної системи регулювання у сфері видатків бюджету необхідно враховувати, з одного боку, циклічність економічного розвитку, з іншого – запас стійкості та збалансованості бюджетної системи. Достатньо важливим завданням на сучасному етапі розвитку державних фінансів є розробка основ інституційної архітектури бюджетної системи, у тому числі у сфері видаткової частини бюджету. Механізми впливу державних видатків на обсяг сукупного попиту та випуску продукції передбачає їх збільшення у періоди економічного спаду і зменшення у періоди економічного зростання, тим самим впливаючи на обсяг сукупного попиту та випуск продукції. Приріст державних видатків впливає на рівноважний рівень випуску продукції, аналогічний приросту інвестиційного попиту. Держава через перерозподіл валового внутрішнього продукту змінює структуру суспільного виробництва, впливає на результати підприємницької діяльності, здійснює соціальні реформи. За допомогою бюджетних видатків застосовуються різні форми впливу на економіку, у тому числі шляхом здійснення державних інвестицій, фінансування галузей, які визначають

науково-технічний прогрес, надання субсидій підприємствам, соціально незахищеним верствам населення, таким чином досягаючи відповідних змін економічних пропорцій в кінцевому результаті. Важливим є дослідження взаємозв'язку між обсягами видаткової частини бюджету та валовим внутрішнім продуктом. Динаміка частки видатків зведеного бюджету України у валовому внутрішньому продукті показує, що найбільше середнє значення цього показника за наведений період становлять видатки на соціальний захист та соціальне забезпечення; освіту; економічну діяльність; найменше - видатки на охорону навколишнього природного середовища; духовний та фізичний розвиток; житлово-комунальне господарство. З метою удосконалення процесу планування видаткової частини бюджету необхідно враховувати основні тенденції за ряд років щодо відповідних запланованих та фактичних показників, а також взаємозв'язок між цими показниками. В основних завданнях по формуванню бюджетної політики на поточний рік передбачено забезпечення збалансованості бюджету, сформованого на основі реалістичного макроекономічного прогнозу та спрямованого на подолання кризових явищ; забезпечення досягнутого рівня державних соціальних стандартів; оптимальності витрачання бюджетних коштів. Важливою функцією держави є стимулювання економічного зростання, і як однієї із основних передумов вказаного – розвиток людського капіталу. Для забезпечення належного рівня та якості життя населення є необхідним прагнення держави до підвищення якості соціальної політики, як комплексу заходів, спрямованих на виявлення та задоволення потреб інтересів населення; покращення стандартів соціального забезпечення із визначенням оптимального рівня видатків соціального спрямування з врахуванням можливостей бюджету щодо здійснення таких видатків, у тому числі на середньо- та довгострокову перспективу. З метою вирішення низки питань соціального характеру додаткові ресурси бюджету у поточному році спрямовуються у першу чергу на запровадження нових розмірів мінімальної заробітної плати, підвищення розміру посадових окладів працівникам бюджетних установ; покриття дефіциту Пенсійного фонду;

державні допомоги сім'ям з дітьми, малозабезпеченим сім'ям; індексацію стипендій для учнів професійно-технічних навчальних закладів та студентів вищих навчальних закладів; підвищення рівня грошового забезпечення військовослужбовців та осіб рядового і начальницького складу. [5,7,13,42,64,80,108].

Одним з пріоритетних завдань державної політики є забезпечення достойного рівня життя громадян, які протягом трудового життя сплачували пенсійні внески. Передбачається збільшення видатків державного бюджету на пенсійне забезпечення. Загальний обсяг трансфертів державного бюджету на пенсійне забезпечення на поточний рік збільшено в порівнянні з минулим роком. Враховуючи соціальну значущість та важливість покращення пенсійного забезпечення громадян, урядом опрацьовано питання про підвищення пенсій виходячи з фінансових можливостей державного бюджету та Пенсійного фонду. У поточному році затверджено такий обсяг фінансових ресурсів для пенсійного забезпечення громадян, який надасть можливість здійснювати пенсійні виплати відповідно до законодавства своєчасно та в повному обсязі; збільшити розміри мінімальних пенсійних виплат проти розміру прожиткового мінімуму для осіб, що втратили працездатність; збільшувати протягом року розміри мінімальних пенсійних виплат з урахуванням індексу інфляції; здійснити заходи щодо пенсійного страхування за рахунок коштів державного бюджету окремих категорій громадян - осіб, що проходять строкову військову службу, доглядають за дитиною або інвалідом тощо; надати допомогу малозабезпеченим пенсіонерам для придбання лікарських засобів. Заплановано збільшення видатків на пенсійне забезпечення військовослужбовців, виплату пенсій, надбавок та підвищень до пенсій, призначених за різними пенсійними програмами. Виважена в останні роки бюджетна політика у сфері державних видатків, які є вагомим регулюючим інструментом впливу на соціально-економічні зміни, дозволила прийняти низку відповідних рішень та реалізувати запобіжні заходи, спрямовані на

утримання на досягнутому рівні соціальних стандартів, підтримки конкурентоспроможності вітчизняних виробників, реального сектору економіки. Політика у сфері державних видатків, спрямована на підтримку основних секторів економіки, поліпшення інвестиційного клімату, активізацію процесів модернізації національного виробництва та стимулювання внутрішнього інвестиційного попиту разом із підтримкою споживчого попиту населення за рахунок підтримки на відповідному рівні соціальних стандартів сприятиме відновленню тенденцій економічного зростання у поточному році та їх закріпленню в середньостроковій перспективі. Для виконання основних завдань щодо формування адаптованої до сучасних економічних вимог системи управління державними фінансами, підвищення ефективності та прозорості їх використання, досягнення визначених цілей соціально-економічного розвитку необхідним є удосконалення програмно-цільового методу планування бюджету у частині підвищення результативності діяльності розпорядників бюджетних коштів, розробка системи оцінки виконання бюджетних програм виходячи з необхідності отримання конкретних кінцевих результатів. Важливим напрямом подальшого розвитку системи державного регулювання соціально-економічного розвитку також є удосконалення системи бюджетного планування в напрямку посилення його наукової обґрунтованості, ефективності та результативності.

2.2. Система управління державними фінансами як складова суспільного розвитку

Державна фінансова політика є одним з основних інструментів впливу на соціально-економічний розвиток держави та сприяє забезпеченню раціонального розподілу фінансових ресурсів між галузями економіки і регіонами, концентрації коштів на важливих напрямках економічного розвитку та створенню ефективної системи управління державними фінансами.

Основними напрями змін у бюджетній та податковій політиці є створення сприятливих умов для розвитку наукоємного виробництва, стимулювання сталої економічної і соціальної розбудови держави; реалізація виваженої боргової політики; надання послуг для задоволення суспільних потреб виходячи з принципу забезпечення їх надання з урахуванням наявних державних фінансових ресурсів; поступове підвищення соціальних стандартів; удосконалення міжбюджетних відносин з метою забезпечення стабільного соціально-економічного розвитку територій. Для досягнення зазначених цілей необхідно утримання граничного розміру дефіциту бюджету на рівні не більш як три відсотка прогнозованого річного обсягу валового внутрішнього продукту; збереження частки перерозподілу валового внутрішнього продукту через зведений бюджет на рівні, що не перевищує прогнозований на поточний рік. Утримання обсягу державного боргу доцільно на економічно безпечному рівні з метою забезпечення економічної та фінансової стабільності. Важливим є посилення стимулюючої складової міжбюджетного регулювання, підвищення фінансової спроможності місцевого самоврядування шляхом закріплення за ними додаткових дохідних джерел; підвищення рівня зацікавленості місцевого самоврядування у зростанні обсягу надходжень до місцевих бюджетів; збільшення інвестиційної складової частини місцевих бюджетів, зокрема шляхом зростання кількості джерел надходжень до бюджету розвитку; удосконалення методології середньострокового бюджетного планування шляхом запровадження відповідних бюджетних обмежень; посилення зв'язку річного і перспективного бюджетного планування. Фінансова політика держави на сучасному етапі повинна мати соціальну спрямованість, що передбачає здійснення стратегії заміни системи пільг на адресну грошову допомогу та інші грошові виплати найбільш вразливим верствам населення; створення умов для розширення зайнятості населення; створення умов для розвитку пенсійної системи; недопущення заборгованості по заробітній платі і соціальним виплатам громадянам; розроблення і здійснення довгострокової програми подолання бідності в

країні. Основними напрямками податкової реформи повинні стати удосконалення інституційного середовища оподаткування, сприятливого для реалізації принципу рівності платників податків і зборів, їх відповідального ставлення до виконання податкових зобов'язань; установлення чітких правил регулювання взаємних зобов'язань держави і суб'єктів підприємницької діяльності, дієвого контролю за їх дотриманням; поетапне зниження податкового навантаження на економіку; здійснення заходів щодо легалізації доходів та майна. Інституційні перетворення соціально-економічної моделі розвитку суспільства обумовлюють необхідність посилення дієвості фінансової політики. Фінансове забезпечення економічного розвитку країни має ґрунтуватися на використанні сукупності заходів виваженої бюджетної політики, грошово-кредитного регулювання. Фінансова політика має адаптивно реагувати на економічну циклічність за необхідності досягнення зростання реального валового внутрішнього продукту. Вагомим значення набувають питання подальшого розвитку перспективного бюджетного планування. Доцільним є реалізація системних заходів у сфері бюджетно-податкового регулювання з урахуванням принципів субсидіарності, прозорості та збалансованості, що сприятиме підвищенню ефективності використання бюджетних коштів [5,7,13,42,63,80,110].

Фінансове забезпечення економічного розвитку країни як складова державної політики дієвого розвитку суспільно-економічних відносин полягає у сукупності інституційних принципів, інструментів, механізмів системи фінансового регулювання, передбачає застосування ефективних інноваційних підходів до формування державних фінансових ресурсів з врахуванням положень фінансово-економічної архітекtonіки, бюджетно-податкової, грошово-кредитної політики, підвищення якісного рівня державного управління економікою з метою забезпечення суспільних потреб, збалансованого, довгострокового розвитку національної економіки, що створить належні умови ефективного впливу фінансового механізму на економічне зростання, забезпечення розвитку людського потенціалу, підвищення

якості і доступності соціальних послуг, результативність економічних перетворень. Проведення виваженої і послідовної фінансової політики надасть можливість забезпечити підтримку макроекономічної стабільності, збалансованість та стійкість бюджетної системи, утримання бюджетного дефіциту в економічно безпечних межах, підвищення якості надання соціальних послуг та посилення соціального захисту громадян, що сприятиме соціально-економічному розвитку країни та підвищенню рівня життя і добробуту громадян. Динамічність фінансових перетворень обумовлює доцільність синтезу та взаємодії інструментів бюджетно-податкового та грошово-кредитного регулювання. Основними завданнями фінансового регулювання є забезпечення економічного зростання на засадах інституційно-інвестиційного розвитку та структурних змін фінансової системи, створення сприятливих умов для стимулювання обсягів внутрішнього попиту. Важливою складовою регулювання фінансової сфери є координація діяльності фінансових інститутів і забезпечення транспарентності процесів формування бюджетної та монетарної політики. Бюджетно-податкова політика має бути спрямована на відтворення та стимулювання розвитку людського капіталу з огляду на необхідність посилення конкурентоспроможності економіки. З метою підвищення результативності фінансово-бюджетної політики як складової державного регулювання економіки необхідним є посилення взаємозв'язку бюджетного планування із циклічністю економіки, проведення збалансованої бюджетної політики. Основним пріоритетним завданням державних та місцевих органів влади має стати зміцнення економічного потенціалу територій, запровадження систем ефективного економічного управління, основною метою якого є посилення ролі територій, визначення відповідних пріоритетів бюджетної політики, оптимального поєднання місцевих та загальнодержавних інтересів. Бюджетна політика економічного розвитку має ґрунтуватись на сукупності фундаментальних трансформації системи бюджетного регулювання, вагомим є формування ефективної та транспарентної бюджетної системи; зниження податкового навантаження на економічну систему, використання фіскальних

інструментів активізації економічного зростання; посилення соціального спрямування бюджетної та податкової системи; зростання фіскального забезпечення бюджетів місцевого самоврядування. Здійснювати бюджетне регулювання необхідно з урахуванням динаміки значень показників фінансової та боргової стійкості. Реалізація механізму регулювання доходної та видаткової частини бюджету впливає на обсяг бюджетного дефіциту, який має фінансуватися за рахунок запозичень. В умовах трансформацій економіки доцільно використовувати бюджетний дефіцит як інструмент стимулювання економічного розвитку, натомість в період економічного підйому важливим є зменшення його рівня або формування бюджету із профіцитом. В періоди економічного погравлення надходження бюджету необхідно використовувати не для збільшення державного споживання, а з метою підвищення показників фінансових заощаджень та нарощення державних резервів. На стадії підйому країна має можливість виплатити боргові зобов'язання, що були сформовані за час спаду економічної активності. Характерними ознаками суспільного розвитку є зростання показників доходу на валового внутрішнього продукту на душу населення, зниження рівня бідності, значної диференціації в одержуваних доходах, досягнення соціальної справедливості. Важливим є дослідження динаміки індексу людського розвитку, який є інтегрованим показником та включає оцінку стану очікуваної тривалості життя, рівня доходів та якості освіти. Разом з тим в більшій мірі, питання розвитку суспільства ототожнюється з економічним зростанням, а саме ростом реального валового внутрішнього продукту. При цьому слід розрізняти певні аспекти економічного розвитку: довгостроковий економічний розвиток який є структурною складовою розвитку та характеризує показник потенційного виробництва товарів та надання послуг. Вплив на довгострокову складову здійснюють фундаментальні фактори, кількість та якісний рівень капіталу, засобів праці та робочої сили, інституційне середовище економіки. Водночас, суттєве розбалансування бюджетної системи та накопичення державного боргу знижують рівень довіри учасників ринку до облігацій державної позики

та можливостей платоспроможності позичальника. У такому випадку, держава вимушена запроваджувати бюджетні обмеження, здійснювати структурні перетворення системи державних фінансів, адаптувати фінансово-бюджетну політику до умов рецесії. Зазначене обумовлює зміну підходів до формування та реалізації бюджетної політики, формування нових індикативних орієнтирів її розвитку в коротко-, середньо- та довгостроковій перспективі. Короткострокові економічні коливання від рівноважного рівня є кон'юнктурною складовою економічного розвитку та можуть бути викликані зміною попиту та ціни на товари і послуги, що виробляються в країні. Диференціація складових розвитку є важливою з позиції формування та реалізації заходів бюджетної політики задля стимулювання економічної активності та створення передумов її стійкого зростання. Короткострокова складова охоплює період до трьох років, в даний період часу вагому стабілізаційну роль відіграє бюджетна політика. В умовах рецесії, можуть застосовуватись антикризові бюджетні заходи, в тому числі щодо підтримки стабільності банківської системи, державних підприємств, субсидювання пріоритетних галузей економіки, надання податкових преференцій вітчизняним підприємствам. У довгостроковій перспективі, механізм державного інвестування спрямований на підвищення рівня результативності використання відповідними інститутами капіталу та активізації економічного зростання. З огляду на зазначене, важливими питаннями, що постають на сучасному етапі розвитку бюджетних відносин є посилення ефективності використання бюджетних коштів на реалізацію відповідних цілей. У процесі формування бюджетної політики мають враховуватись суспільні інтереси, за рахунок виділення відповідних видатків бюджету реалізуються функції і завдання держави. Критерієм ефективності бюджетної політики є досягнення цілей соціально-економічної політики, на реалізацію яких спрямовуються державні фінансові ресурси. Бюджетна політика є ефективним засобом регулювання соціально-економічного розвитку країни [5,7,13,42,64,80,108].

Інституційні засади формування державної фінансової політики визначаються відповідними нормативно-правовими актами, які направлені на забезпечення виконання покладених завдань та функцій державними органами управління та місцевого самоврядування, визначають ступінь та порядок їх взаємодії та координації. Система встановлених фінансово-економічних інститутів є результатом розвитку та постійного вдосконалення відповідних взаємовідносин у процесі формування, регулювання та використання національного доходу з метою задоволення потреб та інтересів суспільства відповідно до основних завдань соціально-економічного розвитку країни. Ступінь розвитку бюджетної системи, сукупність фінансових інституцій та інструментів значним чином визначають інституційні обмеження соціально-економічного розвитку країни. Таким чином, фінансовим інститутам належить вагома роль у реалізації політики економічного зростання. Розробка політики управління бюджетом повинна відбуватись виходячи з інституційного розвитку країни, певна відповідність її цілей отриманим результатам є наслідком достатнього врахування особливостей інституційного середовища економічної системи країни та суспільства. Державні фінансові інститути, які здійснюють вплив на процеси формування, розподілу та перерозподілу валового внутрішнього продукту та національного доходу повинні підпорядковуватися відповідним економічним принципам формування бюджетної політики: централізації, єдності, самостійності, збалансованості, обґрунтованості, системності, комплексності та прозорості. Вдосконалення бюджетної політики має супроводжуватись покращенням рівня інституційного середовища бюджетного механізму економічного зростання. Серед найбільш вагомих напрямів такого удосконалення можна виділити підвищення показника розвитку людського капіталу, збільшення частки високотехнологічної складової економіки, посилення стійкості бюджетної системи країни, покращання дієвості впливу фінансових інструментів на темпи економічного зростання. Відповідно до бюджетної системи країни, що відображає сукупність фінансово-економічних відносин та взаємозв'язків,

пов'язаних з формуванням і використанням державних фінансових активів, що забезпечують фінансування важливих програм і проєктів розвитку країни, територій, формування відновлювальних процесів з урахуванням економічної циклічності та національних особливостей. Доступність бюджетних ресурсів, потенційні можливості їх використання, технологічне та інституційне забезпечення відповідають основним стадіям розвитку, що визначають особливості та моделі економічного розвитку. Державне фінансування забезпечує регулюючий та стимулюючий вплив на основні галузі економіки. Підвищення результативності участі держави у світових економічних процесах потребує удосконалення її фінансової моделі з урахуванням інституційної складової суспільного розвитку економіки та забезпечення ефективності функціонування бюджетної системи. Важливою умовою суспільного розвитку є зростання його бюджетного потенціалу. На різних етапах економічного циклу, під впливом внутрішніх та зовнішніх чинників, залежно від рівня функціонування економічного суб'єкта та його зв'язків із суспільним виробництвом, бюджетний потенціал визначає передумови для формування відновлювальних процесів. Роль фінансового потенціалу державного сектора економіки зростає в умовах трансформаційних перетворень і полягає у забезпеченні економічного розвитку держави та територіальних громад, що передбачає врахування процесів динаміки, якісних змін для розширеного відтворення, пов'язаних з інноваціями в сферах життєдіяльності суспільства та економічної системи. Забезпечення ефективності бюджетної політики потребує врахування процесу формування, накопичення та використання фінансових активів економічних суб'єктів сучасних тенденцій, механізму управління бюджетним потенціалом відповідно до тенденцій національного і світового економічного розвитку, стратегічних пріоритетів та суспільних потреб. Важливим є забезпечення належного рівня фінансування соціальної сфери з бюджету, що направлено на підвищення показника розвитку людського капіталу, який у країнах із розвинутою економікою вважається одним із основних факторів стимулювання соціально-економічного розвитку

країни. Разом з тим, потребує одночасного підвищення якісний рівень системи освіти та науки, охорони здоров'я, культури. Доцільним є посилення інтеграційних процесів системи освіти у світовий науково-освітній процес, підвищення рівня координації фінансового та реального секторів економіки із закладами вищої освіти. Одночасно, держава має сприяти зростанню рівня доходів населення, покращувати стан навколишнього середовища, посилювати ступінь довіри у суспільстві. Система бюджетного регулювання базується на цілісній сукупності фінансових та економічних взаємовідносин, інституційних бюджетних елементів стосовно вибору й реалізації головних напрямів здійснення бюджетної політики, планування та прогнозування основних бюджетних показників, напрямів використання бюджетних ресурсів, досягнення запланованих соціально-економічних цілей й завдань. Інституційний підхід включає аналіз бюджетного регулювання як цілісної та динамічної системи, яка постійно вдосконалюється відповідно до головних макроекономічних завдань розвитку країни. Основними питаннями, що потребують вирішення в бюджетній системі є удосконалення нормативного забезпечення, підвищення ефективності здійснених видатків бюджету, системи управління державним боргом, забезпечення прозорості системи державних фінансів. Поняття бюджетної пріоритетності досить суттєво здійснює вплив на структурні перетворення в економіці країни, соціальній сфері, рівень людського капіталу, на конкурентоспроможність національної економіки. Розвиток громадянського суспільства викликає потребу щодо відповідних інституційних змін, які мають відбутися у взаємовідносинах між учасниками бюджетного процесу й покращення ефективності бюджетної політики в загальній системі державного впливу на економіку. Важливим є аналіз оцінки ефективності проведення пріоритетних напрямів бюджетної політики як одного із інструментів соціального та економічного розвитку держави та територій; запровадження ефективних бюджетних механізмів в системі інституційного забезпечення розвитку суспільства; покращення показників результативності міжбюджетних відносин та державного фінансового

регулювання економіки. Пріоритетним також є застосування регуляторного механізму бюджетної політики, що ґрунтується на поєднанні бюджетного регулювання в системі доходів та видатків бюджету, міжбюджетних відносин та державного боргу. Задля розробки та впровадження фінансово-бюджетного регулювання на протязі певного періоду бюджетна політика повинна розроблятися на основі циклічності економічного розвитку фінансової системи, стану державних фінансів та запасу стійкості бюджетної системи, бюджетного регулювання щодо позитивного впливу на показники економічного зростання. Впровадження програмно-цільового методу планування бюджету надає можливість передбачити результати виконання бюджетних програм, оцінити ефективність використання державних коштів на кожному етапі бюджетування. Моніторинг та оцінка бюджетних програм включають порівняння результатів і витрат на їх досягнення, аналіз тривалості їх виконання, необхідності й відповідності цих програм вимогам часу. Застосування відповідних показників надає можливість порівнювати стан виконання бюджетних програм у динаміці, за роками та між головними розпорядниками бюджетних коштів, передбачати термін їх виконання та визначити найбільш ефективні бюджетні програми при розподілі бюджетних коштів на середньострокову перспективу. Одночасно це сприяє оптимальному вибору пріоритетів бюджетної політики на середньострокову перспективу та забезпеченню досягнення позитивних результатів при використанні бюджетних коштів. На етапі трансформації економіки необхідне переосмислення системи фінансово-бюджетного регулювання соціально-економічного розвитку суспільства, та відповідних парадигм, поглядів та знань, що склалися в країнах з розвинутою економікою. Програмно-цільовий метод забезпечує контроль за цільовим використанням бюджетних коштів, фактичними результатами реалізації бюджетних програм, формує систему звітування та оцінювання діяльності розпорядників бюджетних коштів усіх рівнів, забезпечує належний рівень прозорості ухвалення рішень у державному секторі, що сприяє створенню умов для розробки та реалізації дієвої економічної політики. На

сучасному етапі вдосконалення фінансово-бюджетних відносин посилюється необхідність розвитку системи бюджетного планування та підвищення ефективності бюджетних видатків. Від своєчасності та якості прийняття рішень щодо розподілу та використання коштів державного бюджету залежить збалансованість фінансової системи та результативність бюджетної політики. Удосконалення програмно-цільового методу планування видатків на основі розвитку інституційного середовища бюджетної системи, використання дієвих фінансових механізмів, спрямованих на управління результатами розглядається як важливий інструмент підвищення рівня обґрунтованості планування видаткової частини бюджету з урахуванням пріоритетів економічного та соціального розвитку. Важливим є удосконалення методологічних підходів до моніторингу реалізації бюджетних програм протягом бюджетного періоду, стану виконання запланованих результативних показників, завдань для досягнення поставленої мети, їх відповідності пріоритетам розвитку країни [5,7,13,42,64,80,108].

Виважена державна фінансова політика є ваговою умовою соціально-економічного розвитку країни, здійснення результативних економічних перетворень. Доцільним є посилення інституційних засад системи державного фінансового регулювання, результативності бюджетної системи, ефективності планування та використання видатків бюджету. Розробка та реалізація державної фінансової політики має ґрунтуватись на обґрунтованих положеннях, що сприятиме збалансованості фінансової системи та дієвості фінансового регулювання розвитку суспільства. Проте впродовж останніх років бюджетна політика держави не у достатній мірі забезпечувала інноваційний розвиток економіки, соціальне забезпечення населення. Виходячи із зазначеного актуальним є питання визначення відповідних інституційних засад подальшого розвитку системи бюджетного регулювання з врахуванням макроекономічної динаміки. Бюджетна політика є одним із вагомих інструментів забезпечення структурного реформування основних напрямів та сфер діяльності суспільства, посилення конкурентоздатності

галузей економіки, підвищення стандартів та якості життя населення. Питання дієвості бюджетної політики набувають особливого значення в умовах трансформації економіки, визначення ефективних механізмів економічного розвитку країни. Виходячи із необхідності завдань, які стоять перед державою та суспільством на етапі економічних перетворень, важливим є розробка дієвої бюджетної політики та відповідно стратегії бюджетного регулювання. Довгострокова бюджетна стратегія виступає одним із інструментів бюджетної політики та визначається завданнями модернізації соціально-економічної системи країни. Одним з важливих напрямів сучасної бюджетної політики є формування сприятливого макроекономічного середовища, здійснення послідовних та ефективних заходів у бюджетній сфері, забезпечення стабільності державних фінансів, високих темпів економічного зростання на основі проведення модернізації економіки держави та підвищення її конкурентоспроможності, формування бюджету з чіткими фіскальними та видатковими орієнтирами. Необхідність у забезпеченні стійкого соціально-економічного розвитку країни та адміністративно-територіальних одиниць потребує переоцінки сформованих поглядів і підходів до використання різних форм і методів бюджетного регулювання. Формування ефективного механізму бюджетного регулювання дозволить збалансувати бюджетну систему та сприятиме розвитку фінансових, перерозподільчих відносин, вирівнюванню соціально-економічних диспропорцій. Запровадження дієвих фінансових механізмів у системі інституційного середовища суспільства потребує вирішення питань задекларованих державою соціальних зобов'язань; нерівномірності темпів соціально-економічного розвитку регіонів; недостатнього обсягу дохідної частини місцевих бюджетів; достатньо високого рівню дотаційності місцевих бюджетів. Бюджетне регулювання є вагомою економічною категорією, яка має фінансову, управлінську, інституційну основу. Як фінансова категорія бюджетне регулювання - це сукупність грошових відносин з приводу перерозподілу національного доходу і частини національного багатства з метою задоволення економічних інтересів

суспільства. Як управлінська категорія бюджетне регулювання відображає взаємозв'язки між суб'єктами бюджетного регулювання при виконанні функцій управління з метою підвищення результативності і ефективності бюджетних видатків. Інституційна категорія бюджетне регулювання є сукупністю інститутів, що еволюціонують в часі, зберігаючи свою суть і модифікуючи форми прояву. Внутрішній взаємозв'язок функціональних і управлінських складових фінансового механізму бюджетного регулювання є важливою умовою його дієвості. Функціональна структура бюджетного регулювання представлена механізмами бюджетного регулювання доходів, видатків, міжбюджетних відносин. Структурними елементами функціональної структури механізму бюджетного регулювання є фінансові методи і фінансові важелі, нормативно-правове та інформаційне забезпечення. Управлінську структуру механізму бюджетного регулювання, пов'язану з формуванням і використанням бюджетних ресурсів, можна розглядати в розрізі елементів управління фінансами: бюджетне планування і прогнозування; фінансовий контроль. Призначення бюджетної політики є продуктом еволюції ролі та значення функцій держави в суспільно-економічному розвитку. Бюджетне регулювання є ваговою складовою бюджетної політики, залежним від показників макроекономіки, та має адаптувати відповідні механізми, інструменти і важелі з метою ефективного впливу на соціально-економічні процеси. В умовах трансформації економіки бюджетна політика має реалізувати адаптаційно-регуляторний потенціал для виходу на траєкторію економічного зростання. Інституційний підхід передбачає розгляд бюджетного регулювання як динамічної системи, що постійно вдосконалюється та адаптується до основних завдань соціально-економічного розвитку. У процесі бюджетного планування і прогнозування визначаються обсяги фінансових ресурсів, напрями їх використання та перерозподілу через бюджетну систему. Управління в процесі бюджетного регулювання є комплексом заходів, що розробляються на основі аналізу фінансової ситуації, яка складається, у бюджетній сфері і спрямованих на реалізацію прийнятої бюджетної політики.

Фінансовий контроль у бюджетній сфері спрямований на перевірку формування бюджетних доходів, цільового, ефективного і результативного використання видатків бюджету. Бюджетне регулювання соціально-економічного розвитку суспільства є сукупністю фінансових методів, фінансових важелів, щодо формування та використання бюджетних коштів, регулювання міжбюджетних відносин спрямованих на досягнення фінансово-економічної збалансованості, результативності економічних перетворень та забезпечення соціально-економічного розвитку суспільства. При визначені напрямів розвитку бюджетної системи вагомим є розробка механізму формування доходів бюджету, управління фінансами у бюджетній сфері, використання фінансово-бюджетних інструментів регулювання економічних і соціальних процесів. Підходи до визначення пріоритетних напрямів бюджетної політики повинні розроблятися із врахуванням циклічності розвитку економіки, стійкості бюджетної системи, що сприятиме забезпеченню досягнення показників соціально-економічного розвитку країни. Держава має виходити з необхідності забезпечення фінансової та соціальної стабільності. Передбачуваність бюджетної політики є ключовим фактором загальної макроекономічної стійкості. З метою комплексного вирішення завдань, що стоять перед державою у бюджетній сфері важливим є розуміння сутності бюджетної політики та змісту її механізму реалізації. Вагомим є здійснення поглибленого аналізу тенденцій розвитку бюджетного процесу та його впливу на економічний розвиток держави. Одним з найважливіших напрямів розвитку бюджетної політики в сучасних умовах є формування сприятливого макроекономічного середовища, здійснення послідовних та ефективних заходів у податково-бюджетній сфері, забезпечення стабільності державних фінансів, достатньо високих темпів економічного зростання на основі проведення модернізації економіки держави та підвищення її конкурентоспроможності. Бюджетна політика в умовах економічних перетворень має спрямовуватись на відновлення та стабілізацію, проведення структурних змін в бюджетній сфері та реальному секторі економіки,

забезпечення макроекономічної стабільності, стійкості бюджетної системи. Інститут бюджетного регулювання має ґрунтуватися на сукупності форм, засобів, механізмів формування та реалізації завдань бюджетної політики, які визначають умови взаємовідносин учасників бюджетного процесу. Бюджетна політика держави як динамічна система, що розвивається у залежності від соціально-економічних потреб суспільства має задіяти з урахуванням зарубіжного досвіду відповідні регуляторні механізми. Функціональне призначення бюджетної політики є продуктом еволюції ролі та значення держави в суспільно-економічному розвитку, у залежності від показників економіки мають коригуватися цілі і завдання бюджетної політики, механізми, інструменти і важелі для їх досягнення з метою ефективного впливу на соціально-економічні процеси. В умовах рецесії бюджетна політика має реалізовувати адаптаційно-регуляторний потенціал з метою виходу на поступове економічне зростання. При цьому бюджетна політика як вагомий інструмент системи державного регулювання економіки має спиратися на довгострокову програму економічного і соціального розвитку країни [5,7,13,42,64,80,108,110].

Доцільним є подальше посилення системності та послідовності у реалізації державної фінансової політики, визначення оптимальної структури та змісту бюджетних програм, їх відповідність показникам розвитку галузей економіки на середньостроковий та довгостроковий періоди. Розробка державної фінансової політики із врахуванням циклічності соціально-економічних процесів, бюджетної збалансованості, запровадження системного оцінювання ступеня досягнення поставлених завдань сприятиме дієвому перетворенню вітчизняної економіки у напрямі інноваційної моделі розвитку. Формування бюджетної політики, визначення пріоритетів соціально-економічного розвитку країни необхідно здійснювати виходячи із відповідного рівня економічного зростання. Ефективне функціонування економіки можливе за умови тісної взаємодії інституційних складових бюджетної політики.

Зазначене сприятиме створенню дієвої бюджетної архітектури суспільного розвитку, яка в майбутньому забезпечить економічне зростання країни.

Основною метою державної фінансової політики є забезпечення довгострокової збалансованості бюджетної системи, яка передбачає формування стабільної податкової бази на основі створення сприятливих умов для розвитку економіки, своєчасного та достатнього рівня фінансування основних напрямів розвитку соціально-економічної сфери, формування ефективного механізму міжбюджетного регулювання. Виходячи із світового досвіду бюджетна рівновага досягається при збалансованому бюджеті, який має впливати на темпи економічного зростання, рівень добробуту населення. Рівень дієвості бюджетної політики впливає як одночасно, так і з лагами у часі на темпи економічного розвитку, а також на інтегрований показник запасу стійкості бюджетної системи, який визначається сукупністю вагомих бюджетних показників, що характеризують стан бюджетної системи. Важливим є запровадження відповідної методології розрахунку на певному інтервалі часу показника запасу стійкості бюджетної системи, який повинен враховувати, передусім, показники питомої ваги дебіторської та кредиторської заборгованості зведеного, державного та місцевих бюджетів до загальної суми видаткової частини відповідного бюджету, аналогічний показник заборгованості по соціальних виплатах, податкове навантаження на економіку, рівень виконання дохідної та видаткової частин бюджету, рівень фінансування дефіциту бюджету, питому вагу державного боргу у валовому внутрішньому продукті. Формування обсягу та структури доходів і видатків бюджету є важливою складовою бюджетного регулювання для забезпечення розвитку суспільства. Бюджетні видатки на забезпечення виконання державою своїх функцій мають відповідати якості надання державних послуг суспільству. Оптимізація видатків на державне управління є одним із важливих завдань підвищення результативності використання бюджетних коштів. Бюджетна політика, яка реалізується через систему бюджетних механізмів, повинна забезпечувати ефективний вплив на соціально-економічні процеси. Розвиток

суспільства зумовлює необхідність відповідних інституційних змін у взаємовідносинах між учасниками бюджетного процесу та підвищення ефективності бюджетної політики у системі державного регулювання економіки. Державна фінансова політика є вагомим важелем впливу на процеси соціально-економічного розвитку країни. Виступаючи складовою основних напрямів економічної політики, що визначаються державою, бюджетна політика спрямована на оптимізацію формування бюджетних доходів і використання державних фінансових ресурсів, управління показниками дефіциту бюджету та державного боргу, узгодження загальнодержавних і місцевих інтересів у сфері міжбюджетних відносин, підвищення ефективності державних інвестицій в економіку, забезпечення соціальної справедливості при перерозподілі національного доходу. Згідно із управлінським підходом бюджетна політика розглядається як теоретично-обґрунтована система заходів планування, регулювання і контролю бюджетної системи з питань фінансових відносин зі сторони відповідних державних інституцій у процесі створення та використання централізованих грошових фондів країни. Бюджетна політика формується передбачає визначення цілей і завдань у галузі фінансів, розробку механізму формування доходів бюджету, управління фінансами у бюджетній сфері, використання фінансово-бюджетних інструментів регулювання економічних і соціальних процесів. Як один з основних інструментів реалізації економічної політики країни, бюджетна політика значною мірою визначає місце та роль держави у регулюванні економічних процесів та забезпеченні макроекономічного зростання. Дії держави по визначенню ключових завдань та кількісних показників формування дохідної та видаткової складових бюджету, управління дефіцитом бюджету та державним боргом формують сутність бюджетної політики. Бюджетна політика розглядається як процес формування та витрачання державою фінансових ресурсів з метою виконання відповідних функцій. Однією з найважливіших функцій держави є забезпечення стійкості, динамічності і збалансованості економічного зростання із врахуванням

основних пріоритетів сталого розвитку. В умовах економічної рецесії доцільним є збільшення регулюючої функції держави. У кожному суспільстві формується відповідна система державного регулювання, яка базується на певних складових, зокрема загальних підходах до розвитку економічного механізму, історичних традиціях управління, домінуючій теорії економічної політики і практики її застосування, соціокультурних цінностях, підходах до ролі держави в досягненні суспільного добробуту. Вибір тієї чи іншої моделі регулювання економікою обґрунтовується рівнем соціально-економічного розвитку країни, враховуючи циклічність економічних процесів. У періоди економічних криз та на перехідних етапах економічних реформ спостерігається посилення державного регулювання. При досягненні конкурентоспроможності та стабільності економічної системи починається поступовий перехід до ліберальної моделі розвитку. Для періодів функціонування регулюючої моделі розвитку притаманні вищий рівень стабільності і більш високі темпи економічного зростання. Бюджетне регулювання розглядається як макроекономічний регулятор відтворювальних процесів, спрямований на реалізацію стратегічних пріоритетів соціально-економічного розвитку держави. Завдяки використанню сукупності бюджетних інструментів впливу на процес формування та виконання бюджету, регулювання видатками бюджету дозволяє досягати необхідних макроекономічних пропорцій та показників економічного зростання, сприяти розвитку економіки і соціальним перетворенням. Завдяки виваженій та обґрунтованій бюджетній політиці держава може відігравати активну роль у регулюванні економічних процесів, забезпеченні соціального захисту громадян [5,13,42,63,80,107,110].

Важливим є необхідність розуміння ефективності бюджетної політики в розрізі напрямів її дії із встановленням відповідних критеріїв оцінки, зокрема це показники виконання планових показників доходів бюджету та видаткових зобов'язань, співвідношення зростання доходів та видатків бюджету, розміри та динаміка змін дефіциту бюджету та державного боргу країни, росту

валового внутрішнього продукту, рівень внутрішнього споживання та рівень безробіття, збільшення фонду оплати праці працівників. Застосування макроекономічних показників у якості критеріїв ефективності є виправданим виходячи із взаємовпливу бюджетної політики та загального стану економіки. Держава формує необхідні для свого функціонування ресурси, що становлять значну частину валового внутрішнього продукту. Одним з вагомих видів ресурсів держави є фінансові, тому державні фінанси та, зокрема, бюджет країни є основним компонентом національної економіки. Питання формування дохідної частини бюджету усіх рівнів є достатньо важливим у процесі розробки і реалізації фінансово-бюджетної політики. Доходи бюджету складають не лише фінансову основу для виконання покладених на державу функцій, вони виступають засобом перерозподілу фінансових ресурсів у суспільстві на користь тих чи інших груп населення, галузей та територій і тому є одним із найважливіших елементів системи фінансового і, в цілому державного регулювання соціально-економічного розвитку. Доходи бюджету необхідно розглядати передусім як фактор, що впливає на сукупне споживання через вплив на рівень дохідності соціальних груп і видів економічної діяльності. Доходи бюджету певним чином визначають напрями використання накопичень, що утворюються у процесі економічної діяльності, регулюють попит, структуру обсягів виробленої продукції та кінцевого споживання. З метою активізації впливу бюджетної політики на соціально-економічний розвиток суспільства потрібно вживати заходи, спрямовані на підвищення рівня збалансованості й прозорості бюджету, ефективності витрачання бюджетних коштів, удосконалення міжбюджетних відносин, забезпечення якісного виконання бюджетів усіх рівнів, здійснення дієвого фінансового контролю. У дохідній частині бюджетна політика визначає динаміку зростання доходів, пропорцію між різними їх видами тощо. Податкова політика є важливою частиною бюджетної політики, оскільки саме податки є основною складовою доходів бюджету, прямо та опосередковано здійснюють вплив на суспільний розвиток. Складові частини бюджету тісно взаємопов'язані: чим

менше коштів у вигляді податків, обов'язкових платежів тощо вилучаються державою із реального сектору економіки, тим активніше стимулюється у суспільстві підприємницька діяльність, розвиток виробничої сфери. Разом з тим, зменшення перерозподілу фінансових ресурсів через державний бюджет не повинно негативним чином впливати на інші функції бюджету, зокрема таку вагому, як соціальна. У соціумі будь-якої країни до податкової системи пред'являється низка загальноприйнятих вимог, зокрема справедливість оподаткування як безумовність обкладення податками незалежно від рівня доходів, сплата членами суспільства зі схожим рівнем доходів однакових розмірів податків, прогресивна шкала оподаткування. Ефективність функціонування податкової системи вимагає при формуванні планової суми доходів бюджету досягнення якомога меншого негативного впливу на економіку країни; прийнятні рівень видатків на адміністрування податкової системи та ступінь дотримання у суспільстві відповідного законодавства по сплаті податків. Податкова система має бути прозорою, що передбачає простоту механізмів сплати податків, дотримання необхідних зобов'язань платниками. Бюджетні видатки є важливим напрямом дій державної політики у сфері бюджету на забезпечення розвитку економічних та соціальних процесів. Через видатки бюджету здійснюється вплив на формування величини фондів споживання та нагромадження, на необхідні зміни структури галузей економіки та відповідно виробництва, на рівень підтримки та розвиток соціальних стандартів. Бюджетна політика визначає і регулює темпи зростання видатків, їх структуру та обсяги, як загалом, так і по окремих напрямам, бюджетним програмам. Вагомим є визначення пріоритетів, а також ступінь забезпечення фінансування програм суспільного розвитку. Бюджетні видатки використовуються для міжгалузевого і територіального перерозподілу фінансових ресурсів з метою раціонального розміщення виробничих структур, сприяння економічному розвитку в регіонах і державі в цілому. Використання видатків бюджету як інструменту державного регулювання економічного розвитку застосовувалось ще із часів світової економічної кризи тридцятих

років минулого століття, яка довела, що ринкові механізми не забезпечують саморегулювання економіки. Зазначений період та після Другої світової війни викликав необхідність відмовитись в багатьох країнах від класичної ліберальної доктрини у фінансовій політиці. Держава повинна була виконувати функції стабілізатора фінансово-економічної політики, регулювати економічні процеси. У низки розвинутих країн посилювався вплив витраток бюджету на економіку, у тому числі через постійне зростання їх обсягів. Соціально-економічна модель, яка реалізується в державі, визначає обсяг та структуру витраток бюджету. За умови обґрунтованості структури відповідно до функцій держави та макроекономічної ситуації витрати бюджету здатні відігравати активну роль у досягненні завдань суспільного розвитку. Функціональна структура бюджетних витраток суттєво впливає на ефективність бюджету. Зміна складових структури у процесі формування витраток, напрямів та механізмів використання коштів може мати різні наслідки для економічної системи, соціального розвитку, зокрема, скорочення витраток на субсидування окремих сегментів економіки може впливати на ціноутворення, сприяти більш раціональному розподілу ресурсів. Коригування бюджетних витраток на соціальні трансферти, зокрема через впровадження механізмів адресної допомоги може з однієї сторони посилити дієвість та результативність таких витраток, з іншої – в цілому скоротити їх обсяги в системі головного розпорядника бюджетних коштів, надати можливість вивільнені ресурси направити на забезпечення інших нагальних потреб, розширити перелік суспільних послуг, фінансувати витрати розвитку. Отже, вибір оптимальних обсягів та напрямів спрямування фінансових ресурсів є одним із ключових завдань в процесі формування витраткової складової бюджету. Державна фінансова політика є дієвим інструментом забезпечення своєчасної адаптації фінансових механізмів до динамічних змін внутрішнього та зовнішнього економічного середовища. Система фінансово-економічних інститутів є результатом розвитку та постійного вдосконалення відповідних взаємовідносин у процесі формування, використання валового внутрішнього

продукту з метою задоволення потреб суспільства. Важливим є реалізація виваженої, послідовної та системної фінансової політики держави використовуючи бюджетні, податкові інструменти. Економічна сутність державної фінансової політики як складової економічного розвитку країни полягає у сукупності інституційних засад, механізмів управління фінансовими процесами на макроекономічному рівні відповідно до визначених пріоритетів суспільного розвитку з метою забезпечення динамічної збалансованості фінансової системи, підвищення дієвості фінансово-економічних відносин, посилення впливу ендогенних чинників на результативність економічних перетворень. За нинішніх умов соціально-економічного розвитку для України набуває особливої вагомості необхідність переосмислення ролі бюджетної політики та підвищення її ефективності. Вагомою основою здійснення ефективної бюджетної політики є визначення її основних напрямів, спираючись на національні пріоритети стратегії економічного і соціального розвитку країни, засади грошово-кредитної політики та зовнішньоекономічної діяльності. За таких обставин будуть створені умови для виконання державою своїх функцій, підтримки фінансової стабільності в країні та досягнення економічного зростання. Посилення якісного рівня вітчизняної бюджетної політики з врахуванням відповідного світового досвіду сприятиме дієвим інституційним перетворенням суспільного розвитку. Як суспільно-економічна категорія бюджетна політика має певну структуру, яка охоплює суб'єкт, об'єкт і взаємозв'язки між ними, відповідний набір методів та інструментів регулювання згідно з визначеними у суспільстві цілями та завданнями. До структурних елементів бюджетної політики також належать: розроблення науково обґрунтованої концепції розвитку бюджету, яка формується на основі вивчення потреб сучасного стану суспільного розвитку, тенденцій соціально-економічного розвитку та стратегічних пріоритетів держави; визначення основних напрямів формування та використання бюджетних ресурсів на перспективу і поточний період; здійснення заходів, спрямованих на досягнення поставлених цілей [5,13,42,64,80,107,109].

Призначення бюджетної політики є продуктом еволюції ролі та значення функцій держави в суспільно-економічному розвитку. Бюджетне регулювання є невід'ємним елементом бюджетної політики, залежним від показників макроекономіки, та має адаптувати відповідні механізми, інструменти і важелі з метою ефективного впливу на соціально-економічні процеси. В умовах трансформації економіки бюджетна політика має реалізувати адаптаційно-регуляторний потенціал для виходу на траєкторію економічного зростання. Із метою розробки та реалізації збалансованого бюджетного регулювання протягом певного часового інтервалу бюджетна політика повинна визначатися, з одного боку, з урахуванням циклічності економічного розвитку, з іншого – стану державних фінансів і запасу стійкості бюджетної системи, суттєве зменшення якої може призвести до ускладнення проведення ефективного бюджетного регулювання для позитивного впливу на економічне зростання. Система бюджетного регулювання як одна з основних складових системи державного регулювання економіки є сукупністю функціональних фінансово-бюджетних та економічних елементів, зокрема, дохідна частина бюджету, видаткова частина бюджету, дефіцит бюджету, державний борг, податкове регулювання, міжбюджетні відносини, економічні процеси країни, зовнішнє економічне середовище та взаємозв'язки між ними. Бюджетна політика забезпечення та регулювання пріоритетів подальшого розвитку суспільства повинна враховувати відповідну переорієнтацію економіки на переважно ендогенні чинники економічного зростання з огляду на євроінтеграційні процеси. При цьому бюджет як вагомий елемент системи державного регулювання економіки має спиратися на довгострокову програму економічного й соціального розвитку країни. Основні напрями бюджетної політики мають формуватися із чітким виділенням пріоритетів, на засадах комплексного підходу з урахуванням виявлених проблем та аналізу внутрішніх і зовнішніх факторів, які визначають процеси розвитку суспільства.

2.3. Розвиток бюджетно-податкового механізму у системі управління державними фінансами

Важливою частиною бюджетної політики є податкова політика, оскільки саме податки є основною складовою доходів бюджету, прямо та опосередковано здійснюють вплив на суспільний розвиток. Складові частини бюджету тісно взаємопов'язані: чим менше коштів у вигляді податків, обов'язкових платежів вилучаються державою із реального сектору економіки, тим активніше стимулюється у суспільстві підприємницька діяльність, розвиток виробничої сфери. Разом з тим, зменшення перерозподілу фінансових ресурсів через державний бюджет не повинно впливати на інші функції бюджету, зокрема таку вагому як соціальна. Податкова політика суттєво впливає на обсяг сукупного попиту, який складається із обсягу споживчого попиту, інвестиційного попиту та попиту держави. Механізм впливу податкової політики на обсяг сукупного попиту та доходів населення передбачає зниження рівня оподаткування у періоди економічного спаду та підвищення у періоди економічного зростання, тим самим здійснюючи відповідний вплив на обсяг сукупного попиту та доходів населення. Податкове навантаження є одним з основних фінансово-бюджетних показників, який суттєво впливає як на дохідну частину бюджетів усіх рівнів, так і на економічні процеси держави та адміністративно-територіальних одиниць. Від оптимальності визначення величини зазначеного показника залежить обсяг фінансових ресурсів для виконання державою і органами місцевого самоврядування відповідних соціально-економічних функцій, а також темпи економічного зростання. Важливо відмітити, що термін «податкове навантаження» в економічній літературі з'являється практично одночасно з першими згадками та дослідженнями податків. Незважаючи на те, що питання оподаткування у XVI-XVII ст. не були виділені в самостійну галузь фінансової науки, у працях класиків політичної економії містяться положення щодо податкового навантаження, впливу податків на економічні процеси та добробут

платників. Основоположником теорії оподаткування вважається У.Петті (1623-1687 рр). У його праці «Трактат про податки і збори» досить детально розглядається проблема розподілу податкового навантаження та пропонується пропорційне оподаткування, за якого кожен громадянин повинен сплачувати податки відповідно до рівня свого доходу. Загалом податки негативно впливають на платників, погіршуючи їх добробут, але для зменшення цих ефектів слід справедливо розподіляти податкове навантаження серед населення, зробити прозорою та простою систему адміністрування податків. Одним із перших дослідження питань перекладання податків та визначення податкового навантаження, які розглядаються в межах впливу податків на економіку і добробут громадян здійснив Д. Рікардо, який створив теорію податків, тісно пов'язану з його теорією ренти і заробітної плати. Сутність її полягає в тому, що всі податки в кінцевому результаті сплачуються з доходу підприємця і лише деякі – з ренти. За переконаннями вченого, податки є однією з причин підняття рівня заробітної плати. Але у підсумку навантаження податків має підприємець, власник виробництва, а працівників, найманих робітників податки майже не стосуються, крім випадків надмірного податкового навантаження, коли зменшується розмір капіталу. Проблеми взаємозв'язку між рівнем податкового навантаження та бюджетними доходами торкнувся Адам Сміт. «При пониженні податкового навантаження держава виграє більше, ніж при запровадженні непосильних податків, на вільні кошти може бути отриманий додатковий дохід, з якого в казну надходять більші обсяги податків; крім того, платники з здійснять ці платежі, що звільнить державу від додаткових витрат на збір податків, пов'язаних із покараннями і штрафами». Важливий крок у дослідженні сутності податкового навантаження зроблено наприкінці XIX ст. К. Вікселем, який здійснив обґрунтування основних принципів оподаткування та розподілу податкового навантаження, тобто побудови податкової системи. Основою оподаткування пропонував вважати принцип рівності між платежами державі та отриманими послугами з боку держави. Цю думку вчений пояснював тим, що за умов ринкової

економіки індивіди не зацікавлені відкрито виявляти переваги щодо суспільних благ, і лише зустрічні послуги з боку держави можуть компенсувати сплачені податки. Підвищення якісного рівня формування доходів бюджету як інструменту фінансового забезпечення соціально-економічного розвитку сприятиме посиленню результативності інституційних змін бюджетної системи. Від ефективності системи формування доходів бюджету залежить обґрунтованість обсягу фінансових ресурсів, що залучаються для забезпечення виконання покладених на державу функцій та завдань. В умовах економічних перетворень важливим є формування прогнозних показників дохідної частини бюджету на коротко- та середньострокову перспективу виходячи із принципів макроекономічної стабільності та бюджетної стратегії економічного зростання країни. Питання посилення дієвості механізму формування доходів бюджету набувають важливого значення в умовах інституційних змін розвитку фінансових процесів, підвищення ступеню глобалізації економічних перетворень. З огляду на зазначене, доцільним є подальше вдосконалення інструментів та важелів бюджетно-податкового регулювання, зокрема в частині посилення взаємозв'язку перспективного бюджетного планування з пріоритетними напрямками економічного розвитку країни. Важливими макрофіскальними індикаторами, які показують тенденції податкового регулювання є питома вага податкових надходжень зведеного, державного та місцевих бюджетів у валовому внутрішньому продукті та доходах відповідних бюджетів. Підвищення ролі податкового регулювання при формуванні доходів бюджету країни зумовлено зростанням надходжень від податку на додану вартість та акцизного податку як наслідок збільшення споживання домогосподарств, підвищення ставок акцизного податку, зростання імпорту товарів та рівня ефективності адміністрування таких податків; податку на прибуток підприємств – покращення фінансового стану підприємств – платників податку; податку на доходи фізичних осіб – зростання заробітної плати та доходів населення загалом. Необхідно удосконалювати систему формування та

виконання доходів бюджету країни за рахунок покращення регулюючої функції податків. Важливими є підходи щодо оцінки та підвищення ефективності адміністрування бюджетоутворюючих податків і зборів. Збільшення частки даних видатків у структурі бюджету насамперед викликано збільшенням обсягів грошового утримання військовослужбовців та чисельності мобілізованих військовослужбовців за умов воєнного стану. Для створення сприятливих умов економічного зростання, держава має використовувати фіскальний регуляторний механізм, зокрема в частині зниження окремих податків та надання цільових податкових стимулів, які мають бути тимчасовими. Загальні заходи фіскальної політики, які впливають на формування бюджету країни у період воєнного стану, мають включати підтримку реального сектору економіки за рахунок: звільнення від сплати податків певних галузей економіки, податкові кредити для збереження робочих місць, податкові відрахування, покриття витрат на сплату відсотків за користування кредитом, підтримка з використанням гарантійних механізмів, субсидювання, податкові кредити на суму заборгованості, відстрочення або розстрочення податкових зобов'язань, зокрема по ПДВ, скасування штрафних санкцій за порушення податкового законодавства для певних галузей та видів діяльності, податкові кредити по окремим витратам, відтермінування терміни сплати наявного податкового боргу, компенсація частини щомісячних витрат на виплату заробітної плати, у тому числі пенсійних і страхових внесків, звільнення підприємств від сплати податку на майно, призупинення процедури на стягнення податкового боргу. Важливою складовою пакету фіскальних стимулів бюджетно-податкової політики в умовах війни є мають стати заходи фінансової підтримки малого та середнього бізнесу, а саме: урядові гранти на виплату заробітної плати працівників, субсидії за умови найму нових працівників, компенсація відсотків по отриманих раніше кредитам, державні гарантії по кредитам, фінансова допомога самозайнятим особам, гранти на покриття лізингових і орендних витрат, мораторій на проведення заходів з податкового контролю, виплати при значному падінні виручки від реалізації

товарів, робіт і послуг, виплати для недопущення банкрутства. Вагомим та дієвим є фінансовий інструментарій підтримки громадян які піддаються негативному впливу воєнного стану. Бюджетна підтримка населення є ключовою у нейтралізації наслідків військових дій, тому повинна знаходити своє відображення у зміні дохідних та видаткових параметрів бюджету країни. Серед таких дискреційних заходів можливо виділити найбільш поширені: виплати для окремих категорій населення, допомога по безробіттю, догляду за дітьми, пенсіонерам, прямі грошові виплати громадянам, у тому числі тим хто втратив роботу під час війни, одноразова допомога, компенсація найманим працівникам скороченого робочого часу, тимчасова допомога для покриття витрат на проживання, споживчі картки для окремих категорій населення, витрати на перепідготовку. При формуванні доходної частини державного і місцевих бюджетів, важливим є підвищення транспарентності бюджетної системи, розробка і втілення дієвих заходів підвищення фіскальної стійкості на усіх її рівнях, підвищення регулюючої функції оподаткування при збереженні фіскальної на рівні достатньому для підтримання належного рівня виконання бюджету протягом тривалого періоду часу. При формуванні доходів бюджету країни в умовах воєнного стану доцільно забезпечувати прийнятний рівень фіскальної безпеки країни, що передбачає важливість дотримання певних фіскальних правил та обмежень, які стосуються відношення дефіциту Державного бюджету України та державного боргу до ВВП країни, що дозволить запобігти дестабілізації економічного розвитку. Військові дії у короткостроковому періоді впливають і змінюють цілі фіскальної політики на усіх рівнях бюджетної системи. В таких умовах потребує певного корегування діюча модель оподаткування, маючи на меті підвищення дієвості фіскального механізму формування доходної частини бюджету країни. Важливо забезпечити оптимізацію структури видаткової частини бюджету країни, для підвищення дієвості використання обмежених наявних у розпорядженні держави фінансових ресурсів. Таким чином, зростає стабілізаційна функція бюджетно-податкової політики. Нові фінансові виклики, зумовлені воєнним

станом, вимагають системного формування бюджетних доходів і витрат, обґрунтування пріоритетів фіскальної політики, посилення державного фінансового контролю та підвищення результативності бюджетних видатків. Необхідно розвивати інституційний потенціал бюджетно-податкової політики, маючи на меті створення дієвих механізмів які нейтралізують негативний вплив воєнного стану, підвищувати стійкість та дієвість національної економіки. Фіскальна спроможність держави формувати та виконувати бюджет залежить від термінів військових дій, важливим є збереження фіскального простору та інституційної стійкості системи державних фінансів. Основними пріоритетами бюджету визначено підвищення обороноздатності держави та забезпечення соціальної стабільності в суспільстві, що потребує забезпечення стійких надходжень бюджету. Держава на початковому етапі воєнного стану запровадила низку фіскальних стимулів з метою підтримки економіки та споживання. Однак, затяжна тривалість воєнного стану та суттєве зростання дефіциту бюджету обумовили необхідність підвищення фіскальної значимості податків і зборів. З огляду на зазначене застосовано заходи фіскальної консолідації, що призвело до збільшення бюджетних доходів. Важливою є підтримка населенням намірів державних інституцій підвищити ставки оподаткування в якості джерела фінансування військових заходів. Підходи до підвищення дієвості механізмів формування бюджету країни в умовах війни мають базуватися на інституційній взаємодії бюджетно-податкових та монетарних регуляторів. За умов воєнного стану, недостатньої фіскальною спроможністю, емісія використовується як екстраординарний інструмент фінансування бюджету. Важливо усвідомлювати що такий інструмент є тимчасовим та має обмежений спектр дії. З огляду на зазначене держава має посилити якість координації бюджетно-податкової політики задля утримання макроекономічної стабільності [7,13, 64,80,107,109].

Важливою частиною бюджетної політики є податкова політика, оскільки саме податки є основною складовою доходів бюджету, прямо та опосередковано здійснюють вплив на суспільний розвиток. Складові частини

бюджету тісно взаємопов'язані: чим менше коштів у вигляді податків, обов'язкових платежів вилучаються державою із реального сектору економіки, тим активніше стимулюється у суспільстві підприємницька діяльність, розвиток виробничої сфери. Разом з тим, зменшення перерозподілу фінансових ресурсів через державний бюджет не повинно впливати на інші функції бюджету, зокрема таку вагому як соціальна. Податкова політика суттєво впливає на обсяг сукупного попиту, який складається із обсягу споживчого попиту, інвестиційного попиту та попиту держави. Механізм впливу податкової політики на обсяг сукупного попиту та доходів населення передбачає зниження рівня оподаткування у періоди економічного спаду та підвищення у періоди економічного зростання, тим самим здійснюючи відповідний вплив на обсяг сукупного попиту та доходів населення. Податкове навантаження є одним з основних фінансово-бюджетних показників, який суттєво впливає як на дохідну частину бюджетів усіх рівнів, так і на економічні процеси держави та адміністративно-територіальних одиниць. Від оптимальності визначення величини зазначеного показника залежить обсяг фінансових ресурсів для виконання державою і органами місцевого самоврядування відповідних соціально-економічних функцій, а також темпи економічного зростання. Суттєві дослідження податкового навантаження було зроблено у минулому столітті. Зростання уваги до цієї проблеми було зумовлено збільшенням рівня оподаткування після першої Світової війни. У цей час було зроблено спроби визначення категорії «податкове навантаження» та його розрахунку. Основний наголос у питаннях податкового навантаження здійснено на наслідках оподаткування, його важкості та характері впливу на економіку країни. Зазначені положення були розвинуті А.Лаффером у середині минулого століття, який був основоположником теорії економіки пропозиції на основі неокласичної школи. Основна думка даної теорії зводиться до того, що надмірне оподаткування негативно впливає на підприємницьку та інвестиційну діяльність, та, в кінцевому підсумку призводить до зменшення податкових надходжень. Тому представники теорії економіки пропозиції

схилялися до думки, що податкове навантаження необхідно зменшувати, що повинно призвести до економічного зростання. Вченим було досліджено зв'язок між рівнем оподаткування та обсягом податкових надходжень. На сучасному етапі розвитку державних фінансів важливим є підвищення ефективності видатків бюджету як дієвого інструменту впливу на соціально-економічний розвиток суспільства. Економічна сутність ефективності державних видатків як складової системи бюджетного регулювання соціально-економічного розвитку полягає у сукупності досягнутих результативних показників, що відповідають основним цілям та завданням бюджетних призначень з урахуванням обсягу здійснених видатків бюджету, дієвості інституційних перетворень розвитку суспільного середовища. Доцільним є удосконалення інституційних засад результативності бюджетної системи, у тому числі формування доходів бюджету з урахуванням виваженої податкової політики, ефективного планування та використання видатків бюджету, регулювання міжбюджетних відносин, управління державним боргом виходячи з циклічності економічного розвитку, стану державних фінансів, що сприятиме підвищенню динамічної збалансованості бюджету як вагомому інструменту розвитку соціально-економічних відносин країни. Запровадження показників ефективності у бюджетне планування потребує удосконалення не тільки механізмів фінансування, а й управління державним сектором економіки в цілому. Доцільним є удосконалення механізму посилення впливу держави на економічний розвиток шляхом переходу від управління видатками до управління відповідними результатами як складової програмно-цільового методу планування бюджету. Подальший розвиток системи планування та виконання бюджетів, що ґрунтується на принципах програмно-цільового методу, потребує удосконалення стадій бюджетного процесу щодо запровадження елементів середньострокового планування, посилення спрямованості бюджетного планування на кінцеві результати та підвищення ефективності витрачання бюджетних коштів. Впродовж останніх років бюджетна політика не у достатній мірі забезпечувала економічне зростання

країни на засадах інвестиційно-інноваційного розвитку та структурно-інституційних перетворень. Одним із основних завдань бюджетного регулювання є упорядкування кількості бюджетних програм, зокрема шляхом складання головними розпорядниками бюджетних коштів плану діяльності на наступні за плановим два бюджетні періоди відповідно до середньострокових пріоритетів; розробки та затвердження паспортів бюджетних програм, складання звітів про їх виконання; здійснення управління бюджетними коштами у межах встановлених бюджетних повноважень та проведення оцінки ефективності бюджетних програм, внутрішнього фінансового контролю за повнотою надходжень, взяттям бюджетних зобов'язань розпорядниками та одержувачами бюджетних коштів. Із метою посилення впливу бюджетної системи на соціально-економічний розвиток суспільства потрібно вживати заходи, спрямовані на підвищення рівня збалансованості і прозорості бюджету, ефективності витрачання бюджетних коштів, удосконалення міжбюджетних відносин, забезпечення якісного виконання бюджетів усіх рівнів, здійснення дієвого фінансового контролю. Таким чином бюджетна політика як інструмент державного регулювання суспільного розвитку є сукупністю фінансових відносин, інституційного забезпечення щодо формування та використання бюджетних коштів, спрямованих на досягнення фінансово-економічної збалансованості, результативності економічних перетворень. Для досягнення достатнього рівня бюджетної результативності важливим є упорядкування та оптимізація кількості бюджетних програм, зокрема шляхом складання головними розпорядниками бюджетних коштів плану діяльності на наступні за плановим два бюджетні періоди відповідно до середньострокових пріоритетів; розробки та затвердження паспортів бюджетних програм, складання звітів про їх виконання; здійснення управління бюджетними коштами у межах встановлених бюджетних повноважень та проведення оцінки ефективності бюджетних програм, внутрішнього фінансового контролю за повнотою надходжень, взяттям бюджетних зобов'язань розпорядниками та одержувачами бюджетних коштів. З метою проведення збалансованої

бюджетної політики важливим є забезпечення подальшого розвитку методологічних засад середньострокового бюджетного прогнозування та програмно-цільового методу планування видатків бюджету, посилення взаємозв'язку річного і перспективного бюджетного планування, застосування сучасних форм і методів управління бюджетними коштами, державним та місцевим боргом, зміцнення фінансової основи місцевих бюджетів, удосконалення системи державного внутрішнього фінансового контролю та посилення відповідальності учасників бюджетного процесу; посилення стимулюючої функції податкової системи та приведення її у відповідність з пріоритетами державної політики соціально-економічного розвитку. Пріоритети бюджетної політики повинні визначатися виходячи з циклічності економічного розвитку, стану державних фінансів та запасу стійкості бюджетної системи, на кожному етапі економічного розвитку існує необхідність обґрунтування та запровадження відповідних важелів бюджетного механізму. Бюджетна політика є динамічним інституційним процесом, який полягає в здійсненні сукупності відповідних форм взаємозалежностей та взаємовпливів економічних, правових, політичних, інституційних компонентів бюджетного простору та інституційного середовища суспільства у процесі формування бюджету й використання бюджетних коштів для досягнення стратегічних цілей і основних завдань розвитку суспільства. Бюджетна політика визначає можливості кількісного і якісного впливу системи бюджетного регулювання на економічне середовище. Розвиток суспільства зумовлює необхідність відповідних інституційних змін у взаємовідносинах між учасниками бюджетного процесу та підвищення ефективності бюджетної політики у системі державного регулювання економіки. Від якості та своєчасності прийняття рішень щодо управління державними фінансами залежить збалансованість бюджетної системи та результативність бюджетного регулювання. Досягнення середньо- та довгострокових цілей економічного розвитку держави знаходиться в залежності від ступеня врахування в бюджетній політиці особливостей

інституційного середовища суспільства, тому інституційна архітектоніка бюджетної політики має передбачати поліпшення якісних характеристик бюджетних інститутів, які б сприяли розвитку соціально-економічної складової суспільства. Зазначене потребує удосконалення інституційного середовища економічного та бюджетного простору, підготовки відповідних інституційних змін. Важливим аспектом цих змін, який необхідно враховувати при формуванні адекватної інституційному середовищу бюджетної політики, є взаємопов'язаність інститутів, їх тісні взаємозв'язки створюють єдину інституційну систему; бюджетний простір у межах інституційної архітектоніки бюджетної політики є складовою національного інституційного середовища; зміна одного з інститутів без урахування зв'язків в інституційній системі може призвести до порушення збалансованості інституційного середовища. Запозичений із звичних умов інститут та впроваджений в динамічне середовище архітектоніки бюджетної політики може не дати очікуваного результату, що необхідно враховувати при здійсненні відповідних інституційних змін. До основних пріоритетів бюджетної політики розвинутих країн належать запровадження та підвищення якості середньострокового бюджетного планування; створення та удосконалення системи планування і моніторингу соціально-економічної результативності бюджетних витрат за допомогою якісних і кількісних індикаторів, як відносно бюджетів всіх рівнів, так і конкретних бюджетотримувачів, серед зазначених методів особливу роль відіграє бюджетування, орієнтоване на результат, середньострокове планування видатків в умовах бюджетних обмежень; певне скорочення відомчих витрат, що створюватиме у розпорядників бюджетних коштів потребу в підвищенні ефективності діяльності. Бюджетна політика є однією з основних складових державного регулювання економіки країни, визначення бюджетної пріоритетності достатньо суттєво впливає на структурні перетворення у галузях економіки, соціальній сфері, рівень людського капіталу, конкурентноспроможність національної економіки. Вагомим чинником ефективної бюджетної політики є якість інституційного середовища,

зміна якого відбувається у тому числі під впливом розвитку інформаційного потенціалу економіки. Архітектоніка бюджетної політики має створювати інституційні умови функціонування бюджетного механізму з метою дієвого впливу на економічне зростання, всебічний розвиток суспільства, підвищення добробуту населення. Інституційна структура бюджетної політики як важлива складова державного регулювання є ефективним інструментом соціально-економічного розвитку країни. Враховуючи, що економічна діяльність здійснюється у межах відповідної інституційної моделі, яка є сукупністю взаємопов'язаних інститутів, ефективна модель бюджетної політики має спиратися на інституційне середовище суспільства як систему основних економічних, соціальних, політичних, правових положень, що визначаються історією, традиціями, культурою країни. Створення відповідних інституційних умов для формування та реалізації ефективної бюджетної політики потребує використання адаптивної архітектоніки системи бюджетного регулювання, що сприятиме досягненню збалансованого та стійкого соціально-економічного розвитку держави [4,7,13,42,64,80,107,110].

З метою забезпечення макроекономічної стабільності, прискорення темпів економічного зростання та розвитку людського потенціалу вагомим завданням є розробка бюджетної стратегії, яка надасть можливість для обґрунтованого формування доходів та видатків бюджету, планування дефіциту бюджету та джерел його фінансування, управління державним боргом, визначення оптимального рівня бюджетної централізації, міжбюджетного регулювання. При цьому, посилення інтеграційних процесів актуалізує питання взаємоузгодження інструментів бюджетного регулювання. Забезпечення розвитку суспільних відносин передбачає створення необхідних умов для стимулювання довгострокового економічного зростання. Зазначене в значній мірі зумовлене успішністю вирішення питань щодо підвищення рівня дієвості бюджетної архітектоніки. Бюджетна політика має будуватися на основі науково обґрунтованої концепції розвитку бюджетних відносин у складі фінансової політики, спрямованої на створення умов для підвищення якості

державних послуг, соціально-економічного розвитку країни та територій. Бюджетна система є ваговою складовою державного регулювання соціально-економічного розвитку суспільства. Становлення фінансових відносин відбувається в умовах трансформації економіки, яка є передумовою і одночасно об'єктом їх впливу. Виходячи зі стратегії розвитку економіки, пов'язаної з підвищенням рівня її ендогенної складової, необхідні відповідні інституційні зміни у системі фінансово-бюджетного регулювання економіки, що формується у певному інституційному середовищі та являє собою сукупність таких фінансово-бюджетних і економічних складових, як дохідна частина бюджету, видаткова частина бюджету, дефіцит бюджету, державний борг, податкове регулювання, міжбюджетні відносини, економічні процеси в країні, зовнішнє економічне середовище та взаємозв'язки між ними. Перетворення системи фінансово-бюджетного регулювання значною мірою пов'язано зі зміною інституційного середовища суспільства, складові фінансової політики удосконалюються з розвитком соціально-економічної сфери, економічної стратегії та характеризують адаптаційні можливості архітекtonіки фінансової системи. Слід зазначити, що бюджетне регулювання впливає як одночасно, так і з лагами у часі на темпи соціально-економічного розвитку, а також на стійкість і збалансованість бюджетної системи. Основним завданням фінансового, у тому числі бюджетного регулювання, є забезпечення виконання завдань соціально-економічного розвитку держави та адміністративно-територіальних одиниць, однак при цьому важливою є підтримка передусім запасу стійкості бюджетної системи. З метою розробки і реалізації збалансованого фінансово-бюджетного регулювання протягом певного періоду бюджетна політика має визначатися виходячи з циклічності економічного розвитку, а також зі стану державних фінансів і запасу стійкості бюджетної системи, суттєве зменшення якого може призвести до ускладнень у проведенні ефективного бюджетного регулювання щодо позитивного впливу на економічне зростання. Інституційний підхід передбачає розгляд бюджетного регулювання як динамічної системи, що постійно

вдосконалюється та адаптується до основних завдань соціально-економічного розвитку країни. Розвиток суспільства зумовлює необхідність відповідних інституційних змін у взаємовідносинах між учасниками бюджетного процесу та підвищення ефективності бюджетної політики у системі державного регулювання економіки. Від якості та своєчасності прийняття рішень щодо управління державними фінансами залежить збалансованість бюджетної системи та результативність бюджетного регулювання. При формуванні бюджетної політики важливо виходити з необхідності забезпечення фінансової та соціальної стабільності, передбачуваність бюджетної політики є однією з основних складових макроекономічної стабільності. Державний бюджет має виступати в якості інструменту проведення структурних перетворень, підтримки позитивних процесів у сферах економічної діяльності. Важливим є розуміння сутності бюджетної політики та зміст її механізму формування з метою комплексного вирішення завдань, що стоять перед державою у бюджетній сфері. Використання інструментів та важелів бюджетно-податкової політики з метою стимулювання розвитку людського капіталу має бути комплексним з урахуванням впливу сукупності соціальних, економічних та інституційних чинників. Система фінансового забезпечення людського потенціалу має адаптуватися до структурних змін бюджетної, податкової, соціальної політики, інституційної макроекономічної динаміки. Інтенсивний розвиток людського потенціалу потребує своєчасної адаптації до змін соціально-економічного та інституційного середовища, зростає інтегруюча роль суспільних фінансів у формуванні інноваційної складової людського потенціалу. Використовуючи відповідні фінансово-бюджетні механізми держава має сприяти розширеному відтворенню суспільства, стимулювання розвитку людського капіталу як вагомого ендогенного інструменту забезпечення економічного зростання. Бюджетне регулювання у сфері видатків як макроекономічний регулятор відтворювальних процесів, є однією з важливих складових фінансової політики держави, що спрямовується на реалізацію стратегічних пріоритетів розвитку країни. Перспективне планування видатків

бюджету є одним із необхідних інструментів державного регулювання соціально-економічного стану країни та передумовою підвищення керованості бюджетного процесу, впливу видатків на досягнення цілей та завдань розвитку національної економіки. Здатність видатків бюджету як важливого інструменту макроекономічної політики впливати на економічні процеси забезпечується передусім фінансуванням пріоритетних наукових досліджень. Фінансування соціальної інфраструктури позитивно впливає на прискорення розвитку людського капіталу, підвищення якості соціального захисту малозабезпечених верств населення, освітянських, медичних послуг. Формування ефективної системи фінансового забезпечення соціального захисту населення є вагомою складовою розвитку суспільства, що передбачає застосування сукупності дієвих інноваційних механізмів формування фінансових ресурсів та надасть можливість для забезпечення соціальної відповідальності, гарантованості, справедливості суспільно-економічних відносин. З метою підвищення рівня бюджетної ефективності в частині фінансування соціальної сфери необхідним є упорядкування переліку та кількості соціальних пільг, використання інструментарію надання адресної соціальної допомоги, оптимізація соціальної інфраструктури відповідно до особливостей та потреб територіальних громад. Результативність виконання бюджетних програм соціального захисту населення надасть можливість підвищити якість і доступність соціальних послуг, сприятиме досягненню відповідного рівня добробуту громадян. Механізм впливу державних видатків на обсяг сукупного попиту та випуску продукції передбачає їх збільшення у періоди економічного спаду та зменшення у періоди економічного зростання, тим самим здійснюючи відповідний вплив на обсяг сукупного попиту та випуску продукції. Для розробки і реалізації збалансованого бюджетного регулювання пріоритети бюджетної політики повинні визначатися виходячи з циклічності економічного розвитку, стану державних фінансів та запасу стійкості бюджетної системи, на кожному етапі економічного розвитку існує необхідність обґрунтування та запровадження відповідних важелів

бюджетного механізму. Методологічні засади фінансового регулювання у сфері планування видатків бюджету ґрунтуються на системі взаємопов'язаних складових програмно-цільового методу: бюджетних програмах, відповідальних виконавцях, результативних показниках виконання програм, інтеграція яких у бюджетне планування дозволила розширити перелік інструментів управління видатками бюджету та посилила їх спрямованість на кінцеві результати, підвищити дієвість бюджетного процесу. Підвищення обґрунтованості розподілу бюджетних коштів впливають на посилення якості реалізації бюджетної політики. Врахування оцінки результативності виконання бюджетних програм при підготовці бюджетних запитів позитивним чином відображаються на ефективності виконання бюджетних програм. Питання удосконалення фіскальної політики взаємопов'язано із розширенням завдань і функцій, які постають перед державними інституціями. Однак, характер та ступінь впливу податкових і бюджетних інструментів на економічний розвиток залежить як від обсягу перерозподілу валового внутрішнього продукту через систему державних та місцевих фінансів, так і бюджетно-податкової архітектури, якості фінансових інститутів у відповідній країні. Фінансова політика є дієвим інструментом впливу на інвестиційний та споживчий попит. За сучасних умов уповільнення темпів зростання світової економіки доцільним є подальший розвиток положень щодо оцінки можливостей використання заходів дискреційної фіскальної політики, їх обсягу та структури для активізації економічної діяльності. Співвідношення між складовими системи бюджетно-податкового регулювання постійно повинні адаптуватися до економічної циклічності, пріоритетів соціально-економічного розвитку країни. За умов економічного спаду для відновлення позитивної динаміки реального валового внутрішнього продукту доцільним є використання механізму державного регулювання у сфері бюджетних видатків. Важливим є запровадження інституційних обмежень показників інвестиційної та соціальної складової бюджету, дефіциту бюджету та структури джерел його фінансування. Бюджетна політика у наступних

бюджетних періодах має формувати сприятливі умови для підвищення рівня розвитку людського капіталу як ендогенного фактору забезпечення інтенсивного економічного зростання. Обсяг фінансування установ соціальної сфери має безпосередньо залежати від показників їх діяльності, які повинні відповідати загальноприйнятим світовим стандартам. Подальший розвиток потребує державна політика підвищення результативності у сфері фінансового управління закладами освіти, науки, охорони здоров'я. В сфері фінансового забезпечення програм соціального захисту актуальним та необхідним є удосконалення інструментарію адресності надання соціальних пільг з упорядкуванням категорій і верифікацією їх отримувачів. Від рівня обґрунтованості регулювання і справляння податків залежить інвестиційна активність економічних суб'єктів, економічне зростання, перспективи соціально-економічного розвитку країни. Формування та реалізації податкової політики потребує використання збалансованого підходу, виходячи із поставлених перед фінансовими інститутами завдань забезпечення відповідного рівня фінансування бюджетних видатків, створення умов для стійкого економічного розвитку. Інституційні зміни в податковій політиці мають забезпечити залучення додаткових інвестицій у реальний сектор економіки. Подальший розвиток положень щодо розробки податкової політики надасть можливість підвищити ступінь адаптивності впливу оподаткування на соціально-економічне середовище. Врахування впливу інституційного середовища на розвиток сучасних податкових відносин, використання можливостей підвищення його якісного рівня сприятимуть зростанню ефективності та регулюючого потенціалу податкової системи. Використання фіскального механізму має відбуватись у спосіб, що підвищує довіру економічних суб'єктів до фінансової політики держави. Процеси фінансової глобалізації обумовлюють уніфікацію системи оподаткування, спрощення механізмів адміністрування податків, розширення співробітництва у сфері протидії податковим порушенням. Підвищення рівня обґрунтованості податкового навантаження передбачає аналіз рівномірності та пропорційності

його розподілу в регіональному та галузевому розрізі, оцінку можливої зміни рівня оподаткування в залежності від впливу екзогенних та ендогенних факторів. Важливим при цьому є надійність прогнозів макроекономічних параметрів, оцінка ймовірності їх зміни, обґрунтовані фінансово-економічні показники. Стратегія формування дохідної частини бюджету повинна базуватись на оцінці тенденції розвитку вітчизняної економіки та спрямовуватись на забезпечення сталого розвитку національного виробництва, його інноваційної активності, поліпшення інвестиційного клімату і зовнішньоекономічних відносин країни. З метою проведення збалансованої бюджетної політики важливим є забезпечення подальшого розвитку методологічних засад перспективного бюджетного прогнозування та програмно-цільового методу планування видатків бюджету, посилення взаємозв'язку річного і середньострокового бюджетного планування, застосування сучасних форм і методів управління бюджетними коштами, державним та місцевим боргом, зміцнення фінансової основи місцевого самоврядування, удосконалення системи державного внутрішнього фінансового контролю, підвищення відповідальності учасників бюджетного процесу; посилення стимулюючої функції податкової системи та приведення її у відповідність з пріоритетами державної політики суспільного розвитку. На сучасному етапі розвитку державних фінансів необхідне переосмислення сутності та підвищення теоретико-методологічного рівня формування бюджетної політики, яка має спиратися на науково обґрунтовані положення та результати проведених досліджень з питань ефективності бюджетних відносин, що створить необхідні умови для забезпечення керованості соціально-економічних процесів у країні. Обґрунтовано важливість використання бюджетно-податкової політики як одного з вагомих інструментів економічного зростання, забезпечення конкурентоспроможності економіки країни. Показано становлення системи бюджетно-податкового регулювання в Україні як самостійній державі. Доцільним є посилення системності та послідовності у реалізації бюджетно-податкової політики, визначення оптимальної структури та змісту бюджетних програм.

Визначено, що розробка бюджетно-податкової політики із врахуванням циклічності соціально-економічних процесів, бюджетної збалансованості, оцінки ступеня досягнення поставлених завдань головними розпорядниками бюджетних коштів сприятиме дієвим інноваційним перетворенням вітчизняної економіки. Важливим є підвищення ефективності використання бюджетних коштів, удосконалення інституційних засад бюджетно-податкової політики, подальше впровадження середньострокового бюджетного планування. Розкрито сутність бюджетно-податкової політики в умовах економічної глобалізації, системи регулювання міжбюджетних відносин, механізму управління дефіцитом бюджету, формування бюджетної стратегії у системі економічної циклічності. [7,13,42,64,80,108].

Визначено особливості бюджетного регулювання як складової економічного розвитку країни, розроблено інтегровані бюджетні показники відповідно до темпів економічного зростання у довгостроковій перспективі. Протягом тривалого часу однією з актуальних наукових проблем є визначення ролі бюджетних та податкових інструментів у забезпеченні соціально-економічного розвитку країни. Поширеною думкою неокласичної економічної школи є те, що зміна основних бюджетних показників у сфері доходів та витрат чинить вагомий вплив на рівень доходів, проте не має особливого значення для темпів економічного зростання у довгостроковій перспективі. Адаптивний розвиток системи управління фінансово-бюджетними взаємовідносинами, яка спрямована в першу чергу на задоволення консенсусних інтересів суспільства щодо виробництва суспільних благ і послуг, підвищення ефективності використання фінансових ресурсів надає змогу зазначити, що бюджет є інструментом забезпечення як соціального, так і економічного розвитку країни. Значення даного інституту в приведений площині зумовлене регулюванням економіки, що обумовлює форму використання бюджетних відносин через основний фінансовий документ держави, розподільчої природи бюджету, що дозволяє використовувати його в якості важливого важеля впливу на виробництво суспільних благ та послуг.

Функціональна спрямованість бюджетного регулювання полягає у тому, що на сучасному етапі бюджет є інструментом державного регулювання економіки, стимулювання виробничих і соціальних процесів. Бюджетно-податкова політика відіграє вагомую роль в процесах забезпечення макроекономічної стабільності, яка є необхідною передумовою для підтримки стійкого економічного розвитку країни. Виходячи із мети та завдань стратегії поступального розвитку економіки, пов'язаної з підвищенням рівня ефективності її ендогенної складової, необхідним є удосконалення теоретико-методологічних засад формування бюджетно-податкової політики. Розвиток системи фінансового регулювання соціально-економічних процесів країни зумовлює необхідність відповідних інституційних перетворень складових бюджетного середовища. Належний рівень обґрунтованості рішень щодо формування основних показників функціонування бюджетної системи у сфері доходів, видатків, міжбюджетних відносин, дефіциту і державного боргу сприяє підвищенню дієвості регуляторного механізму бюджетної політики. З метою покращання якісного рівня інституційного забезпечення бюджетно-податкової політики необхідною є реалізація принципів єдності, комплементарності, системності, адаптивності, ефективності, результативності.

Висновки до розділу 2

Формування та виконання бюджету повинно ґрунтуватись на принципах резильєнтності державних фінансів, що передбачає здатність фінансової системи держави здійснювати суспільно-економічні відтворення з

урахуванням основних засад адаптивної бюджетної архітекτονіки, дотримання принципу результативності використання бюджетних видатків. В умовах обмеженості державних фінансових ресурсів бюджетна політика має спрямовуватись на забезпечення принципів бюджетної ефективності та результативності. Важливим є посилення соціально-економічного ефекту від бюджетних програм, дієвості бюджетних відносин з урахуванням соціально-економічних трансформацій. Підвищення рівня дієвого взаємозв'язку між основними соціально-економічними показниками та пріоритетними напрямками бюджетної політики, надасть можливість більш ефективно використовувати державні фінансові ресурси. Важливим є застосування програмно-цільового методу бюджетного планування, моніторингу оцінки виконання бюджетних програм, державного фінансового контролю та дієвого фінансово-бюджетного механізму. Результативність виконання бюджетних програм соціального захисту населення надасть можливість підвищити якість і доступність соціальних послуг, сприятиме досягненню відповідного рівня добробуту громадян. Бюджетна політика є важливим інструментом забезпечення стійкості та спроможності соціально-економічної системи країни. Використання інструментів та важелів фінансової політики з метою стимулювання розвитку людського капіталу має бути комплексним з урахуванням впливу сукупності соціальних, економічних та інституційних чинників. Система фінансового забезпечення людського потенціалу має адаптуватися до структурних змін бюджетної, податкової, соціальної політики, інституційної макроекономічної динаміки. Інтенсивний розвиток людського потенціалу потребує своєчасної адаптації до змін соціально-економічного та інституційного середовища, зростає інтегруюча роль суспільних фінансів у формуванні інноваційної складової людського потенціалу. Використовуючи відповідні фінансово-бюджетні механізми держава має сприяти розширеному відтворенню суспільства, стимулювання

розвитку людського капіталу як вагомого ендогенного інструменту забезпечення економічного зростання. Бюджетно-податкова політика має сприяти розвитку інституційних секторів економіки, підвищенню рівня фінансової стійкості системи державних фінансів. Пріоритетними напрямками бюджетної політики країни є посилення відкритості та публічності розміщення державних замовлень, оптимізація системи органів державного управління та об'єктів соціальної інфраструктури, підвищення дієвості системи соціального захисту населення, зниження вагових показників видатків бюджету на обслуговування державного боргу. Ефективність функціонування податкової системи певною мірою визначається рівнем поєднання та узгодженості фіскальної та стимулюючої складової. Вагомим завданням податкового регулювання як інструменту впливу на економічні процеси, є встановлення певного оптимального рівня оподаткування та механізму адміністрування податків, що забезпечать поєднання інтересів платників податків та держави. Важливим є запровадження інституційних обмежень показників інвестиційної та соціальної складової бюджету, дефіциту бюджету та структури джерел його фінансування. Бюджетна політика має формувати сприятливі умови для підвищення рівня розвитку людського капіталу як ендогенного фактору забезпечення інтенсивного економічного зростання. Здатність видатків бюджету як важливого інструменту макроекономічної політики впливати на економічні процеси забезпечується передусім фінансуванням пріоритетних наукових досліджень. Фінансування соціальної інфраструктури позитивно впливає на прискорення розвитку людського капіталу, підвищення якості соціального захисту малозабезпечених верств населення, освітянських, медичних послуг. Формування ефективної системи фінансового забезпечення соціального захисту населення є ваговою складовою розвитку суспільства, що передбачає застосування сукупності дієвих інноваційних механізмів формування фінансових ресурсів та надасть можливість для забезпечення соціальної

відповідальності, гарантованості, справедливості суспільно-економічних відносин. Перспективне планування видатків бюджету є одним із необхідних інструментів державного регулювання соціально-економічного стану країни та передумовою підвищення керованості бюджетного процесу, впливу видатків на досягнення цілей та завдань розвитку національної економіки.

Основні положення, висновки та рекомендації, що містяться у другому розділі дисертаційної роботи знайшли своє відображення у наступних публікаціях: [29-38].

Список використаних джерел до розділу 2

1. Аналіз виконання місцевих бюджетів за 2022 рік. *Децентралізація в Україні. Офіційний веб-сайт*. URL: <https://decentralization.gov.ua/news/1610513>.
2. Аналіз місцевих бюджетів за 2023 рік. *Децентралізація в Україні. Офіційний веб-сайт*. URL: <https://decentralization.ua/news/17747>
3. Бандура О. В. Оптимізація монетарної політики та стабілізація циклічної економічної динаміки. *Економіка і прогнозування*. 2021. № 4. С. 102-124
4. Бюджетний кодекс України : Закон України від 08.07.2010. № 2456-VI. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text>
5. Бюджетно-податкова політика у системі регулювання економіки: монографія / І.Я. Чугунов, Т.В. Канєва, М.Д. Пасічний та ін.; за заг. ред. І.Я. Чугунова. К.: Глобус-Пресс, 2018. 354 с.
6. Воротіна Н. В. Особливості правового регулювання бюджетних відносин в Україні в умовах воєнного стану. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2022. № 2. С.31-39
7. Державне фінансове регулювання економічних перетворень: монографія / І. Я. Чугунов, Т.В.Канєва та ін. за заг. ред. А. А. Мазаракі; Київ. нац. торг.-екон. ун-т. Київ, 2018. 376.
8. Державний веб-портал бюджету для громадян. *Open budget*. URL : <https://openbudget.gov.ua/>
9. Дуліба Є. Особливості організації діяльності місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування під час воєнного

стану. URL: <http://appj.wunu.edu.ua/index.php/appj/article/view/1495/15468>.

10. Економіка України під час війни. Що відбувається з активністю бізнесу. Жовтень, 2022. *Центр економічної стратегії*. Неурядовий дослідницький центр з питань економічної політики. URL: <https://ces.org.ua/ukraine-economy-in-war-times-october/>

11. Європейська хартія місцевого самоврядування. Документ 994, редакція від 16.11.2009. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_036#n17

12. Закон України від 03.03.2022 № 2118-IX «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо особливостей оподаткування та подання звітності у період дії воєнного стану». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2118-20#n259>.

13. Канєва Т.В. Бюджет у системі фінансово-економічних відносин: монографія. Київ: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2021. 391 с.

14. Канєва Т.В. Видатки бюджету як інструмент суспільного розвитку. *Економічний вісник університету. Переяслав-Хмельницький державний університет імені Григорія Сковороди*. 2020. Вип. 44. С. 172–179.

15. Канєва Т.В. Пріоритети підвищення ефективності видатків бюджетних установ. *Бізнес Інформ*, 2020. № 1 (504). С. 115–122.

16. Канєва Т.В., Стаднік О.О. Фіскальна політика як інструмент регулювання економіки. *Економіка та суспільство*, 2023. (57). URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-57-29>

17. Качула С.В., Баранник Л.Б., Сальникова Т.В. Формування бюджетних ресурсів в Україні від непрямого оподаткування: реалізація

- потенціалу специфічних акцизів. *Ефективна економіка*. 2022. № 8.
URL: <https://www.nayka.com.ua/index.php/ee/article/view/428>
18. Козловський С. В., Мазур, Г. Ф., Непиталюк А. В. Демографічна стійкість суспільства як основа економічного розвитку. *Економіка та держава*. 2019. № 10. С. 14–19.
19. Кучер Г. В. Борговий механізм фінансування державних витрат. *Бізнес Інформ*. 2015. № 8. С. 207–214.
20. Луніна І. О. Бюджетна децентралізація: цілі та напрями реформ. *Економіка України*. 2014. № 11. С. 61–75.
21. Луніна І. О. Публічні фінанси в макроекономічній політиці зростання. Київ : Ін-т екон. та прогнозів. НАН України, 2020. 438 с.
22. Лютий І., Рожко О., Лютий С. Оптимізація видатків державного бюджету України в умовах війни. URL: <http://sf.wunu.edu.ua/index.php/sf/article/view/1557/1565>
23. Мазаракі А., Волосович С. Домінанти інституційної модернізації фінансової системи України. *Вісник КНТЕУ*. 2016. № 1. С. 5–23.
24. Мазаракі А., Лагутін В. Внутрішній ринок України в умовах нестабільності глобальної економіки. *Вісник КНТЕУ*. 2014. № 6. С. 9–23.
25. Макогон В.Д. Бюджетні видатки у системі соціально-економічного розвитку країни. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2016. №3(86). С. 114–124.
26. Макогон В.Д. Формування доходів місцевих бюджетів у зарубіжних країнах. *Наукові праці НДФІ*. 2008. Вип. 1 (42). С.56–67.

27. Марченко С.М. Стратегічне правління державними фінансами: євроінтеграційний курс, міжнародні тренди, національні особливості. *Фінанси України*. 2022. № 1. С. 7-26
28. Національна стратегія доходів на 2024-2030 роки. *Міністерство фінансів України*. URL: <https://www.mof.gov.ua/storage/files/National%20Revenue%20Strategy.pdf>
29. Chugunov I., Makohon V., Titarchuk M., Nychyk V, Gregul V. Financial support for the economy development of Ukraine. Financial and credit activity: problems of theory and practice, 2024. №1 (54).PP.307-315.
30. Ничик В.О. Напрями фінансово-бюджетної політики в умовах трансформації економіки. *Інвестиції: практика та досвід*. 2025. №15. С. 254-258.
31. Ничик В.О. Управління державними фінансами у системі соціально-економічного розвитку країни. *Агросвіт*. 2025. №24. С. 263-268.
32. Nychyk V.O. The essence of the public finance management system // International scientific and practical conference "Progressive research in the modern world", (December 28-30, 2022). Boston, USA, 2022.P.739-745.
33. Ничик В.О. Бюджетно-податковий механізм у системі управління державними фінансами . *Фінансова політика як складова економічного розвитку : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, 11-12 квітня 2023 р.)*. Київ: ДТЕУ, 2023. С. 77–79.
34. Nychyk V.O. Theoretical principles of public finance management // International scientific and practical conference " Topical aspects of modern scientific research ", (December 21-23, 2023). Tokyo, Japan , 2023. P.644-650.
35. Ничик В.О. Фінансово-бюджетні інструменти економічного розвитку . *Фінансово-бюджетна політика в умовах воєнного стану:*

матеріали всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, 17-18 квітня 2024 р.). Київ: ДТЕУ, 2024. С.75–77.

36. Nychyk V.O. Management of public finances in countries with developed economies // International scientific and practical conference " European congress of scientific discovery ", (December 29-31, 2024). Madrid, Spain, 2024. P.569-573.

37. Ничик В.О. Управління державними фінансами як складова суспільного розвитку . Державна фінансова політика в умовах суспільно-економічних перетворень : матеріали всеукр. наук.-практ. конф. (м.Київ, 15-16 квітня 2025 р.). Київ: ДТЕУ, 2025. С.77–80.

38. Nychyk V.O. Budget formation in conditions of economic transformation // International scientific and practical conference " Innovation and development in world science ", (December 29-31, 2025). Zurich, Switzerland , 2025. P.485-490.

39. Опарін В. М. Домінанти та пріоритети фінансового вирівнювання в Україні. *Фінанси України*. 2015. № 6. С 29–43.

40. Опарін В. М., Волковський Є. І., Волковська Н. І. Фактор безпеки в контексті фінансового забезпечення сталого розвитку. *Фінанси України*. 2022. № 7. С. 7–31.

41. Офіційний сайт Державної казначейської служби України: www.treasury.gov.ua

42. Офіційний сайт Міністерства фінансів України. URL: <https://www.mof.gov.ua>

43. Офіційний сайт Статистичної організація Європейської Комісії: <http://ec.europa.eu/eurostat>

44. Пасічний М. Д. Політика управління державним боргом. *Вісник КНТЕУ*. 2018. № 5. С. 19–34.
45. Податкова гармонізація в Україні в умовах реалізації Угоди про асоціацію між Україною і ЄС : монографія / за ред. А. М. Соколовської ; ДННУ «Акад. фін. Управління». Київ, 2017. 448 с.
46. Постанова Кабінету Міністрів України від 11.03.2022 № 252 «Деякі питання формування та виконання місцевих бюджетів у період воєнного стану». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/252-2022-%D0%BF#Text7>.
47. Постанова Кабінету Міністрів України від 09.06.2021 № 590 «Про затвердження Порядку виконання повноважень Державною казначейською службою в особливому режимі в умовах воєнного стану». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/590-2021-%D0%BF#Tex>
48. Постанова Кабінету Міністрів України від 13 березня 2022 № 267 «Деякі питання затвердження фінансових документів та казначейського обслуговування в умовах воєнного стану». URL: <https://ips.ligazakon.net/document/kp220267>
49. Постанова Кабінету Міністрів України від 29.03.2022 № 381 «Про внесення змін до Порядку виконання повноважень Державною казначейською службою в особливому режимі в умовах воєнного стану». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/381-2022-%D0%BF#Text>
50. Про Бюджетну декларацію на 2025-2027 роки: постановою Кабінету Міністрів України від 28 червня 2024 р. № 751. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/uploads/public/668/27c/b9b/66827cb9b9727852406150.pdf>

51. Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 11 березня 2022 р. № 252. Постанова. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-vnesennya-zmin-do-postanovi-kabinetu-ministriv-ukrayini-vid-11-bereznya-2022-r-252-i041122-1239>
52. Про Державний бюджет України на 2018 рік. Закон України. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2018, № 3-4. Документ 2246-VIII, Редакція від 13.12.2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2246-19#Text>
53. Про Державний бюджет України на 2019 рік. Закон України. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2018, № 50. Документ 2629-VIII, Редакція від 13.12.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2629-19#Text>
54. Про Державний бюджет України на 2020 рік. Закон України. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2020, № 5. Документ 294-IX, редакція від 10.12.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/294-20#Text>
55. Про Державний бюджет України на 2021 рік. Закон України. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2021, № 16. Документ 1082-IX, редакція від 09.12.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1082-20#Text>
56. Про Державний бюджет України на 2022 рік. Закон України. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2022, № 3. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1928-20#Text>
57. Про Державний бюджет України на 2023 рік. Закон України. Відомості Верховної Ради (ВВР). Документ 2710-IX, редакція від 22.10.2023, підстава - 3415-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2710-20#Text>

58. Про Державний бюджет України на 2024 рік. Закон України. Відомості Верховної Ради (ВВР) 2023, №№ 97-100. Документ 3460-IX, прийняття від 09.11.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-20#Text>
59. Про Державний бюджет України на 2025 рік. Закон України. Відомості Верховної Ради (ВВР) 2025, №№ 15-17. Документ 4059-IX, прийняття від 19.11.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4059-20#Text>
60. Про Державний бюджет України на 2026 рік. Закон України. Документ 4695-IX, прийняття від 03.12.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4695-20#Text>
61. Про схвалення Бюджетної декларації на 2022-2024 роки: постанова Кабінету Міністрів України від 31 травня 2021 р. № 548. URL: <https://www.kmu.gov.ua/>
62. Про схвалення Бюджетної декларації на 2025-2027 роки: постанова Кабінету Міністрів України від 28 червня 2024 р. № 751. URL: <https://www.kmu.gov.ua/>
63. Про схвалення Бюджетної декларації на 2026-2028 роки: Постанова Кабінету Міністрів України від 27 червня 2025 р. № 774. URL: <https://www.kmu.gov.ua/>
64. Про схвалення Стратегії реформування системи управління державними фінансами на 2026-2030 роки: розпорядження Кабінету Міністрів України від 25.02.2026 р. № 217-р URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/217-2026-p#n13>
65. Програма управління державним боргом на 2024 рік. Наказ Міністерства фінансів України 31.01.2024 року № 43. URL: <http://surl.li/fchill>

66. Проєкт Плану відновлення України: матеріали робочої групи «Функціонування фінансової системи, її реформування та розвиток». Національна рада з відновлення України від наслідків війни. 2022. 380 с. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/recoveryrada/ua/functioning-of-the-financialsystem.pdf>
67. Радіонов Ю. Д. Управління фінансовими ресурсами держави в умовах воєнного стану. *Економіка України*. 2023. № 1. С. 20-43. DOI: <https://doi.org/10.15407/economyukr.2023.01.020>
68. Радіонов Ю. Пріоритети бюджетної політики в умовах воєнного стану та повоєнного відновлення України. *Фінанси України*, 2023, (9), С. 24-47. <https://doi.org/10.33763/finukr2023.09.024>
69. Радіонов Ю. Формування і виконання державного та місцевих бюджетів в умовах воєнного стану. *Економіка та суспільство*, 2023, (53) <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2669/2585>
70. С. Марченко для Wall Street Journal: Підтримка міжнародних партнерів пришвидшує перемогу України. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/serhii-marchenko-dlia-wall-street-journal-pidtrymka-mizhnarodnykh-partneriv-pryshvydshuie-peremohu-ukrainy>
71. Савчук Н.В. Бюджетні пріоритети України у контексті суспільного вибору : монографія. Київ : КНЕУ, 2014. С. 325 .
72. Сенищ П., Фугело П. Фінансово-бюджетна підтримка соціально-економічного розвитку територіальних громад в умовах війни. *Економіка та суспільство*. 2022. № 39. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-39-89>

73. Сідельникова Л. П., Рудик С. О. Концептуальні засади сутності видатків державного бюджету на оборону. *Економіка та суспільство*. 2021. Вип. 28. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-28-45>.
74. Сідельникова Л.П. Поведінкові чинники реалізації парадигми прямого оподаткування в умовах воєнного стану. *Економіка та суспільство*. 2023. №54. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2806>
75. Скільки та від кого Україна отримала допомоги в 2023 році. Внесок союзників у перемогу. *Finance.ua*. URL: <https://finance.ua/ua/goodtoknow/dopomoga-ukraini-2023>
76. Слободянюк Н. О., Шикор К. І. Проблемні питання формування дохідної частини бюджету: сучасні реалії. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2017. Вип. 15. С. 554–558.
77. Собчук С. І. Формування неподаткових надходжень бюджету в системі бюджетного регулювання. *Інвестиції: практика та досвід*. 2017. № 7. С. 79-84.
78. Указ Президента України «Концепція забезпечення національної системи стійкості» 2021. № 479/2021. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/4792021-4018>
79. Україна домовилася про зупинку виплат за зовнішнім боргом. URL: <https://zaxid.net/ukrayina-domovilasya-pro-prizupinennya-viplat-za-zovnishnim-borgom-n-1549669>
80. Чугунов І. Я. Бюджетна стратегія суспільного розвитку. Київ: Київ. нац. торг.- екон. ун-т, 2021. 532 с.

81. Чугунов І., Пасічний М., Нікітішин А. Доходи Державного бюджету України в умовах воєнного стану. *SCIENTIA FRUCTUOSA*. 2022. No 5. С. 124–137.
82. Чугунов І.Я., Канєва Т.В., Любчак І.С. Фінансові інструменти реалізації Європейського Зеленого Курсу в Україні. *Економіка та суспільство*. № 56. 2023. DOI: 10.32782/2524-0072/2023-56-14
83. Чугунов І.Я., Ігнатюк І.М. Формування видатків бюджету у системі соціально-економічного розвитку країни. *Економічний вісник університету. Переяслав-Хмельницький державний університет імені Григорія Сковороди*. 2016. № 28/1. С. 217–226.
84. Чугунов І.Я., Качула С.В. Державна фінансова політика забезпечення соціального розвитку суспільства. *Вісник КНТЕУ*. 2020. № 2. С.87–98.
85. Чугунов І.Я., Макогон В.Д. Бюджетна політика в умовах економічних перетворень. *Економічний часопис-XXI*. 2016. № 3-4(2). С. 66 – 69.
86. Чугунов І.Я., Самошкіна О.А. Видатки бюджету в системі державного регулювання соціально-економічного розвитку країни. *Вісник КНТЕУ*. 2019. № 2. С.103–121.
87. Чугунов І.Я., Самошкіна О.А. Державні видатки у системі фінансового регулювання. *Фінанси України*. 2003. № 12. С. 3-8.
88. Чугунов І.Я., Собчук С.І. Формування бюджетної політики економічного розвитку країни. *Вісник КНТЕУ*. 2018. №3. С.103–116.
89. Baiardi, D., Profeta, P., Puglisi, R., Scabrosetti S. (2018). Tax policy and economic growth: does it really matter? *International Tax and Public Finance*,

26 (2), 82-316. 3.Dagan, T. International Tax Policy: Between Competition and Cooperation. Cambridge: Cambridge University Press, 2018. 251 p

90. Chugunov I., Liubchak I. Budgeting under martial law. *Scientia Fructuosa*. 2024. № 5. P. 4-14. [https://doi.org/ 10.31617/1.2024\(157\)01](https://doi.org/10.31617/1.2024(157)01)

91. Chugunov I., Liubchak I. Institutional framework for budget planning. *Scientia Fructuosa*. 2023. № 6. S. 99-109. [https://doi.org/10.31617/1.2023\(152\)07](https://doi.org/10.31617/1.2023(152)07)

92. Chugunov I., Makohon V. Fiscal strategy as an instrument of economic growth. *Baltic Journal of Economic Studies*. 2019. Vol. 5 №. 3. pp. 213-217.

93. Chugunov I., Makohon V., Korovii V. Formation of budget expenditure in the system of fiscal regulation. *Baltic Journal of Economic Studies*. 2020. Vol.6. №. 2. PP. 100-107.

94. Chugunov I., Makohon V., Krykun T. Budget strategy in the conditions of economic globalization. *Problems and Perspectives in Management*. 2019. Vol.17, Issue 3, pp.101-110.

95. Chugunov I., Makohon V., Krykun T. Fiscal policy and institutional budget architectonics. *Baltic Journal of Economic Studies*. 2019. Vol. 5 No.5. pp.197-203.

96. Chugunov I., Makohon V., Markuts Y. Features of EU and Ukraine debt policy. *Investment Management and Financial Innovations*. 2019. Volume 16, Issue №4, pp. 254-261.

97. Chugunov I., Samoshkina O. Budget mechanism of Ukraine in the conditions of martial law. European Academic Science and Research: International Conference of European Academy of Sciences & Research (Hamburg, Germany, April 28, 2022). «EASR». №. XXVIII (2022), pp. 6-7.

98. Chugunov I.Y., Aristov Yu.Yu. Budget as a tool of economic growth. *Sciences of Europe. Praha, Czech Republic*. 2021. Vol.3. № 64. pp.66-72.
99. Chugunov I.Y., Khodakovskiy V.V. Budget policy as a component of public financial support of economic development. *Sciences of Europe. Praha, Czech Republic*.2020. Vol.2. № 61. pp.25-31.
100. Chugunov I.Y., Koroviy V.V. Formation of financial policy of the state as a component of social development. *Sciences of Europe. Praha, Czech Republic*.2020. Vol.3. №.54. pp.12-18.
101. Chugunov I.Y., Mostytska N.A. Budget mechanism as a component economic policy of the state. *Sciences of Europe. Praha, Czech Republic*.2020. Vol.2. N.56. pp.15-21.
102. Chugunov I.Y., Titarchuk M.I. Formation of the state budget as an instrument of socio-economic development of the country. *Sciences of Europe. Praha, Czech Republic*.2020. Vol.2. N.55. pp.46-52.
103. Chugunov I.Y., Pasichnyi M.D. Fiscal policy for economic development. *Scientific bulletin of Polissia*. 2018. № 1 (13). P.1. pp.54-61.
104. Chugunov, I., Makohon, V., Vatulov, A., Markuts, Y.. General government revenue in the system of fiscal regulation. *Investment management and financial innovations*, 2020,17(1), 134-142.
105. Chugunov, I., Pasichnyi, M., Koroviy, V., Kaneva, T., Nikitishin, A. (2021). Fiscal and monetary policy of economic development. *European Journal of Sustainable Development*, 10 (1), 42-52.
106. Kaneva, T., Chugunov, I., Pasichnyi, M., Nikitishin, A., Husarevych, N. (2022). Tax Policy for Economic Recovery and Sustainable Development After COVID-19. *PROBLEMY EKOROZWOJU*, 17 (2), 102-109.

107. Chugunov I., Liubchak I. Budgeting under martial law. *Scientia fructuosa*. 2024. № 5. P. 4–14. [https://doi.org/ 10.31617/1.2024\(157\)01](https://doi.org/10.31617/1.2024(157)01)
108. Chugunov I., Pasichnyi M. Fiscal policy and economic development. *Transformational economy: theoretical and practical aspects: collective monograph*. Riga. Latvia: Baltija Publishing. 2024. 684 p., P. 307–327.
109. Chugunov Igor. Financial and Budgetary Policy as a Component of the Resilience of State Finances and Socio-Economic Development of the Country. *Demography and Social Economy*. 2024 № 4 (58). P.113-127.
110. Chugunov, I., Radionov, Yu., Liubchak, I. Financial resilience of Ukraine under martial law. *Scientia fructuosa*. 2025. №4. P.4–19. [http://doi.org/ 10.31617/1. 2025\(162\)01](http://doi.org/10.31617/1.2025(162)01)
111. Khachatryan, V., Nepytyaliuk, A., Pasichnyi, M., Nasibova, O., Tabenska, J. (2023). Demographics' impact on economic growth in Central Europe and the Baltic states. *Economics – Innovative and Economics Research Journal*, 11(Special issue 1), pp. 37–54.
112. Kiel Institute for the World Economy. *Official website*. URL: <https://www.ifw-kiel.de/topics/war-against-ukraine/ukraine-support-tracker/>
113. Liubchak I. Budget policy of Ukraine under economic uncertainty. *Collection of Scientific Papers with the Proceedings of the 1st International Scientific and Practical Conference «Innovative Solutions in Science: Balancing Theory and Practice» (October 28-30, 2024. San Francisco, USA)*. European Open Science Space, 2024. P. 44-47.
114. Liubchak I. The state budget of Ukraine under martial law. Financial mechanisms for ensuring economic recovery Ukraine in modern conditions [Electronic edition]: collection of theses reports of the International Scientific

and Practical Conference of Young Scientists, Irpin, February 22, 2024. Irpin, 2024. 165-166 p.

115. Lysiak L., Tereshchenko T., Kachula S., Hrabchuk O., Lebid H. Directions of fiscal policy transformation in the crisis period of economic development of Ukraine. *Economic Affairs*, Vol. 69(01), pp. 609-618, March 2024.

116. Romenska K., Datsenko V., Samoday V., Puhach Y., Dudchuk O. (2024). Management of budget flows under martial law. *Public and Municipal Finance*, 13(1), 55-69. doi:10.21511/pmf.13(1).2024.05.

117. Sidelnykova L., Posadnieva O. Problems of ensuring budgetary security of the state during martial law. *International Scientific Journal. Innovative Economics and Management*. Vol. 10, №2. 2023, P. 220-230.

118. Sungchan Kim and Soyoung Park. How Do Balanced Budget Rules Impact Fiscal Performance Based On Revenue Structure? *State and Local Government Review*. Volume 54, Issue 2, June 2022, Pages 146-164.

РОЗДІЛ 3.

НАПРЯМИ РОЗВИТКУ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ДЕРЖАВНИМИ ФІНАНСАМИ В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЇ ЕКОНОМІКИ

3.1. Пріоритетні напрями бюджетно-податкової політики в умовах трансформації економіки

Основним завданням бюджетної політики є формування та виконання державних фінансових ресурсів, оптимізація рівня державного дефіциту, управління борговою політикою, забезпечення розвитку територій завдяки обґрунтованому механізму міжбюджетних відносин, стимулювання економічної активності, посилення інвестиційно-інноваційного потенціалу, досягнення пріоритетності та соціальної справедливості під час перерозподілу національного доходу. Темпи соціально-економічного розвитку країни знаходяться в залежності від ступеня врахування в бюджетній політиці пріоритетів суспільного розвитку у середньостроковій та довгостроковій перспективі. Відповідно до цього, важливим є врахування у інституційній архітектоніці бюджетної стратегії напрямів розвитку та удосконалення бюджетних інститутів. Зазначене потребує постійної адаптації інституційного середовища до соціально-економічних змін. Важливим є формування взаємозв'язку між бюджетними інститутами, їх взаємопов'язаність створить єдину інституційну систему, що сприятиме збалансованості інституційного середовища. Адаптивна архітектоніка бюджетної стратегії має формувати інституційні умови реалізації бюджетної політики, що сприятиме всебічному суспільному розвитку та підвищення добробуту населення. Посилення впливу бюджету на фінансово-економічну стійкість можна досягти за умови підвищення рівня адаптивної ефективності бюджетно-податкової політики. Необхідним є удосконалення інституційного середовища бюджетної політики суспільного розвитку. Бюджетно-податкова політика є ефективним інструментом у системі макроекономічного регулювання. У цьому контексті

важливим є удосконалення системи управління державними фінансами, посилення ефективності бюджетно-податкових інструментів та важелів, реалізація яких спрямовуватиметься на здійснення структурних соціально-економічних перетворень та забезпечення соціально-економічного розвитку. Інституційна архітектура бюджетної стратегії є важливим інструментом державного регулювання, формування якої відбувається із урахуванням пріоритетів економічного зростання. Відповідно до цього, задля підвищення ефективності бюджету в системі забезпечення фінансово-економічної результативності важливим є формування моделі бюджетної стратегії з урахуванням засад інституційного середовища суспільства як системи основних економічних, соціальних, політичних, правових положень. Задля посилення ролі бюджету у системі макроекономічної збалансованості важливим є використання адаптивної архітектури бюджетного регулювання, що буде спрямовуватись на забезпечення фінансової спроможності бюджетів усіх рівнів. В умовах обмеженості фінансових ресурсів, удосконалення бюджетної політики повинно бути направлено на вирішення питань планування та раціонального використання бюджетних коштів. У контексті цього, необхідним є посилення результативності виконання бюджетних програм та ефективності розподілу видатків бюджету. Відповідно, доцільним є визначення та обґрунтування пріоритетів при розподілі бюджетних ресурсів; упорядкування кількості бюджетних програм із урахуванням досягнення цілей суспільного розвитку; запровадження методології оцінки ефективності виконання бюджетних програм; використання механізму бюджетного планування та прогнозування; посилення державного контролю за цільовим використанням бюджетних коштів. Бюджетна політика через систему реалізації своїх фінансових механізмів направлена на досягнення бюджетної рівноваги та утримання необхідного динамічного фінансово-бюджетного балансу. Задля посилення ефективності бюджету в системі забезпечення фінансово-економічної результативності важливим є забезпечення оптимальних співвідношень між напрямками бюджетної політики та циклічності соціально-

економічного розвитку. Постійні адаптивні зміни бюджетної системи є важливою складовою економічного зростання у перспективі. Досягнення бюджетної збалансованості повинно ґрунтуватися на засадах циклічності економічного розвитку, а також загального макроекономічного стану країни та запасу стійкості бюджетної системи. Спрямування бюджетної політики на досягнення соціально-економічного ефекту в умовах кризових явищ та обмеженості фінансових ресурсів потребує обґрунтування теоретико-методологічного та методичного забезпечення, зокрема механізму досягнення ефективності бюджетних програм, посилення власної дохідної бази у доходах бюджетів, мінімізуючи зовнішні запозичення та пріоритетний розподіл напрямів державного фінансування. Механізми та важелі бюджетно-податкової політики у своїй реалізації мають сприяти посиленню економічної активності та розвитку секторів національної економіки. Пріоритетами бюджетно-податкової політики мають стати публічність та прозорість державних фінансів, а також результативність використання фінансових ресурсів держави, що буде підтверджуватись відповідним соціально-економічним ефектом. В умовах воєнного стану пріоритетними напрямами бюджетної політики є збільшення обсягів фінансування національної оборони і безпеки, забезпечення належного рівня соціального захисту населення, зниження рівня фінансової залежності від міжнародної допомоги та нарощення власного потенціалу в частині формування бюджетів усіх рівнів. Динамічність соціально-економічних змін визначає потребу посилення взаємодії інструментів бюджетно-податкового регулювання. Доцільним є формування адаптивного бюджетного механізму у взаємозв'язку з пріоритетами суспільного розвитку, а також посилення впливу регуляторних бюджетних механізмів на соціально-економічний розвиток. Досягнення збалансованої фінансово-бюджетної політики визначається необхідністю структуризації та упорядкування доходів та видатків бюджету, проведення дієвих заходів щодо зниження рівня дефіциту бюджету та державного боргу. Необхідним є удосконалення методології управління рівнем боргового навантаження країни.

Бюджетна політика повинна бути направлена на досягнення макроекономічної рівноваги та фінансово-бюджетної стабілізації. У цьому контексті важливим є формування результативної бюджетної стратегії, розробленої у взаємозв'язку із національною стратегією розвитку країни. Важливим є регулювання за допомогою бюджетних інструментів макроекономічних показників, таких як сукупний попит, рівень інфляції та безробіття. Необхідним є посилення ролі адаптивної бюджетної архітектури відповідно до наявних соціально-економічних змін, що в свою чергу посилить результативність державних видатків. Підвищення ефективності бюджету в системі забезпечення фінансово-економічної результативності передбачає реалізацію дієвої системи фінансово-бюджетного регулювання. Принципами побудови дієвої бюджетно-податкової політики мають бути: принцип системного дослідження фінансово-економічних процесів та основних макроекономічних показників, соціальної справедливості, економічності та нейтральності оподаткування, передбачуваності рівня податкового навантаження і стабільності надходжень до бюджету, обґрунтованості надання податкових пільг. Задля посилення впливу фіскальної політики на макроекономічну збалансованість важливим є взаємоузгодження напрямів бюджетної-податкової політики, національних цілей та завдань розвитку та економічної кон'юнктури. Досягнення оптимального показника податкового навантаження залежить від рівномірності та пропорційності розподілу фінансових ресурсів на місцевому рівні, а також від розроблення ефективного механізму управління бюджетно-податковими ризиками, що визначатиме напрями реалізації фіскальної політики під впливом екзогенних та ендогенних факторів та сприятиме посиленню фінансової стійкості та нарощенню економічних показників на місцевому та національному рівнях. Для оптимізації показників податкового навантаження доцільним є моніторинг показників соціально-економічного розвитку адміністративно-територіальних громад, з урахуванням демографічної ситуації та рівня економічної активності [2,10,62,70,83,104].

В частині удосконалення бюджетної політики важливим є дотримання принципу стабільності та збалансованості, а також диверсифікація та пошук альтернативних джерел наповнення бюджету, задля зниження рівня залежності від одного джерела формування доходів. У цьому контексті важливим є посилення ролі неподаткових надходжень у структурі наповнення бюджетів усіх рівнів. Доцільним є удосконалення механізму планування та прогнозування державних фінансових ресурсів на усіх рівнях бюджетної системи, що дозволить знизити рівень ризиковості у сфері державних фінансів та сприятиме посиленню фінансової стійкості. Важливим є розробка обґрунтованого механізму розподілу видатків бюджету та оцінка ймовірності змін у розподілі. Подальший розвиток бюджетної політики, що ґрунтується на засадах адаптивної бюджетної архітектоніки, потребує посилення спрямованості бюджетних програм на кінцевий результат та ефективності використання бюджетних ресурсів. Напрями розвитку бюджетної політики повинні спрямовуватись на інвестиційно-інноваційний розвиток та структурно-інституційні перетворення. Підвищенню ефективності бюджету в системі забезпечення фінансово-економічної результативності сприятиме упорядкування кількості бюджетних програм, зокрема, шляхом розроблення моделі оцінки їх результативності, здійснення управління бюджетними програмами у межах визначених повноважень, посилення внутрішнього фінансового контролю за повнотою надходжень, взяттям бюджетних зобов'язань розпорядниками та одержувачами бюджетних коштів, дотриманням бюджетної дисципліни. В умовах воєнного стану та враховуючи обмеженість державних фінансових ресурсів, а також збільшення обсягів залучення міжнародної фінансової допомоги, важливим є формування результативної співпраці з міжнародними фінансовими організаціями та урядами зарубіжних країн. У цьому контексті, необхідним також є удосконалення механізму формування та пошук альтернативних джерел наповнення бюджетів за рахунок власних доходів. Під час реалізації бюджетної політики важливим є врахування рівня податкового навантаження.

Бюджетно-податкова політика повинна ґрунтуватися на принципі пропорційності до еластичності попиту. Доцільним є удосконалення методології бюджетного планування та прогнозування в частині розробки прогнозу податкових надходжень з урахуванням внутрішніх та зовнішніх факторів впливу, а також рівня економічної активності на відповідних територіях. Достатньої уваги заслуговує необхідність удосконалення бюджетно-податкової та митної політики з урахуванням євроінтеграційних процесів. В межах посилення впливу бюджету на фінансово-економічну ефективність важливим є стимулювання та підтримка малого та середнього бізнесу та зниження рівня тінізації економіки. Важливим є виважене та обґрунтоване використання кредитних ресурсів та їх спрямування на соціально-економічний розвиток. Фінансові інструменти реалізації бюджетної політики повинні спрямовуватись на створення інституційних передумов підвищення рівня людського капіталу. Рівень розвитку людського капіталу залежить від сукупності динамічних характеристик бюджетної політики, зокрема раціональності розподілу бюджетних видатків у сфері охорони здоров'я, освіти і науки, культури та доходів населення. Посилення впливу бюджетної політики на рівень розвитку людського капіталу зумовлено адаптивними соціально-економічними змінами, що потребують достатнього обсягу фінансування соціальної сфери. Бюджетна політика як важливий інструмент макроекономічного регулювання має ґрунтуватися на довгостроковій програмі суспільного розвитку країни. Дієве координування бюджетної політики відповідно до національних цілей розвитку дозволяє досягнути необхідного рівня збалансованості та стійкості державних фінансів. Важливим є формування ефективної бюджетної стратегії, спрямованої на забезпечення соціально-економічного розвитку та досягнення рівномірності розвитку адміністративно-територіальних громад. Вважаємо за доцільне розроблення належних інституційних умов функціонування державних фінансів відповідно до засад адаптивної бюджетної архітекτονіки. Досягнення макроекономічної збалансованості, нарощення темпів економічного зростання

та забезпечення належного рівня фінансової стійкості можливе за умови дієвого управління державними фінансами, що на пряму залежить від результативності та виваженості формування та реалізації бюджетної стратегії. Задля посилення дієвості бюджету в системі забезпечення фінансово-економічної результативності доцільним є проведення системного моніторингу досягнення цілей соціально-економічного розвитку, зазначених при формуванні бюджету минулих періодів, а також визначення пріоритетів посилення ефективності бюджетних програм у середньо-та довгостроковій перспективі. В умовах економічних перетворень важливим є своєчасного прийняття управлінських рішень у сфері державних фінансів відповідно до соціально-економічних змін у країні, розроблення дієвої системи управління фінансово-бюджетними ризиками. Необхідним є формування інституту бюджетного регулювання як сукупності фінансових інструментів та механізмів реалізації завдань бюджетної політики, що спрямовані на посиленні взаємозв'язку між усіма учасниками бюджетного процесу. Розвиток системи формування бюджету як основного макроекономічного регулятора можливий за наступних умов: розроблення та використання засад перспективного бюджетного планування та прогнозування; спрямовання на досягнення результативності виконання бюджетних програм; посилення впливу принципів програмно-цільового методу під час бюджетного планування та прогнозування; нарощення фінансової незалежності місцевих бюджетів, що визначатиметься нарощенням фінансової спроможності власних джерел доходів; удосконалення системи державного фінансового контролю. Вагомого значення набуває формування дієвої стратегії управління державним боргом. Оптимізація внутрішнього та зовнішнього боргу є необхідною задля зменшення фінансового навантаження на державний бюджет. Важливим є спрямування інструментів бюджетного політики на забезпечення стійкого довгострокового соціально-економічного зростання, шляхом структурних економічних перетворень, досягнення збалансованості державних фінансів та забезпечення достатнього рівня бюджетної дисципліни. Доцільним є

реалізація заходів, спрямованих на підвищення рівня прозорості та передбачуваності бюджету, посилення державного контролю за використанням бюджетних коштів, удосконалення системи міжбюджетних відносин задля рівносильного розвитку територій. В умовах обмеженості державних фінансових ресурсів бюджетна політика повинна спрямовуватись на дотримання принципів бюджетної пріоритетності та ефективності. Важливим є оцінка результативності бюджетних програм та обґрунтування напрямів посилення соціально-економічного ефекту від їх реалізації. Необхідним є використання засад перспективного бюджетного планування та прогнозування під час виконання повноважень головних розпорядників бюджетних коштів. Таким чином бюджетна політика є важливим інструментом забезпечення фінансово-економічної ефективності, використання бюджетних коштів, спрямованих на досягнення збалансованості, фінансової стійкості та дієвості економічних перетворень [10,62,70,72,104,105].

Економічні перетворення в системі управління державними фінансами, які відбуваються на даний час, зумовлені необхідністю комплексного підходу до процесу стратегічного бюджетного планування, забезпечення ефективності та результативності бюджетної політики, що дозволить врахувати спектр фінансово-економічних явищ і процесів з метою підвищення ефективності соціально-економічних перетворень, у тому числі забезпечення стабільності та збалансованості бюджетної системи. Для успішного вирішення завдання підвищення якісного рівня бюджетної політики необхідно сформулювати науково обґрунтовану бюджетну стратегію, яка надасть змогу для здійснення оцінки результативності реалізації бюджетних програм з метою своєчасного коригування їх обсягів і термінів реалізації; підвищення ефективності бюджетних витрат та прозорості системи бюджетного вирівнювання; досягнення оптимального балансу між необхідним вирівнюванням бюджетної забезпеченості та створенням стимулів для розвитку економічного та податкового потенціалів адміністративно-територіальних одиниць; удосконалення механізму перерозподілу бюджетних ресурсів та визначення

чітких критеріїв і процедур відбору напрямів та шляхів реалізації бюджетної політики відповідно до пріоритетів державної фінансової політики; визначення чітких цілей та кінцевих результатів використання бюджетних коштів, а також критеріїв оцінки діяльності розпорядників бюджетних коштів; підвищення рівня відповідальності головних розпорядників бюджетних коштів при формуванні та виконанні бюджету. Крім того, важливим аспектом є ефективне управління бюджетним процесом на основі принципів сталого, довгострокового підходу. Світовий досвід показує, що зазначене вносить істотний внесок у підвищення рівня збалансованості бюджетної системи та сприяє економічному зростанню країни в цілому. Ефективна бюджетна політика є вагомим умовою для підвищення рівня і якості життя населення, забезпечення економічного зростання, модернізації економіки і соціальної сфери. Розробка бюджетної стратегії підвищує обґрунтованість прийнятих у цій сфері рішень, даючи можливість всебічно оцінити їх віддалені наслідки. Досягненню даної мети сприяє прозорість бюджетної політики шляхом оприлюднення та обговорення результатів стратегічного бюджетного планування, що надає змогу підвищити ефективність витрат бюджету. Підвищення ефективності бюджетної політики на даний час передбачає проведення комплексу взаємоузгоджених заходів спрямованих на забезпечення стійкості та збалансованості бюджету, підвищення ефективності бюджетних витрат підкріплених реальними, чітко визначеними дохідними джерелами, які позитивно впливатимуть на розвиток економіки. Важливим завданням є забезпечення обґрунтованого рівня державного боргу. При визначенні напрямів розвитку бюджетної системи вагомим є розробка механізму формування доходів бюджету, управління фінансами у бюджетній сфері, використання фінансово-бюджетних інструментів регулювання економічних і соціальних процесів. Підходи до визначення пріоритетних напрямів бюджетної політики повинні розроблятися із врахуванням циклічності розвитку економіки, стійкості бюджетної системи, що сприятиме забезпеченню досягнення показників соціально-економічного розвитку країни. Підвищення

ефективності державного управління в сучасних фінансово-економічних умовах набувають особливої значущості. З метою реалізації соціально – економічних пріоритетів розвитку країни необхідне підвищення якісного рівня функціонування бюджетної системи, у тому числі запровадження середньострокового бюджетного планування у розрізі головних розпорядників бюджетних коштів, бюджетних програм; удосконалення методологічних засад програмно-цільового методу планування бюджету; застосування дієвих підходів управління державними фінансами. Основою для прийняття дієвих управлінських рішень щодо планування державного бюджету, при складанні відповідних фінансово-економічних планів діяльності, підготовки бюджетних запитів головними розпорядниками бюджетних коштів є здійснення моніторингу бюджетної результативності, що надає можливість отримати інтегральну оцінку виконання бюджетних програм. Розвиток певних секторів бюджетної сфери, які включають зміну механізмів фінансування, субсидування є дієвим засобом реалізації бюджетної стратегії, забезпечення збалансованості бюджетів усіх рівнів. Сукупність досягнутих результативних показників, що відповідають основним цілям та завданням бюджетних призначень з урахуванням обсягу здійснених видатків бюджету, дієвості інституційних перетворень розвитку суспільного середовища становить економічну сутність ефективності бюджетних видатків як складової системи державного регулювання соціально-економічного розвитку країни. Важливою умовою посилення впливу видаткової частини бюджету на економічне зростання та соціальний розвиток суспільства є розробка та запровадження обґрунтованих методів визначення обсягів і структури видатків державного та місцевих бюджетів, запровадження дієвого механізму оптимізації бюджетних програм, удосконалення інструментів використання бюджетних коштів. З метою найбільш ефективного розподілу бюджетних ресурсів відбувається подальше удосконалення планування і виконання видаткової частини бюджету на основі програмно-цільового методу як складової системи перспективного бюджетного прогнозування та планування. Удосконалення системи

планування видатків місцевих бюджетів шляхом запровадження програмно-цільового методу сприятиме підвищенню бюджетної прозорості, взаємозв'язку пріоритетів соціально-економічного розвитку територій з фінансовою складовою місцевого самоврядування, посиленню ефективності використання бюджетних коштів з врахуванням досягнутих результатів бюджетних програм. З метою посилення впливу бюджетної системи на соціально-економічний розвиток суспільства потрібно вживати заходи, спрямовані на підвищення рівня збалансованості і прозорості бюджету, ефективності використання бюджетних коштів, удосконалення міжбюджетних відносин, забезпечення якісного виконання бюджетів усіх рівнів, здійснення дієвого державного фінансового контролю. Бюджетна стратегія повинна бути спрямована на відповідні економічні перетворення, ендогенні чинники економічного зростання. При цьому бюджет як вагомий інструмент системи державного регулювання економіки має спиратися на довгострокову програму економічного та соціального розвитку країни. Основні напрями бюджетної політики мають формуватися із пріоритетів, які визначають дієвий розвиток суспільства, вагомим механізмом реалізації бюджетної політики інноваційного характеру має стати бюджет розвитку. Доцільним є впровадження стратегічного планування в практику роботи головних розпорядників бюджетних коштів та складання ними належних планів діяльності на поточний і наступні три бюджетні періоди, орієнтовані на результат, з метою посилення відповідальності розпорядників бюджетних коштів за досягнення встановлених цілей, упорядкування і підвищення результативності та ефективності державних видатків. Бюджетна стратегія виступає одним із вагомих інструментів фінансової політики, визначається завданнями соціально-економічного розвитку суспільства та повинна бути спрямована на відповідні економічні перетворення, ендогенні чинники економічного зростання. Основою для довгострокового економічного розвитку є заходи державного регулювання, які реалізуються шляхом застосування сукупності ефективних економічних механізмів. При цьому бюджет як дієва складова

системи державного регулювання економіки має узгоджуватися з основними напрямами економічного та соціального розвитку країни. На даний час бюджетне регулювання країни формується в умовах соціально-економічної політики, яка виходить з необхідності рівноправної участі держави у світових економічних і фінансових відносинах, підвищення якості державних суспільних послуг, що вимагає реалізації стратегії економічного зростання на якісно новому інституційному рівні. Бюджетна стратегія як складова державного регулювання суспільного розвитку є сукупністю фінансових відносин, інституційного забезпечення щодо формування та використання бюджетних коштів, спрямованих на досягнення фінансово-економічної збалансованості, результативності економічних перетворень. Таким чином, наведені положення щодо доцільності інституційних змін системи бюджетного регулювання, впровадження бюджетних механізмів, орієнтованих на результат, обґрунтування визначення та раціонального використання бюджетних асигнувань, спрямованих на реалізацію відповідних державних програм нададуть можливість посилення стимулюючої функції бюджетної системи [10,62,70,104,106,115].

Доцільним є удосконалення інституційних засад результативності бюджетної системи, у тому числі формування доходів бюджету з урахуванням виваженої податкової політики, ефективного планування та використання видатків бюджету, регулювання міжбюджетних відносин, управління державним боргом виходячи з циклічності економічного розвитку, стану державних фінансів, що сприятиме підвищенню динамічної збалансованості бюджету як вагомому інструменту розвитку соціально-економічних відносин країни. Боргова політика є однією з основних складових державного регулювання економіки країни, співвідношення між внутрішніми і зовнішніми державними позиками достатньо суттєво впливає на структурні перетворення у її галузях. Розвиток суспільства зумовлює необхідність підвищення ефективності боргової політики у системі державного регулювання економіки.

Бюджетна політика є адаптивним механізмом у системі регулювання економіки, спрямованим на забезпечення адекватності регулятивних заходів внутрішнім і зовнішнім змінам економічного середовища з метою економічного розвитку держави та адміністративно-територіальних одиниць. Передбачуваність бюджетної політики є основним фактором загальної макроекономічної стійкості. Особливої вагомості набуває розробка дієвої стратегії бюджетного регулювання, оскільки бюджетне регулювання визначає основні напрями формування та використання бюджетних коштів, виходячи із необхідності завдань, які стоять перед суспільством на певному етапі його розвитку. Інститут бюджетного регулювання має ґрунтуватися на сукупності форм, засобів, механізмів формування та реалізації завдань бюджетної політики, які визначають умови взаємовідносин учасників бюджетного процесу. Довгострокова бюджетна стратегія виступає одним із інструментів бюджетної політики та визначається завданнями модернізації соціально-економічної системи країни. На даному етапі розвитку програмно-цільового методу важливим завданням є оптимізація кількості бюджетних програм з урахуванням принципів: системності і послідовності реалізації політики у сфері бюджетного планування, що сприятиме визначенню ефективності структури та змісту бюджетних програм, забезпеченню достатнього рівня якості функціонування державних інституцій; цілісності, взаємоузгодженості видатків за бюджетною програмою з соціально-економічними прогнозами розвитку країни на середньострокову перспективу, показниками розвитку окремих галузей економіки та органів державної влади на коротко-і середньостроковий періоди; прозорості з метою підвищення взаємозв'язку планування бюджетної програми відповідно до завдань і функцій органів виконачої влади; дотримання інтересів держави під час розроблення планів діяльності головних розпорядників бюджетних коштів, виходячи з необхідності реалізації загальнодержавної соціально-економічної політики та забезпечення економічної безпеки держави; результативності з метою досягнення відповідних результатів за умови використання мінімального

обсягу бюджетних коштів; ефективності з метою досягнення поставленої мети у процесі виконання бюджетної програми; цільового використання бюджетних коштів, що надасть можливість спрямування бюджетних коштів на цілі та завдання, визначені планом діяльності головних розпорядників бюджетних коштів. Досягнення дієвого суспільного розвитку можливе шляхом взаємоузгодження бюджетної політики з пріоритетними напрямками розвитку економіки країни, формування адаптивної інституційної архітектури бюджетної системи, яка ґрунтується на системі бюджетного регулювання та враховує оптимальні співвідношення між елементами зазначеної системи і циклічність соціально-економічного розвитку. Важливим завданням є розробка бюджетної стратегії, що надасть можливість для спрямування розпорядників бюджетних коштів на чітке визначення цілей і завдань та досягнення конкретних результатів. Вдосконалення бюджетної політики має ґрунтуватися на якісно нових підходах до бюджетного механізму з врахування критеріїв реалістичності, послідовності, ефективності та результативності формування бюджету. Бюджетна політика повинна ґрунтуватися на виваженій стратегії соціально-економічного розвитку країни та містити чіткі орієнтири щодо ресурсного забезпечення бюджетних програм, напрями забезпечення збалансованості бюджету. Складові бюджетної політики мають забезпечувати синергетичний ефект у процесі інституційних перетворень економіки з метою підвищення рівня фінансово-бюджетної стабільності в країні. Результативність бюджетної політики визначається як перевищення ефективності видатків бюджету фіскального впливу доходів бюджету. Значення цього перевищення повинно бути найбільшим. Країни, які здатні у певній мірі досягнути зазначеного мають дієвий фінансовий інструмент економічного зростання. В сучасних умовах фінансово-бюджетна стратегія відіграє вагомий роль у регулюванні економічних процесів з врахуванням їх динамічності та циклічності. Необхідність розробки та підвищення обґрунтованості фінансово-бюджетної стратегії зумовлена трансформаційними перетвореннями в економічному середовищі, які актуалізують питання передбачення фінансових

можливостей для їх реалізації та оцінки ризиків порушення бюджетної стабільності пов'язаних з процесами поглиблення фінансової інтеграції та посиленням негативних демографічних тенденцій розвитку суспільства. Фінансово-бюджетна стратегія виступає вагомим інструментом впливу на макроекономічну стабільність та прискорення темпів економічного зростання, її ефективність визначається рівнем забезпечення підтримки довгострокової стійкості, стабільності та збалансованості бюджетної системи. Сутність бюджетної архітектури полягає в оптимальному співвідношенні бюджетних, податкових, соціальних, монетарних та державних боргових складових фінансово-бюджетної політики, що є динамічним інституційним процесом її розробки і реалізації в відповідних соціально-економічних умовах розвитку країни. Бюджетна політика країни адаптується до еволюції суспільних потреб, перетворень в економіці та соціальній сфері, змін економічної кон'юнктури. Важливим є посилення дієвості регуляторного механізму державного бюджету в умовах інституційної трансформації економічних відносин. Вирішення завдань у сфері фінансового забезпечення соціальної політики, стимулювання внутрішнього попиту, в достатній мірі, залежить від механізмів формування бюджету, який має бути прозорим та збалансованим, у тому числі щодо показників обсягу і структури державного боргу, дефіциту бюджету, дебіторської та кредиторської заборгованості бюджетних установ. Необхідним є узгодження рівня податкового навантаження, структури оподаткування із моделлю економічного розвитку країни, підвищення ефективності використання бюджетних коштів, упорядкування видатків бюджету та подальший розвиток фінансово-бюджетних інститутів. З метою забезпечення передумов для економічного зростання вагомим є спрямування державних інвестицій в людський капітал, в тому числі бюджетних видатків із здійсненням відповідного фінансового контролю та аудиту. Актуальності набувають питання забезпечення макроекономічної стабільності та стійкості бюджетної системи з урахуванням економічної циклічності в середньо- та довгостроковій перспективі. Зазначене потребує підвищення якісного рівня

формування державного бюджету в системі фінансово-економічного регулювання, розвитку методологічних засад бюджетної політики країни, підвищення дієвості бюджетного планування і прогнозування. Доцільним є розвиток підходів до середньострокового бюджетного планування у системі фінансово-економічних відносин. Необхідним завданням є гармонізація системи податкового регулювання, посилення фіскальної ефективності оподаткування, удосконалення механізму адміністрування податків і зборів. Основні засади формування бюджетної політики в системі стимулювання економічного розвитку країни полягають у поєднанні складових адаптивної інституційної архітектури бюджетної системи та інструментів фіскального регулювання, оптимізації структури бюджетних доходів і видатків, системи міжбюджетних відносин й середньострокового бюджетного планування та прогнозування на основі встановлення взаємозв'язку між тенденціями фінансової глобалізації та пріоритетами державної фінансової політики, що при врахуванні волатильності економіки та лагових ефектів сприятиме забезпеченню стійкого економічного зростання. При підготовці проектів бюджетних програм необхідним є врахування інституційної інерції, що передбачає певний лаг у результативності здійснюваних заходів податкової і бюджетної політики. Застосування системного підходу та єдиної методології до розробки бюджетних заходів має сприяти зростанню їх результативності. Від якості прогнозування і планування бюджетних показників залежить фінансова стійкість державних фінансів. Для подальшого розвитку бюджетного прогнозування доцільно враховувати сукупність динамічних взаємозв'язків між складовими бюджетної архітектури. Удосконалення системи та методів управління бюджетом має здійснюватися виходячи із поглибленого аналізу макроекономічних тенденцій. Оцінка ефективності процесу формування державного бюджету повинна враховувати ступінь та якість виконання завдань, які стоять перед суспільством на певному етапі та відображені у стратегії соціально-економічного розвитку і напрямках бюджетної політики на середньострокову перспективу. Удосконалення інституту публічного контролю

за використанням бюджетних коштів, запровадження інституційних обмежень при плануванні бюджетних показників, функціонування дієвої моделі управління міжбюджетними відносинами сприяє підвищенню результативності бюджетного процесу [2,10,62,70,104,115].

Розробка показників видаткової частини бюджету має відбуватись з приведенням функцій держави до суспільно необхідних розмірів та встановленням стійкого взаємозв'язку між обсягом виділених бюджетних асигнувань з одержаними результатами. Важливим є вдосконалення інструментів програмно-цільового методу планування бюджету, упорядкування кількості бюджетних програм, покращення якісного рівня управління бюджетними коштами у межах встановлених бюджетних повноважень. Вагоме значення посідають питання розвитку процедур та механізмів державного фінансового аудиту, оперативного аналізу і контролю бюджетних програм з метою забезпечення адаптивності змін рівня їх фінансового забезпечення. Бюджетне регулювання у сфері видатків здійснює значимий вплив на обсяг споживчого та інвестиційного попиту. Реалізація інвестиційних проектів за кошти бюджету в короткостроковому періоді, певним чином, компенсує зниження активності в приватному секторі економіки. Водночас, в довгостроковій перспективі державне інвестування має сприяти модернізації соціальної, транспортної, енергетичної та ринкової інфраструктури для підтримки процесів економічного зростання. Доцільним є підвищення освітнього і наукового потенціалу суспільства за рахунок виділення бюджетних коштів на фінансування освітніх та науково-технічних програм. Разом з тим, необхідним є удосконалення механізму фінансування науково-дослідницького сектору економіки, врахування міжнародних критеріїв відбору проектів наукових досліджень, оновлення матеріально-технічної бази для їх проведення, розширення сфери застосування програмного підходу в процесі бюджетного планування. Бюджетне планування має враховувати інституційні перетворення фінансової системи, циклічність економіки та

основні фактори впливу на стійкість і збалансованість державних фінансів. Наукова обґрунтованість, дієвість планування доходів бюджету є передумовою реалізації послідовної податкової політики. Важливим є врахування залежності обсягу податкових надходжень від макроекономічних індикаторів та здійснення факторного аналізу структури оподаткування. Бюджетне прогнозування доцільно розглядати як дієвий інструмент формування бюджетної політики, у тому числі планування доходів бюджету з урахуванням динаміки показників соціально-економічного розвитку країни, рівня бюджетної збалансованості та стійкості бюджетної системи. Бюджетна політика як інструмент державного регулювання суспільного розвитку є сукупністю фінансових відносин, інституційного забезпечення щодо формування та використання бюджетних коштів, спрямованих на досягнення фінансово-економічної збалансованості, результативності економічних перетворень та є адаптивним механізмом у системі регулювання економіки, спрямованим на забезпечення адекватності регулятивних заходів внутрішнім і зовнішнім змінам економічного середовища з метою економічного розвитку країни. Середньострокове бюджетне планування та прогнозування є основою послідовної, виваженої бюджетної політики та досягнення достатнього рівня результативності видатків бюджету, спрямованих на економічне зростання. Особливої значущості набувають питання покращення дієвості інституту бюджетного планування, досягнення збалансованості державного та місцевих бюджетів, оптимізації розподілу видаткових бюджетних повноважень між рівнями державного управління та місцевого самоврядування з метою якісного надання суспільних послуг. Використання дієвих методів бюджетного планування сприятиме посиленню ефективності використання бюджетних коштів. Передумовою упорядкування видаткових повноважень, структури бюджету, підвищення результативності реалізації соціальних програм є програмно-цільовий метод бюджетного планування, який ґрунтується на раціональному управлінні бюджетними коштами та спрямований на соціально-економічний розвиток країни.

В умовах економічних перетворень, бюджетна архітектоніка, інституційні особливості її формування стають все більш складними для оцінки як в країнах з розвинутою так і трансформаційною економікою. Цільовим орієнтиром фінансово-бюджетної стратегії в сучасних умовах має стати забезпечення макроекономічної стабільності та прискорення темпів економічного зростання на основі підвищення обґрунтованості бюджетної архітектоніки. Разом з цим розробка фінансово-бюджетної стратегії є лише передумовою забезпечення макроекономічної стабільності та прискорення темпів економічного зростання. Доцільно забезпечити її реалістичність, обґрунтованість та дієвість шляхів реалізації. Розкриття зазначених питань потребує подальших наукових досліджень. Фінансова політика виступає потужним інструментом стимулювання економічного розвитку держави. Формування пріоритетних напрямів фінансової політики сприяє зростанню результативності структурних змін в економіці, удосконаленню соціальної сфери, розвитку людського капіталу як основного чинника національного добробуту. Важливою передумовою ефективності фінансової політики є її виважене формування й реалізація з урахуванням впливу як екзогенних, так і ендогенних факторів на функціонування національної економіки. Доцільним є запровадження виваженого фінансово-бюджетного регулювання, орієнтованого на сучасні економічні реалії, зокрема на підтримання позитивних тенденцій економічного зростання, зменшення частки державного боргу у валовому внутрішньому продукті, зниження боргового навантаження на державний бюджет. Ефективність реалізації фінансово-бюджетної політики значною мірою залежить від якісного функціонування інституційних механізмів та рівня їх адаптованості до поточних умов і викликів. У сучасний період трансформаційних змін особливого значення набуває підвищення ефективності фінансово-економічної політики держави з урахуванням воєнного стану. Такий підхід передбачає здатність фінансово-бюджетної політики сприяти стабілізації економіки в умовах внутрішніх і зовнішніх викликів. Розробка і реалізація фінансової політики мають базуватися на

науково обґрунтованих концептуальних засадах, що дозволить досягти рівня збалансованості фінансової системи, підвищити ефективність фінансового забезпечення соціально-економічного розвитку суспільства. Фінансова політика, як важливий інститут економічної системи, має відігравати провідну роль у визначенні цілей та завдань структурної трансформації податкової, бюджетної систем із одночасним підвищенням якості їх управління. Рівень реалізації інституційних механізмів фінансової політики значною мірою визначає темпи та сталість економічного розвитку країни. У сучасних умовах трансформацій економіки важливим є підвищення ефективності фінансово-економічної політики. Формування фінансової політики має базуватися на науково обґрунтованих засадах, що дозволить забезпечити її збалансованість та результативність. Бюджетно-податкова політика має бути спрямована на зміцнення людського капіталу, конкурентоспроможності економіки. Від рівня обґрунтованості рішень щодо оподаткування, управління бюджетними видатками, регулювання дефіциту залежать перспективи соціально-економічного розвитку країни. Реалізація фіскальної політики потребує збалансованого підходу, який має забезпечити належне фінансування бюджетних зобов'язань і водночас створити умови для стійкого економічного зростання. Інституційна трансформація податкової системи має стимулювати залучення інвестицій у реальний сектор економіки, забезпечити ефективність її впливу на соціально-економічне середовище. В умовах економічної трансформації актуальним є посилення ролі держави у регулюванні соціально-економічних процесів, удосконалення управління бюджетно-податковою системою. Формування фінансово-бюджетної політики, включаючи регулювання бюджетних доходів і видатків, міжбюджетних відносин, дефіциту бюджету, державного боргу, платіжного балансу, має здійснюватися з урахуванням обмеження бюджетних ресурсів. Податкова політика держави має забезпечити стабільні джерела фінансування соціальної сфери, сприяти створенню умов для економічного зростання. Бюджет виконує важливу функцію інструменту соціального розвитку, зокрема, вплив на рівень

добробуту населення здійснюється через встановлення мінімальної заробітної плати, прожиткового мінімуму, тарифної сітки та посадових окладів бюджетників. У межах наявних фінансових можливостей держава прагне підвищити соціальні стандарти життя та матеріальне забезпечення незахищених верств населення. Необхідним є підвищення ефективності видатків бюджету, збільшення частки фінансування національної оборони, особливої уваги потребує вдосконалення механізму бюджетного планування. Серед пріоритетних заходів податкової політики у контексті зниження податкового навантаження з метою формування сприятливих умов для ведення господарської діяльності слід визначити не стільки зниження ставок оподаткування, скільки здійснення інституційних трансформацій у системі взаємовідносин між фіскальними органами та платниками податків. Важливою складовою є розвиток сучасних підходів до формування дієвого фінансового планування, що має враховувати систему пріоритетів економічного та соціального розвитку країни і передбачати механізми реалізації поставлених цілей. У межах стратегічного фінансового планування вирішуються питання забезпечення стійкості та конкурентоспроможності економіки, підвищення соціальних стандартів і забезпечення обороноздатності держави. Для підвищення ефективності фінансової політики необхідним є постійний розвиток системи прогнозування фінансово-бюджетних показників. Державні фінанси набувають особливого значення як інструмент впливу на суспільне відтворення, стимулювання економічного зростання, модернізацію структури економіки, розвиток ключових галузей і прискорення науково-технічного прогресу. Зокрема, через збільшення державних інвестицій активізується попит на робочу силу, що позитивно впливає на зростання зайнятості та обсягів виробництва. Державний і місцеві бюджети, фінансуючи соціальні програми, одночасно підтримують рівень внутрішнього попиту. Фінансова система виступає інструментом реалізації пріоритетних напрямів державної політики впливу на економічні та соціальні процеси. має враховувати специфіку національної економіки, рівень розвитку фінансових інститутів.

Фінансовий механізм передбачає концентрацію та перерозподіл фінансово-економічних ресурсів, орієнтацію економіки на інноваційний розвиток, забезпечення збалансованого соціально-економічного розвитку, підвищення добробуту населення. Бюджетна політика функціонує як адаптивний інструмент, здатний реагувати на внутрішні та зовнішні зміни економічного середовища, забезпечуючи економічний розвиток держави. Механізм впливу державних видатків на сукупний попит і виробництво передбачає їх збільшення під час економічного спаду та зниження в періоди зростання, що дозволяє здійснювати антикризове регулювання. Таким чином, пріоритети бюджетної політики мають визначатися в залежності від етапів економічного циклу, фінансового стану держави й запасу стійкості бюджетної системи. Це потребує впровадження відповідних інструментів бюджетного механізму на кожному конкретному етапі економічного розвитку. Методологічна база фінансового регулювання у сфері планування видатків бюджету ґрунтується на елементах програмно-цільового підходу: бюджетних програмах, виконавцях, системі показників результативності, інтеграція яких у бюджетний процес дозволила розширити інструментарій управління бюджетними ресурсами й зосередитись на досягненні конкретних результатів, що сприяє підвищенню ефективності бюджетного процесу. Підвищення обґрунтованості розподілу бюджетних ресурсів позитивно впливає на якість реалізації бюджетної політики. Врахування результативності виконання програм при формуванні бюджетних запитів дозволяє підвищити ефективність використання коштів і орієнтуватися на досягнення запланованих цілей [9,10,62,70,105,106,113].

Сутність бюджетної політики як інструменту економічного регулювання виявляється в застосуванні бюджетної архітектоніки, узгодженості між усіма елементами бюджетної системи, що забезпечує вплив на темпи економічного зростання. Відповідно до стратегічних цілей економічного розвитку, зокрема підвищення її ендогенного потенціалу, виникає потреба у здійсненні інституційних змін у системі бюджетного регулювання, функціонування якої має відповідати структурі суспільних потреб і забезпечувати ефективну

взаємодію між усіма учасниками бюджетного процесу. Досягнення цілей бюджетної політики значною мірою залежить від виваженого вибору та реалізації інструментів бюджетного регулювання. Тому ключовим завданням є чітке визначення пріоритетів бюджетної політики і результатів, яких слід досягти в процесі реалізації цієї політики. Суспільний розвиток зумовлює необхідність постійного вдосконалення взаємовідносин між суб'єктами бюджетного процесу, підвищення ефективності бюджетної політики в системі державного управління економікою. Фінансово-бюджетна політика відіграє вагомую роль як ефективний інструмент забезпечення економічного розвитку держави. У середньостроковій перспективі пріоритетними напрямками фінансової політики держави мають стати удосконалення інституційного фінансово-економічного середовища; підвищення ефективності фінансово-бюджетного планування та прогнозування; підвищення результативності бюджетної політики, забезпечення макроекономічної збалансованості. Фінансовий механізм є складовою системи державного регулювання економіки, що спрямована на досягнення збалансованого розвитку як економічної, так і соціальної сфер. В умовах поступового відновлення економічного зростання посилюється й активізується роль держави у розвитку як виробничого, так і фінансового секторів, у посиленій економічній підтримці суб'єктів підприємницької діяльності, збільшенні обсягів фінансування науково-дослідних робіт за рахунок державного бюджету, зростанні частки державних інвестицій у структурі валових капіталовкладень, розширенні обсягів державних замовлень. Підвищення обґрунтованості розподілу бюджетних ресурсів позитивно впливає на якість реалізації бюджетної політики. Врахування результативності виконання програм при формуванні бюджетних запитів дозволяє підвищити ефективність використання коштів і орієнтуватися на досягнення запланованих цілей. На сучасному етапі розвитку економіки особливої актуальності набуває реалізація стимулюючої фінансової політики держави, яка має бути спрямована на відновлення позитивної динаміки економічного зростання, посилення

конкуренстоспроможності національної економіки та підвищення рівня добробуту населення. Бюджетна політика функціонує як адаптивний інструмент, здатний реагувати на внутрішні та зовнішні зміни економічного середовища, забезпечуючи економічний розвиток держави.

3.2. Перспективне прогнозування та планування бюджету як складова економічного розвитку

Перспективне бюджетне планування є вагомим елементом реалізації ефективної фінансово-бюджетної політики, що визначає необхідні фінансові пропорції бюджету у середньостроковій та довгостроковій перспективі. Перспективне бюджетне планування спрямоване на визначення реалістичних пропорцій у розподілі валового внутрішнього продукту, доходів та видатків бюджету та забезпечує реалізацію виваженої бюджетної політики. Перспективне бюджетне планування обґрунтовує та посилює вплив бюджетних механізмів на фінансову стабільність країни в системі макроекономічної збалансованості. Основним завданням бюджетного планування є досягнення оптимального рівня збалансованості фінансово-бюджетної системи на основі посиленого державного фінансового контролю задля забезпечення соціально-економічного розвитку країни. Метою бюджетного планування є визначення напрямів формування та використання бюджетних ресурсів задля досягнення національних цілей та забезпечення темпів суспільного розвитку у майбутній перспективі. Перспективне бюджетне планування є інструментом державного фінансового регулювання. Державне фінансове регулювання є макроекономічним індикатором спрямованим на реалізацію пріоритетів суспільного розвитку. Вагомим аспектом бюджетного регулювання економічного розвитку є забезпечення стійкості системи державних фінансів, реалізація виваженої та послідовної політики у сфері управління бюджетним дефіцитом і державним боргом. Накопичений державний борг в умовах економічних трансформацій є фактором, що обмежує та частково унеможливорює дієвість заходів бюджетного регулювання. За даних умов важливим є нарощення економічної активності шляхом стимулювання попиту на товари та послуги та оптимізація структури державного боргу. Бюджетне планування є важливою складовою системи управління державними

фінансами, що здійснює ефективний та дієвий вплив на організацію бюджетного процесу та визначає перспективи розвитку фінансово-бюджетних відносин. Впровадження засад перспективного бюджетного планування дозволяє посилити рівень стійкості макроекономічного середовища, підвищити рівень ефективності використання бюджетних коштів та підтримати темпи економічного зростання. Бюджетне планування здійснюється на основі аналізу та моніторингу поточних макроекономічних тенденцій задля визначення бюджетних показників та темпів соціально-економічного розвитку у перспективі. На сучасному етапі економічного розвитку, що характеризується обмеженістю державних фінансових ресурсів важливим є реалізація дієвого бюджетного планування задля забезпечення стійкості фінансово-бюджетної системи. Бюджетне планування спрямоване на збалансування бюджетів усіх рівнів, рівномірного соціально-економічного розвитку територій, стимулювання економічного розвитку, дотримання фінансової стійкості, раціональності використання бюджетних коштів та посилення фінансового потенціалу. Бюджетне планування є невід'ємним компонентом бюджетного процесу, що визначає пріоритетні напрями формування дохідної частини бюджету, посилюючи автономію кожного окремого бюджету, раціонально розподіляючи видатки бюджету відповідно до національних пріоритетів розвитку. В умовах обмеженості фінансових ресурсів бюджетне планування доходів є важливим елементом посилення фінансового забезпечення доходів бюджетів власними надходження, мінімізуючи залежність від зовнішньої фінансової допомоги. Бюджетне планування видатків спрямоване на визначення обсягу бюджетних фінансових ресурсів та напрямів їх раціонального розподілу відповідно до національних пріоритетів розвитку. Середньострокове бюджетне планування є інструментом фінансово-економічного регулювання. Перспективне прогнозування видатків бюджету є важливим інструментом державного регулювання економічних і соціальних процесів, оскільки обґрунтовує напрями використання бюджетних коштів у майбутньому з урахуванням визначених цілей та пріоритетів

соціально-економічного розвитку держави на середньо- та довгострокову перспективу. Сучасний етап розвитку бюджетних відносин характеризується посиленням ролі бюджетних видатків у процесі регулювання соціально-економічного розвитку країни та територій. За останні роки здійснено вагомі заходи щодо посилення обґрунтованості планування видаткової частини бюджету, її впливу на економічне зростання та соціальний розвиток суспільства. З метою проведення збалансованої бюджетної політики важливим є забезпечення подальшого розвитку методологічних засад середньострокового бюджетного прогнозування та програмно-цільового методу планування видатків бюджету, посилення взаємозв'язку річного і перспективного бюджетного планування, застосування сучасних форм і методів управління бюджетними коштами, державним та місцевим боргом, зміцнення фінансової основи місцевих бюджетів, удосконалення системи державного внутрішнього фінансового контролю та посилення відповідальності учасників бюджетного процесу; посилення стимулюючої функції податкової системи та приведення її у відповідність з пріоритетами державної політики соціально-економічного розвитку. Середньострокове бюджетне планування є необхідною умовою підвищення керованості та якості процесу бюджетного планування, посилення впливу бюджетного регулювання на соціально-економічний розвиток держави. Отже, встановлення довго- і середньострокових цілей та завдань фінансово-бюджетної політики, кількісних та якісних критеріїв їх виконання і на цій основі визначення обсягів бюджетних ресурсів на перспективу є необхідною умовою підвищення якості процесу бюджетного планування та посилення впливу бюджетної політики на соціально-економічний розвиток країни. Розробка і реалізація бюджетної політики мають спиратися на науково обґрунтовані положення та результати проведених досліджень з питань бюджетних відносин, що посилять збалансованість бюджету та створить необхідні умови для підвищення рівня керованості економічних процесів у країні. Інституційна модель бюджетної політики має поєднати, виходячи з положень економічної архітекtonіки,

соціальні та інноваційні бюджетні складові, що забезпечить якісний рівень функціонування фінансово-економічної системи держави. Особливої уваги заслуговує напрям удосконалення бюджетного прогнозування із урахуванням демографічних факторів, що включатиме показники чисельності населення, вікову структуру та основні тенденції демографічної ситуації в країні. Важливим є розроблення бюджетно-податкового планування та прогнозування, заснованого на принципах реалістичності та передбачуваності [9,10,31,62,70,104,113].

Задля розробки результативного бюджетного прогнозу важливим є аналіз, моніторинг та використання наступних показників: поточний стан основних макроекономічних показників та коефіцієнтів, баланси соціального та економічного розвитку; бюджетні показники, в т.ч. рівень дефіциту та державного боргу, напрями використання бюджетних коштів; очікувані соціально-економічні, військово-політичні та зовнішньоекономічні показники; фактично виконанні результати минулих бюджетних періодів; цілі та завдання соціально-економічного розвитку країни в середньостроковий період; оцінка впливу ендогенних та екзогенних факторів на фінансово-бюджетну систему. За умов сучасного економічного розвитку, доцільним є зниження рівня впливу зовнішніх факторів на фінансово-бюджетні відносини в країні та посилення механізму регулювання впливу внутрішніх факторів. Структурно бюджетне планування видатків складається із визначення напрямів використання бюджетних ресурсів, забезпечення ефективності та раціональності використання бюджетних коштів, покриття зобов'язань органів державної та місцевої влади відповідно до функції покладених на них. Реалізація принципів бюджетного планування дозволить досягнути збалансованості бюджетів усіх рівнів у середньостроковій перспективі; визначення пріоритетів бюджетного фінансування на національному та місцевому рівні; посилення результативності бюджетних програм; формування бюджетних прогнозів на основі моніторингу фактичних результатів у звітному періоді; посилення обґрунтованості реалізації напрямів бюджетної політики;

посилення фінансової стійкості та підвищення економічних показників розвитку. В умовах економічного спаду та залежності від зовнішньої фінансової допомоги, важливим є відображення та обґрунтування в перспективному бюджетному плані розподілу асигнувань за відповідними періодами, що сприятиме упорядкуванню видатків бюджету, посиленню об'єктивності та результативності виконання бюджетних програм. Задля посилення результативності формування бюджетних прогнозів важливим є забезпечення взаємозв'язку між структурними складовими бюджетної системи. Доцільним є бюджетне планування дохідної частини бюджетів усіх рівнів із врахування фіскального потенціалу територій та рівня податкового навантаження, що забезпечить дотримання оптимального балансу між власними доходами територій та залученими із державного бюджету. Основою бюджетного планування є бюджетне прогнозування. Бюджетне прогнозування визначає перспективи, тенденції та шляхи досягнення цілей в межах середньострокових та довгострокових національних напрямів розвитку. Бюджетне прогнозування включає напрями розвитку фінансово-бюджетної політики у майбутній перспективі при різних соціально-економічних умовах, що дозволяє унеможливити та знизити вплив кризових явищ. Задля посилення результативності бюджетного планування важливим є розробка економіко-математичної моделі прогнозування доходів та видатків бюджету, яка ґрунтуватиметься на аналізі основних макроекономічних показниках та фактичних результатах виконання бюджетів у звітному періоді, моніторингу адаптивних змін бюджетно-податковому інституційному середовищі та врахуванні циклічності економічного розвитку. Доцільним є посилення рівня адаптивності бюджетного регулювання, інституційного середовища та процесу бюджетного планування до соціально-економічних змін. Необхідним є удосконалення методології моніторингу результативності бюджетних програм, що посилить ефективність використання державних фінансових ресурсів. Важливим є удосконалення механізму державного фінансового контролю та посилення синергетичного зв'язку між рівнями бюджетної системи. В умовах

обмеженості фінансових ресурсів необхідним є розвиток та впровадження у бюджетний процес дієвих інструментів державного фінансового аудиту. Бюджетне планування спрямоване на досягнення економічного розвитку має ґрунтуватися на якісно сформованому інституційному середовищі, відповідно, інституційна архітектоніка бюджетного планування має враховувати напрями удосконалення якісних характеристик бюджетних інститутів. Бюджетне планування має враховувати послідовні та адаптивні поліпшення інституційного середовища та здійснення інституційних змін відповідно до тенденцій соціально-економічного середовища. Поступове удосконалення інституційного середовища сприятиме досягненню стійкості фінансово-бюджетної системи, економічному зростанню та суспільному розвитку. Бюджетне планування є важливим елементом бюджетної стратегії. Інституційна архітектоніка бюджетної стратегії є інструментом державного регулювання фінансово-бюджетних відносин та визначає динаміку соціально-економічних змін. Механізм формування та реалізації бюджетної стратегії повинен спитатися на інституційне середовище як основу економічних, соціальних, політичних та правових положень. Ефективна бюджетна стратегія при своїй реалізації потребує використання адаптивної архітектоніки бюджетного регулювання, що сприятиме досягненню фінансової стійкості та збалансованості. При здійсненні бюджетного планування важливим є оптимізація показника бюджетного дефіциту, підвищення ефективності використання видатків бюджету, пошуку альтернативних джерел наповнення бюджету, зменшуючи рівень залучення зовнішньої фінансової допомоги. В межах реалізації дієвої бюджетної стратегії важливим є удосконалення системи планування видатків бюджету в частині визначення та обґрунтування соціально-економічного ефекту їх використання. Необхідним є посилення державного контролю за реалізацією бюджетних програм, проведення оцінки їх результативності та доцільності, визначення ефекту від виконання фактичних показників. Для формування дієвої бюджетної стратегії вагомим є використання програмно-цільового планування доходів та видатків бюджету,

що дозволить підвищити рівень ефективності використання бюджетних коштів, посилить синергетичний зв'язок між бюджетними програмами та пріоритетами суспільного розвитку у середньострокову та довгостроковому періоді, підвищить дієвість фінансово-бюджетної політики у майбутній перспективі. Доцільним є удосконалення програмно-цільового методу планування доходів та видатків в частині моніторингу ефективності бюджетних програм на основі розрахунків кількісних та якісних показників та аналізу фактичних результатів виконання. Вагомим є посилення державного регулювання за діяльністю розпорядників бюджетних коштів в частині виконання бюджетних програм та планування показників бюджетних програм на наступний період із урахуванням фактичного виконання у минулому періоді. Планування показників бюджетних програм має ґрунтуватися на визначенні ефекту впливу від кінцевого результату виконання на пріоритети соціально-економічного розвитку. Важливим є удосконалення механізму планування та прогнозування видатків місцевих бюджетів на основі програмно-цільового методу, що сприятиме передбачуваності та прозорості бюджетного процесу, а також дотримання бюджетної дисципліни. Бюджетне планування є важливим інструментом забезпечення фінансово стійкого макроекономічного середовища та підвищення якісних індикаторів економічного розвитку, дотримання оптимальних показників бюджетної системи та підвищення рівня добробуту населення. Перспективне бюджетне планування є регулятором економіки і соціальних процесів у середньостроковій перспективі, оскільки визначає об'єми та напрями використання бюджетних коштів у майбутньому періоді. Задля реалізації дієвої бюджетної стратегії необхідним є запровадження ефективного механізму управління фінансово-бюджетними відносинами та системи бюджетного контролю, що сприятиме забезпеченню раціонального використання бюджетних коштів у майбутній перспективі, прозорості, передбачуваності та виваженості бюджетної політики, унеможливлення впливу кризових явищ на соціально-економічний стан країни у

середньостроковому та довгостроковому періоді. В умовах обмеженості фінансових ресурсів перспективне бюджетне планування дозволить упорядкувати та структурувати видатки бюджету відповідно до пріоритетів їх розподілу задля досягнення конкретних завдань відповідно до цілей суспільного розвитку. Зазначене сприятиме посиленню концентрації на результативності використання бюджетних ресурсів та досягнення запланованих фінансових результатів. В умовах економічних перетворень доцільним є упорядкування кількості бюджетних програм, що можливе за рахунок формування головними розпорядниками бюджетних коштів плану діяльності на наступні бюджетні періоди [2,10,31,62,70,104,113,115].

Важливим є посилення наукового обґрунтування принципів розроблення перспективного бюджетного планування та прогнозування, що посилить якісний вплив бюджетної системи на темпи економічного розвитку. Використання інституційного підходу у бюджетному плануванні та прогнозуванні сприятиме нарощенню темпів економічного зростання та забезпечить дотримання фінансово-економічної стійкості. Перспективне бюджетне прогнозування спрямоване на розроблення напрямів економічного зростання країни у майбутній перспективі, формування прогнозних показників та шляхів їх досягнення. Основною метою впровадження бюджетного прогнозування є формування напрямів забезпечення соціально-економічного розвитку з урахуванням екзогенних та ендогенних факторів впливу. Механізм здійснення бюджетного прогнозування побудований на синергетичному зв'язку інституційної архітектури бюджетної системи та макроекономічних показників. Відповідно до цього, на формування бюджетного прогнозу впливає бюджетно-податкова та митна політика, тенденції грошово-кредитної політики, індекс споживчих цін, індекс виробництва, рівень економічної активності, ринок праці та соціальна статистика. Бюджетне прогнозування є основою для своєчасного та обґрунтованого складання проектів бюджетів усіх рівнів та для прийняття виважених економічних, соціальних, військово-політичних управлінських рішень під час виконання відповідних бюджетів.

Бюджетне прогнозування є структурним елементом державної стратегії розвитку, спрямоване на удосконалення та збалансування фінансово-бюджетних відносин у перспективі. Процес бюджетного прогнозування побудований на принципах визначення наукових передумов та обґрунтуванні напрямів формування і виконанні доходів та видатків бюджету, передбачуваності бюджетних показників у перспективі та можливих управлінських рішень щодо поліпшення бюджетної системи. Бюджетне прогнозування орієнтоване на розроблення та реалізацію дієвого механізму бюджетної політики з урахуванням впливу внутрішніх та зовнішніх факторів на бюджетне середовище. Безперервність бюджетного прогнозування визначає необхідність постійного, системного аналізу та моніторингу макроекономічних показників та визначення впливу бюджетних механізмів на соціально-економічний стан країни. Задля підвищення дієвості бюджетного прогнозування важливим є удосконалити систему моніторингу та оцінки поточного стану макроекономічних показників; розробити економіко-математичні моделі прогнозування доходів бюджету, що враховуватиме індикатори податкового навантаження та демографічні зміни; розробити модель пріоритетного розподілу видатків бюджету, яка ґрунтуватиметься на фактичних показниках соціально-економічних змін. У процесі формування бюджетного прогнозу важливим є оцінка рівня податкового навантаження, адже від оптимальності рівня даного показника залежить стан наповнення дохідної частини бюджетів усіх рівнів, а також динаміка економічної активності та темп економічного зростання. Важливим є запровадження середньострокового бюджетного планування та прогнозування як структурного елемента бюджетної стратегії, що дозволить сформувати пріоритети розвитку бюджетної політики у взаємодії із напрямками соціально-економічного розвитку країни. Запровадження та реалізація середньострокового бюджетного планування та прогнозування забезпечить прийняття обґрунтованих, раціональних, виважених управлінських рішень у частині реалізації бюджетної політики. В умовах економічних перетворень

необхідним є удосконалення механізму управління державними фінансами з урахуванням потреби досягнення належного рівня соціальних стандартів. Формування та реалізація бюджетної політики як структурного елемента макроекономічного регулювання повинно ґрунтуватися на підходах, спрямованих на забезпечення дієвості економічних перетворень. Бюджетна політика, що побудована на основі виваженого довгострокового підходу сприяє підвищенню ефективності управління державними фінансами. Бюджетне планування як важливий інструмент бюджетної політики спрямоване на досягнення результативності бюджетного процесу у майбутній перспективі, встановлення балансу у бюджетах усіх рівнів, підвищення рівня обґрунтованості управлінських рішень у органах державного та місцевого самоврядування. Також важливим завданням бюджетного планування та прогнозування є здійснення постійного моніторингу та аналізу результатів реалізації бюджетної політики та визначення шляхів удосконалення та поліпшення діючого механізму формування та виконання бюджетів усіх рівнів. За допомогою бюджетного планування та прогнозування формуються оптимальні показники бюджетної політики у середньостроковій та довгостроковій перспективі, що спрямовані на отримання якісного суспільно-значимого кінцевого результату. Задля реалізації дієвого механізму бюджетного планування та прогнозування важливим є удосконалення фінансової інструментарію державного фінансового аудиту та контролю, посилення бюджетної дисципліни; формування дієвої структури органів державного фінансового аудиту з урахуванням чіткого розмежування їх повноважень та ефективної взаємодії. Важливим є розвиток системи середньострокового та довгострокового бюджетного прогнозування, на основі якої формуватимуться напрями реалізації виваженої бюджетної політики у майбутній перспективі. Посиленню результативності бюджетної політики сприятиме формування дієвого механізму регулювання та контролю за бюджетними програмами, що надають можливість виконати бюджетну програму на необхідному рівні та досягти запланованих результативних

показників, визначити шляхи підвищення ефективності прийняття рішень органами державного та місцевого управління. В умовах обмеженості державних фінансових ресурсів бюджетна політика має спрямовуватись на дотримання принципів бюджетної пріоритетності та ефективності. Важливим є оцінка результативності бюджетних програм та обґрунтування напрямів посилення соціально-економічного ефекту від їх реалізації. Доцільним є посилення дієвості бюджету в системі макроекономічної збалансованості з урахуванням соціально-економічних трансформацій. Дієва бюджетна політика повинна бути спрямована на перспективу, ґрунтуючись на бюджетних можливостях та пріоритетах соціально-економічного розвитку, забезпечуючи ефективність та передбачуваність бюджетного процесу. Бюджетне планування має формуватися на основі виважених рішень та науково-обґрунтованих оцінок пріоритетів суспільного розвитку. Важливим є формування прогнозу бюджету на основі узагальнення показників, наближених до планового року. Доцільним є реалізація процесу середньострокового прогнозування доходів та видатків бюджету та формування стратегічних планів головних розпорядників бюджетних коштів. Бюджетний прогноз має бути основою для подальших управлінських рішень у бюджетній політиці у середньостроковій та довгостроковій перспективі [2,9,10, 62,70,84,104,115].

Державне управління має забезпечити відповідний рівень надання суспільних послуг за рахунок бюджетних коштів. Визначення видатків бюджету здійснюється з урахуванням обсягу доходів бюджету, державних соціальних стандартів та гарантій. Пріоритети бюджетної політики повинні враховувати доцільність розширення частки продуктивних видатків бюджету з підвищенням рівня їх ефективності, у теперішній час національна оборона і безпека, соціальний захист населення. Вплив бюджетних видатків та дефіциту бюджету на соціально-економічні процеси достатньою мірою залежать від якісного рівня державного управління та ефективності використання

бюджетних коштів. Бюджетна політика є вагомим інструментом економічного зростання, важливим є використання положень інституційної бюджетної архітекtonіки у процесі перспективного планування фінансово-економічних показників країни.

При здійсненні середньострокового планування на 2027–2031 роки приросту реального валового внутрішнього продукту на 4,8 відсотка, індексу споживчих цін – 7,5 відсотка питома вага доходів зведеного бюджету у валовому внутрішньому продукті складатиме 41,7 відсотка, питома вага видатків зведеного бюджету у валовому внутрішньому продукті – 52,3 відсотка, питома вага дефіциту бюджету у валовому внутрішньому продукті – 10,6 відсотка.

Висновки до розділу 3

Державне управління має забезпечити відповідний рівень надання суспільних послуг за рахунок бюджетних коштів. Визначення видатків бюджету здійснюється з урахуванням обсягу доходів бюджету, державних соціальних стандартів та гарантій. Пріоритети бюджетної політики повинні враховувати доцільність розширення частки продуктивних видатків бюджету з підвищенням рівня їх ефективності, у теперішній час національна оборона і безпека, соціальний захист населення. Вплив бюджетних видатків та дефіциту бюджету на соціально-економічні процеси достатньою мірою залежать від якісного рівня державного управління та ефективності використання бюджетних коштів. Бюджетна політика є вагомим інструментом економічного зростання, важливим є використання положень інституційної бюджетної архітекtonіки у процесі перспективного планування фінансово-економічних показників країни. Перспективне прогнозування видатків бюджету є важливим інструментом державного регулювання економічних і соціальних процесів, оскільки обґрунтовує напрями використання бюджетних

коштів у майбутньому з урахуванням визначених цілей та пріоритетів соціально-економічного розвитку держави на середньо- та довгострокову перспективу. Сучасний етап розвитку бюджетних відносин характеризується посиленням ролі бюджетних видатків у процесі регулювання соціально-економічного розвитку країни та територій. За останні роки здійснено вагомі заходи щодо посилення обґрунтованості планування видаткової частини бюджету, її впливу на економічне зростання та соціальний розвиток суспільства. З метою проведення збалансованої бюджетної політики важливим є забезпечення подальшого розвитку методологічних засад середньострокового бюджетного прогнозування та програмно-цільового методу планування видатків бюджету, посилення взаємозв'язку річного і перспективного бюджетного планування, застосування сучасних форм і методів управління бюджетними коштами, державним та місцевим боргом, зміцнення фінансової основи місцевих бюджетів, удосконалення системи державного внутрішнього фінансового контролю та посилення відповідальності учасників бюджетного процесу; посилення стимулюючої функції податкової системи та приведення її у відповідність з пріоритетами державної політики соціально-економічного розвитку. Середньострокове бюджетне планування є необхідною умовою підвищення керованості та якості процесу бюджетного планування, посилення впливу бюджетного регулювання на соціально-економічний розвиток держави. Отже, встановлення довго- і середньострокових цілей та завдань фінансово-бюджетної політики, кількісних та якісних критеріїв їх виконання і на цій основі визначення обсягів бюджетних ресурсів на перспективу є необхідною умовою підвищення якості процесу бюджетного планування та посилення впливу бюджетної політики на соціально-економічний розвиток країни. Розробка і реалізація бюджетної політики мають спиратися на науково обґрунтовані положення та результати проведених досліджень з питань бюджетних відносин, що посилять збалансованість бюджету та створить необхідні умови для підвищення рівня керованості економічних процесів у країні. Інституційна модель бюджетної

політики має поєднати, виходячи з положень економічної архітекtonіки, соціальні та інноваційні бюджетні складові, що забезпечить якісний рівень функціонування фінансово-економічної системи держави. Особливої уваги заслуговує напрям удосконалення бюджетного прогнозування із урахуванням демографічних факторів, що включатиме показники чисельності населення, вікову структуру та основні тенденції демографічної ситуації в країні. Важливим є розроблення бюджетно-податкового планування та прогнозування, заснованого на принципах реалістичності та передбачуваності. В умовах обмеженості державних фінансових ресурсів бюджетна політика має спрямовуватись на дотримання принципів бюджетної пріоритетності та ефективності. Важливим є оцінка результативності бюджетних програм та обґрунтування напрямів посилення соціально-економічного ефекту від їх реалізації.

При здійсненні середньострокового планування на 2027–2031 роки приросту реального валового внутрішнього продукту на 4,8 відсотка, індексу споживчих цін – 7,5 відсотка питома вага доходів зведеного бюджету у валовому внутрішньому продукті складатиме 41,7 відсотка, питома вага видатків зведеного бюджету у валовому внутрішньому продукті – 52,3 відсотка, питома вага дефіциту бюджету у валовому внутрішньому продукті – 10,6 відсотка

Основні положення, висновки, що містяться у третьому розділі дисертаційної роботи знайшли своє відображення у наступних публікаціях: [22-31].

Список використаних джерел до розділу 3

1. Адаменко І. П. Фінансова стратегія в умовах економічних перетворень. *Економічний вісник університету*. 2021. № 48. С. 190–196.
2. Бюджетно-податкова політика у системі регулювання економіки: монографія / І.Я. Чугунов, Т.В.Канєва, М.Д. Пасічний та ін.; за заг. ред. І.Я. Чугунова. К.: Глобус-Пресс, 2018. 354 с.
3. Гаврилова Л.В. Бюджетна політика у системі державного регулювання економіки. *Агросвіт*. 2019. № 3. С. 62–70.
4. Гаврилова Л.В. Перспективне бюджетне планування як складова бюджетного процесу. *Інвестиції: практика та досвід*. 2019. № 3. С. 65–71.
5. Давиденко Н.М. Середньострокове планування у поліпшенні бюджетної політики в Україні. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія: Економіка і менеджмент. 2019. Вип. 38. С. 54–59
6. Дем'янюк А.В. Бюджетне планування та прогнозування: сучасний стан та перспективи здійснення. *Гроші, фінанси і кредит*. 2019. Вип. 48-3. С. 58–62.
7. Демиденко Л.М., Наконечна Ю.Л. Відкритість та прозорість державного та місцевих бюджетів в Україні. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2016. №10 (187). С. 20–27.
8. Зварич О. Середньострокове бюджетне прогнозування як складова бюджетного процесу. *Вісник КНТЕУ*. 2011. № 5. С. 44–58.

9. Інституційна трансформація фінансово-економічної системи України в умовах глобалізації: монографія / В. Р. Сіденко, М. І. Скрипниченко, В. С. Пономаренко, І. Я. Чугунов та ін.; за заг.ред. В. Р. Сіденка. Київ: Київ. нац. торг-екон. ун-т, 2017. 648 с.
10. Канєва Т.В. Бюджет у системі фінансово-економічних відносин: монографія. Київ: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2021. 392 с.
11. Канєва Т.В. Пріоритети підвищення ефективності видатків бюджетних установ. *Бізнес Інформ*, 2020. № 1 (504). С. 115–122.
12. Качула С.В., Баранник Л.Б., Сальникова Т.В. Формування бюджетних ресурсів в Україні від непрямого оподаткування: реалізація потенціалу специфічних акцизів. *Ефективна економіка*. 2022. № 8. URL: <https://www.nayka.com.ua/index.php/ee/article/view/428>.
13. Коляда Т. А. Формування бюджетної стратегії України: теорія, методологія, практика : монографія. Ірпінь : Університет ДФС України, 2016. 396 с.
14. Коляда Т.А. Генеза методологічних засад бюджетного прогнозування. *Фінанси, грошовий обіг і кредит*. Ірпінь, 2014. № 7. С. 253-258.
15. Коробко Г.О. Використання зарубіжного досвіду бюджетного планування в Україні. *Економічна наука*. URL: <https://cutt.ly/xeuTJtKW>
16. Коровій В. В. Основні напрями державної фінансової політики. *Агросвіт*. 2021. № 12. С. 51–57
17. Коровій В.В. Державна фінансова політика: монографія. Київ: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2021. 372 с.

18. Левкіський І. Б. Методи бюджетного планування місцевих фінансів. *Економічний простір*. 2020. №154. С. 197-201.
19. Лисяк Л.В., Качула С. В. Бюджетна політика підтримки фінансової безпеки та стійкості фінансів домогосподарств регіонів України. Дніпровський державний аграрно-економічний університет: *Ефективна економіка*. 2023. № 7. URL: <https://nayka.com.ua/index.php/ee/article/view/1839>
20. Лук'яненко І.Г. Актуальні проблеми прогнозування розвитку соціально-економічних систем: монографія / За ред. О.І. Черняка, П.В. Захарченка. Мелітополь: *Видавничий будинок Мелітопольської міської друкарні*. 2019. С. 100–113.
21. Chugunov I., Makohon V., Titarchuk M., Nychyk V, Gregul V. Financial support for the economy development of Ukraine. Financial and credit activity: problems of theory and practice, 2024. №1 (54).PP.307-315.
22. Ничик В.О. Напрями фінансово-бюджетної політики в умовах трансформації економіки. *Інвестиції: практика та досвід*. 2025. №15. С. 254-258.
23. Ничик В.О. Управління державними фінансами у системі соціально-економічного розвитку країни. *Агросвіт*. 2025. №24. С. 263-268.
24. Nychyk V.O. The essence of the public finance management system // International scientific and practical conference "Progressive research in the modern world", (December 28-30, 2022). Boston, USA, 2022.P.739-745.
25. Ничик В.О. Бюджетно-податковий механізм у системі управління державними фінансами . Фінансова політика як складова економічного розвитку : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, 11-12 квітня 2023 р.). Київ: ДТЕУ, 2023. С. 77–79.

26. Nychyk V.O. Theoretical principles of public finance management // International scientific and practical conference " Topical aspects of modern scientific research ", (December 21-23, 2023). Tokyo, Japan , 2023. P.644-650.
27. Ничик В.О. Фінансово-бюджетні інструменти економічного розвитку . Фінансово-бюджетна політика в умовах воєнного стану: матеріали всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, 17-18 квітня 2024 р.). Київ: ДТЕУ, 2024. С.75–77.
28. Nychyk V.O. Management of public finances in countries with developed economies // International scientific and practical conference " European congress of scientific discovery ", (December 29-31, 2024). Madrid, Spain, 2024. P.569-573.
29. Ничик В.О. Управління державними фінансами як складова суспільного розвитку . Державна фінансова політика в умовах суспільно-економічних перетворень : матеріали всеукр. наук.-практ. конф. (м.Київ, 15-16 квітня 2025 р.). Київ: ДТЕУ, 2025. С.77–80.
30. Nychyk V.O. Budget formation in conditions of economic transformation // International scientific and practical conference " Innovation and development in world science ", (December 29-31, 2025). Zurich, Switzerland , 2025. P.485-490.
31. Макогон В.Д. Бюджетна стратегія держави: монографія. Київ: КНТЕУ, 2018. 364 с.
32. Макогон В.Д. Координація фіскальної та монетарної політики України. *Scientia Fructuosa*. 2024. № 2. (154) С. 4-19.
33. Макогон В.Д. Бюджетна стратегія інвестиційно-інноваційної моделі розвитку економіки. *Бізнес Інформ*. 2017. № 9. С. 58–62.

34. Макогон В.Д. Бюджетне прогнозування як інструмент державного регулювання економічних процесів. *Бізнес Інформ*. 2017. № 10. С. 314–318.
35. Макогон В.Д. Бюджетні видатки у системі соціально-економічного розвитку країни. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2016. №3(86). С. 114–124.
36. Мацедонська Н.В. Світовий досвід бюджетного планування та його впровадження в Україні. *Гроші, фінанси і кредит*. 2017. № 19. С. 406–409.
37. Набока Т.С. Проблематика оцінювання виконання бюджетних програм в Україні. *Бізнес Інформ*. 2014. №7. С. 298-303.
38. Опарін В. М., Сарнецька Я. А. Імперативи бюджетного регулювання в Україні в умовах фіскальної децентралізації. *Фінанси України*. 2020. №1. С. 58-72.
39. Оцінка ефективності бюджетних програм. *Сайт Міністерства Фінансів України*. <https://mof.gov.ua/uk/ocinka-efektivnosti-bjudzhetnih-program>
40. Пасічний М.Д. Бюджетне регулювання соціально-економічного розвитку країни в період посткризового відновлення. *Бізнес Інформ*. 2012. № 5. С. 219–223.
41. Пасічний М. Фіскальна безпека держави в умовах воєнного стану. *Економіка та суспільство*. 2024. Вип. 62. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/3975/3901>
42. Пасічний М.Д. Фіскальні домінанти фінансування військових потреб. *Scientia-Fructuosa*. 2024. № 2. С. 20–37.

43. Планування місцевих бюджетів на основі програмно-цільового методу: навч. посіб. / під заг. ред. В.В.Зубенко. К., 2013. 120 с.
44. Посаднева О.М., Рибіцка Я.М. Проблематика бюджетного планування в умовах макроекономічної нестабільності. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2021. Вип. 36. С. 123–129.
45. Про внесення змін до БКУ щодо забезпечення передбачуваності бюджетної політики та посилення боргової стійкості : Закон України № 3278- IX, від 27.07.2023 р. Офіційний сайт ВРУ. URL: <https://cutt.ly/eeuTK6WE>
46. Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо запровадження середньострокового бюджетного планування: Закон України від 6 грудня 2018 року № 2646-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456>
47. Про Державний бюджет України на 2018 рік. Закон України. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2018, № 3-4. Документ 2246-VIII, Редакція від 13.12.2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2246-19#Text>
48. Про Державний бюджет України на 2019 рік. Закон України. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2018, № 50. Документ 2629-VIII, Редакція від 13.12.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2629-19#Text>
49. Про Державний бюджет України на 2020 рік. Закон України. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2020, № 5. Документ 294-IX,

редакція від 10.12.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/294-20#Text>

50. Про Державний бюджет України на 2021 рік. Закон України. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2021, № 16. Документ 1082-IX, редакція від 09.12.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1082-20#Text>

51. Про Державний бюджет України на 2022 рік. Закон України. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2022, №3. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1928-20#Text>

52. Про Державний бюджет України на 2023 рік. Закон України. Відомості Верховної Ради (ВВР). Документ 2710-IX, редакція від 22.10.2023, підстава - 3415-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2710-20#Text>

53. Про Державний бюджет України на 2024 рік. Закон України. Відомості Верховної Ради (ВВР) 2023, №№ 97-100. Документ 3460-IX, прийняття від 09.11.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-20#Text>

54. Про Державний бюджет України на 2025 рік. Закон України. Відомості Верховної Ради (ВВР) 2025, №№ 15-17. Документ 4059-IX, прийняття від 19.11.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4059-20#Text>

55. Про Державний бюджет України на 2026 рік. Закон України. Документ 4695-IX, прийняття від 03.12.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4695-20#Text>

56. Про схвалення Бюджетної декларації на 2022-2024 роки: постанова Кабінету Міністрів України від 31 травня 2021 р. № 548. URL: <https://www.kmu.gov.ua/>

57. Про схвалення Бюджетної декларації на 2025-2027 роки: постанова Кабінету Міністрів України від 28 червня 2024 р. № 751. URL: <https://www.kmu.gov.ua/>
58. Про схвалення Бюджетної декларації на 2026-2028 роки: Постанова Кабінету Міністрів України від 27 червня 2025 р. № 774. URL: <https://www.kmu.gov.ua/>
59. Про затвердження плану заходів з реалізації Стратегії реформування системи управління державними фінансами на 2017-2020 роки: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 24 травня 2017 р. № 415-р. URL: www.https://zakon.rada.gov.ua/
60. Про схвалення Стратегії реформування системи управління державними фінансами на 2017-2020 роки: розпорядження Кабінету Міністрів України від 08.02.2017 р. №142-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/142-2017-%D1%80#Tex>
61. Про схвалення Стратегії реформування системи управління державними фінансами на 2022-2025 роки: розпорядження Кабінету Міністрів України від 29.12.2021р.№1805-р URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1805-2021-%D1%80#Text>
62. Про схвалення Стратегії реформування системи управління державними фінансами на 2026-2030 роки: розпорядження Кабінету Міністрів України від 25.02.2026 р.№ 217-р URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/217-2026-p#n13>
63. Радіонов Ю. Д. Прогнозування і планування як інструмент ефективного управління та використання бюджетних коштів. *Економіка України*. 2014. № 4. С. 40-54.

64. Радіонов Ю. Д. Програмно-цільовий метод бюджетування: проблеми впровадження та перспективи розвитку. *Економіка України*. 2018. № 2. С. 21-38.
65. Радіонов, Ю. Д. Бюджетне регулювання економічного розвитку. *Наукові праці НДФІ* 1 (2016): 83-94.
66. Радіонов, Ю. Д. Ключові бюджетні порушення та напрями їх мінімізації. *Економіка та держава*. №1, 2015. С51-55.
67. Тимошенко М.В. Перспективи запровадження середньострокового бюджетного планування на сучасному етапі розвитку економіки України. *Економіка та держава*. 2020. № 12. С. 21-26.
68. Чугунов І.Я. Теоретичні засади розвитку бюджетних відносин. *Вісник КНТЕУ*. 2011. № 4. С. 13 – 22.
69. Чугунов І. Я., Канєва Т. В., Пасічний М. Д. Бюджетно-податкова політика у системі регулювання економіки : монографія / ред. І. Я. Чугунов. Глобус-Пресс, 2018. 354 с.
70. Чугунов І.Я. Бюджетна стратегія суспільного розвитку. К.:Київ.нац.торг.-екон.ун-т, 2021. 532 с.
71. Чугунов І.Я. Бюджетний механізм регулювання економічного розвитку: монографія. Київ: НІОС, 2003.488 с.
72. Чугунов І.Я. Довгострокова бюджетна стратегія у системі економічної циклічності. *Вісник КНТЕУ*. 2014. № 5. С. 64-77.
73. Чугунов І.Я. Інституційна архітектоніка бюджетної системи. *Фінанси України*. 2008. № 11. С. 3–10.

74. Чугунов І.Я. Теоретичні основи системи бюджетного регулювання. К.: НДФІ, 2005. 259 с.
75. Чугунов І.Я., Запатріна І.В. Розвиток програмно-цільового методу планування бюджету. *Фінанси України*. 2008. №5. С. 3-14.
76. Чугунов І.Я., Макогон В.Д. Бюджетна стратегія в умовах економічних перетворень. *Вісник КНТЕУ*. 2018. № 5. С.5-18.
77. Чугунов І.Я., Самошкіна О.А. Теоретико-методологічні засади удосконалення програмно-цільового методу планування видатків бюджету. *Фінанси України*. 2004. №9. С. 37-44.
78. Budget policy of social development. Chugunov I., Kaneva T., Pasichnyi M. and other. General editorship Chugunov I. *Scientific Route. Tallinn, Estonia*. 2018. 348 p.
79. Chugunov I., Kachula S. State financial policy as a component of socioeconomic development of society. *The potential of modern science. volume 2. Sciemcee Publishing. London, United Kingdom*. 2019. pp.29-44.
80. Chugunov I., Koroviy V. Fiscal policy in the system of society development. Theoretical and scientific approaches to the problems of modern economy: monograph. *Primedia eLaunch. Boston, USA*. 2020. pp.139-160. 201
81. Chugunov I., Koroviy V. Fiscal regulation in the conditions of social and economic transformations. Scientific basis of solving of the modern tasks. *Abstracts of XIX International Scientific and Practical Conference. Frankfurt am Main, Germany 2020*. pp. 26-30.
82. Chugunov I., Koroviy V. State financial policy of socio-economic development of the country. Actual problems of science and practice.

Abstracts of XIV International Scientific and Practical Conference. Stockholm, Sweden 2020. pp. 43-46.

83. Chugunov I., Liubchak I. Budgeting under martial law. *Scientia fructuosa*. 2024. № 5. P. 4–14. [https://doi.org/ 10.31617/1.2024\(157\)01](https://doi.org/10.31617/1.2024(157)01)

84. Chugunov I., Liubchak I. Institutional framework for budget planning. *Scientia Fructuosa*. № 6. S. 2023. 99-109. [https://doi.org/10.31617/1.2023\(152\)07](https://doi.org/10.31617/1.2023(152)07)

85. Chugunov I., Makogon V. Institutional transformations of the financial support of the pension framework functioning. *Financial and credit activity: problems of theory and practice*. 2020.4, Issue№35. pp.328-334.

86. Chugunov I., Makohon V. Budgetary projection in the system of financial and economic regulation of social processes. *Baltic Journal of Economic Studies*. Vol. 6. 2020. No.1 pp. 130-135.

87. Chugunov I., Makohon V. Fiscal strategy as an instrument of economic growth. *Baltic Journal of Economic Studies*. 2019. Vol.5. №.3. pp. 213-217.

88. Chugunov I., Makohon V., Korovii V. Formation of budget expenditure in the system of fiscal regulation. *Baltic Journal of Economic Studies*. 2020. Vol.6. N.2. pp.100-107.

89. Chugunov I., Makohon V., Krykun T. Budget strategy in the conditions of economic globalization. *Problems and Perspectives in Management*. 2019. Vol.17, Issue 3, pp.101-110.

90. Chugunov I., Makohon V., Markuts Y. Budgetary policy of the emerging countries in conditions of institutional transformations. *Problems and Perspectives in Management*. 2019. Volume 17, Issue №4, pp. 252-261.

91. Chugunov I., Makohon V., Markuts Y. Features of EU and Ukraine debt policy. *Investment Management and Financial Innovations*. 2019. Volume 16, Issue N^o4, pp. 254-261.
92. Chugunov I., Makohon V., Vatulov A., Markuts Y. General government revenue in the system of fiscal regulation. *Investment Management and Financial Innovations*. Volume 17.2020, IssueN^o1, pp.134-142.
93. Chugunov I., Nasibova O. Public funding of social protection: Impact on social indicators in Eurozone countries. *Investment Management and Financial Innovations*.Vol.18. Issue 2. 2021.pp. 181–192.
94. Chugunov I., Pasichnyi M. Fiscal stimuli and consolidation in emerging market economies. *Investment Management and Financial Innovations*. 15(4), 2018. p.113–122.
95. Chugunov I., Pasichnyi M., Koroviy V., Kaneva T., Nikitishin A. Fiscal and Monetary Policy of Economic Development. *European Journal of Sustainable Development*. 2021. N° 10(1), pp. 42-52.
96. Chugunov I.Y., Aristov Yu.Yu. Budget as a tool of economic growth. *Sciences of Europe. Praha, Czech Republic*. 2021. Vol.3. N° 64. pp.66-72.
97. Chugunov I.Y., Koroviy V.V. Formation of financial policy of the state as a component of social development. *Sciences of Europe. Praha, Czech Republic*. 2020. Vol.3. N.54. pp.12-18.
98. Chugunov I.Y., Makogon V.D. Budget policy under economic transformation. *Economic Annals-XXI*. 2016. N° 3-4 (2). pp. 66-69.
99. Chugunov I.Y., Mostytska N.A. Budget mechanism as a component economic policy of the state. *Sciences of Europe. Praha, Czech Republic*. 2020. Vol.2. N°.56. pp.15-21.

100. Chugunov I.Y., Titarchuk M.I. Formation of the state budget as an instrument of socio-economic development of the country. *Sciences of Europe. Praha, Czech Republic*. 2020. Vol.2. №55. pp.46-52.
101. Chugunov I.Y., Pasichnyi M.D. Fiscal policy for economic development. *Scientific bulletin of Polissia*. 2018. № 1 (13). P.1. pp. 54–61.
102. Chugunov, I., Makohon, V., Kaneva, T., Adamenko, I. Influence of financial support of human capital development on economic growth. *Problems and Perspectives in Management* this link is disabled, 2022, 20(2), стр. 269–280.
103. Chugunov I., Liubchak I. Budgeting under martial law. *Scientia fructuosa*. 2024. № 5. P. 4–14. [https://doi.org/ 10.31617/1.2024\(157\)01](https://doi.org/10.31617/1.2024(157)01)
104. Chugunov I., Pasichnyi M. Fiscal policy and economic development. *Transformational economy: theoretical and practical aspects: collective monograph*. Riga. Latvia: Baltija Publishing. 2024.684 p., P. 307–327.
105. Chugunov Igor. Financial and Budgetary Policy as a Component of the Resilience of State Finances and Socio-Economic Development of the Country. *Demography and Social Economy*. 2024 № 4 (58). P.113-127.
106. Chugunov,I., Radionov,Yu., Liubchak,I. Financial resilience of Ukraine under martial law. *Scientia fructuosa*. 2025. №4. P.4–19. [http://doi.org/ 10.31617/1. 2025\(162\)01](http://doi.org/10.31617/1.2025(162)01)
107. Cristina Tita, Alexandra Otetea, Ilie Banu. The Importance of a Medium-Term Budgetary Framework in Enhancing the Sustainability of Public Finances in Romania. 21st International Economic Conference (16-17 May 2014, Sibiu, Romania). *Procedia Economics and Finance*. 2014. P. 270–274.

108. Lysiak L., Tereshchenko T., Kachula S., Hrabchuk O., Lebid H. Directions of fiscal policy transformation in the crisis period of economic development of Ukraine. *Economic Affairs*, Vol. 69(01), pp. 609-618, March 2024.

109. Medium term budgetary framework (MTBF). Finance Department Government of Sindh. URL: <https://finance.gos.pk/Home/Download?path=Budget%5CMTBF%5CMTBF%20Conceptual%20Note%20%28updated%20%26%20refined%20version%29.pdf>

110. Savchuk S. Medium-term budget planning: domestic realities and foreign experience. Сучасні детермінанти фіскальної політики: локальний та міжнародний вимір: збірн. матер. III Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Тернопіль, 10 верес. 2019 р.). Тернопіль: ТНЕУ, 2019. С. 76–80.

111. Sidelnykova L., Posadnieva O. Problems of ensuring budgetary security of the state during martial law. *International Scientific Journal. Innovative Economics and Management*. Vol. 10, № 2. 2023, P. 220-230.

112. The official website of European Commission. Retrieved from <https://ec.europa.eu/commission/index>

113. The official website of Eurostat. Retrieved from <https://ec.europa.eu/eurostat>

114. The official website of IMF. Retrieved from <https://www.imf.org/external/index.htm>

115. The official website of World Bank. Retrieved from <https://www.worldbank.org>

ВИСНОВКИ

У результаті проведеного дослідження теоретичних засад та механізмів управління державними фінансами в умовах трансформації економіки зроблені *наступні висновки*:

1. Система управління державними фінансами є дієвим інструментом забезпечення адаптації фінансових механізмів до динамічних змін внутрішнього та зовнішнього економічного середовища. Система фінансово-економічних інститутів є результатом розвитку та постійного вдосконалення відповідних взаємовідносин у процесі формування, використання валового внутрішнього продукту з метою задоволення потреб суспільства. Важливим є реалізація виваженої, послідовної та системної фінансової політики держави використовуючи бюджетні, податкові інструменти.
2. Досвід в країнах з розвиненою економікою свідчить про важливість розроблення та реалізації заходів щодо розвитку системи управління державними фінансами; підвищення рівня бюджетних показників, що сприятиме суспільному розвитку країни. Державна політика фінансового забезпечення системи соціального захисту населення здійснюється за певними стандартами, які постійно удосконалюються відповідно до економічного розвитку суспільства. Пріоритети бюджетної політики мають базуватися на основі забезпечення фінансово-бюджетної дисципліни, підвищення якісного рівня фінансової політики держави щодо формування та виконання державного бюджету, виваженої політики управління дефіцитом бюджету та державним боргом, обґрунтованого механізму міжбюджетних відносин, що сприятиме забезпеченню фінансово-бюджетної стійкості, результативності та дієвості суспільних перетворень.
3. Формування та виконання бюджету повинно ґрунтуватись на принципах резильєнтності державних фінансів, що передбачає здатність

фінансової системи держави здійснювати суспільно-економічні відтворення з урахуванням основних засад адаптивної бюджетної архітекτονіки, дотримання принципу результативності використання бюджетних видатків. В умовах обмеженості державних фінансових ресурсів бюджетна політика має спрямовуватись на забезпечення принципів бюджетної ефективності та результативності. Важливим є посилення соціально-економічного ефекту від бюджетних програм, дієвості бюджетних відносин з урахуванням соціально-економічних трансформацій.

4. Підвищення рівня дієвого взаємозв'язку між основними соціально-економічними показниками та пріоритетними напрямками бюджетної політики, надасть можливість більш ефективно використовувати державні фінансові ресурси. Важливим є застосування програмно-цільового методу бюджетного планування, моніторингу оцінки виконання бюджетних програм, державного фінансового контролю та дієвого фінансово-бюджетного механізму. Результативність виконання бюджетних програм соціального захисту населення надасть можливість підвищити якість і доступність соціальних послуг, сприятиме досягненню відповідного рівня добробуту громадян. Бюджетна політика є важливим інструментом забезпечення стійкості та спроможності соціально-економічної системи країни.

5. Використання інструментів та важелів фінансової політики з метою стимулювання розвитку людського капіталу має бути комплексним з урахуванням впливу сукупності соціальних, економічних та інституційних чинників. Система фінансового забезпечення людського потенціалу має адаптуватися до структурних змін бюджетної, податкової, соціальної політики, інституційної макроекономічної динаміки. Інтенсивний розвиток людського потенціалу потребує своєчасної адаптації до змін

соціально-економічного та інституційного середовища, зростає інтегруюча роль суспільних фінансів у формуванні інноваційної складової людського потенціалу. Використовуючи відповідні фінансово-бюджетні механізми держава має сприяти розширеному відтворенню суспільства, стимулювання розвитку людського капіталу як вагомого ендогенного інструменту забезпечення економічного зростання.

6. Бюджетна політика є вагомим інструментом економічного зростання, важливим є використання положень інституційної бюджетної архітектури у процесі перспективного планування фінансово-економічних показників країни. При здійсненні середньострокового планування на 2027–2031 роки приросту реального валового внутрішнього продукту на 4,8 відсотка, індексу споживчих цін – 7,5 відсотка питома вага доходів зведеного бюджету у валовому внутрішньому продукті складатиме 41,7 відсотка, питома вага видатків зведеного бюджету у валовому внутрішньому продукті – 52,3 відсотка, питома вага дефіциту бюджету у валовому внутрішньому продукті – 10,6 відсотка.

7. Бюджетна політика як складова суспільно-економічних відносин полягає у сукупності відповідних форм взаємозалежностей та взаємовпливів інституційних компонентів бюджетного простору та економічного середовища у процесі формування бюджету та використання бюджетних коштів для досягнення стратегічних цілей та основних завдань розвитку суспільства. Використання інструментів та важелів фінансової політики з метою стимулювання розвитку людського капіталу має бути комплексним з урахуванням впливу сукупності соціальних, економічних та інституційних чинників. Система фінансового забезпечення людського потенціалу має адаптуватися до структурних змін бюджетної, податкової, соціальної політики, інституційної макроекономічної динаміки.

8. Бюджетно-податкова політика має сприяти розвитку інституційних секторів економіки, підвищенню рівня фінансової стійкості системи державних фінансів. Пріоритетними напрямками бюджетної політики країни є посилення відкритості та публічності розміщення державних замовлень, оптимізація системи органів державного управління та об'єктів соціальної інфраструктури, підвищення дієвості системи соціального захисту населення, зниження вагових показників видатків бюджету на обслуговування державного боргу. Ефективність функціонування податкової системи певною мірою визначається рівнем поєднання та узгодженості фіскальної та стимулюючої складової. Вагомим завданням податкового регулювання як інструменту впливу на економічні процеси, є встановлення певного оптимального рівня оподаткування та механізму адміністрування податків, що забезпечать поєднання інтересів платників податків та держави.

9. Державне управління має забезпечити відповідний рівень надання суспільних послуг за рахунок бюджетних коштів. Визначення видатків бюджету здійснюється з урахуванням обсягу доходів бюджету, державних соціальних стандартів та гарантій. Пріоритети бюджетної політики повинні враховувати доцільність розширення частки продуктивних видатків бюджету з підвищенням рівня їх ефективності, у теперішній час національна оборона і безпека, соціальний захист населення. Вплив бюджетних видатків та дефіциту бюджету на соціально-економічні процеси достатньою мірою залежать від якісного рівня державного управління та ефективності використання бюджетних коштів.

10. В умовах економічних перетворень, доцільним є удосконалення теоретико-методологічних засад державної фінансової політики, підвищення рівня її адаптивної ефективності, посилення стійкості бюджетної системи, належне обґрунтування планованих бюджетних

показників, подальший розвиток інституційних засад державної фінансової політики суспільного розвитку. Державна фінансова політика має створювати інституційні умови функціонування фінансової моделі у суспільстві, що ґрунтується на правилах, нормах, інституціях, які у сукупності призначені цілеспрямовано формувати механізм дієвого впливу на економічне зростання, сприяти підвищенню якості життя населення.

ДОДАТКИ

Додаток А

Таблиця А.1

Валовий внутрішній продукт за 2010-2025 роки

	за відповідний період		Індекс-дефлятор ВВП, %
	номінальний, млн грн	реальний, % до відповідного періоду попереднього року	
2010	1 079 346	104,1	113,7
2011	1 299 991	105,5	114,2
2012	1 404 669	100,2	107,8
2013	1 465 198	100,0	104,3
2014	1 586 915	93,4	115,9
2015	1 988 544	90,2	138,9
2016	2 385 367	102,4	117,1
2017	2 981 227	102,4	122,1
2018	3 560 302	103,5	115,4
2019	3 977 198	103,2	108,2
2020	4 222 026	96,2	110,3
2021	5 450 849	103,4	124,8
2022	5 239 114	71,2	134,9
2023	6 537 825	105,3	118,5
2024	7 662 376	103,2	112,0
2025	8 931 194	102,7	-

Додаток Б

Таблиця Б.1 Індекс споживчих цін

	Індекс споживчих цін, %		Базовий індекс споживчих цін,	
	до грудня попереднього року	до відповідного періоду попереднього року	до грудня попереднього року	до відповідного періоду попереднього
20	109,1	109,4	107,9	х
20	104,6	108,0	106,9	107,7
20	99,8	100,6	100,8	103,3
20	100,5	99,7	100,1	100,2
20	124,9	112,1	122,8	109,9
20	143,3	148,7	134,7	140,4
20	112,4	113,9	105,8	111,0
20	113,7	114,4	109,5	107,3
20	109,8	110,9	108,7	109,1
20	104,1	107,9	103,9	106,8
20	105,0	102,7	104,5	103,3
20	110,0	109,4	107,9	106,9
20	126,6	120,2	122,6	116,0
20	105,1	112,9	104,9	112,9
20	112,0	106,5	110,7	106,3
20	108,0	112,7	108,0	111,2

Додаток В

Таблиця В.1.

**Частка доходів Зведеного бюджету України
у ВВП за 2011–2025 роки, %**

Показники	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025
Податкові надходження	25,70	25,55	24,33	23,46	25,64	27,31	27,76	27,72	26,93	27,10	26,67	25,64	25,06	27,90	28,22
Неподаткові надходження	4,61	5,73	5,84	5,14	7,08	5,27	5,18	5,42	5,36	5,59	3,72	7,03	15,73	13,60	14,12
Доходи від операцій з капіталом	0,18	0,21	0,11	0,13	0,09	0,07	0,07	0,08	0,08	0,08	0,07	0,06	0,06	0,07	0,07
Офіційні трансферти від урядів зарубіжних країн та міжнародних організацій	0,04	0,01	0,10	0,34	0,10	0,18	0,05	0,04	0,03	0,03	0,02	9,19	6,63	6,35	6,15
Цільові фонди	0,08	0,06	0,05	0,03	0,03	0,03	1,02	0,02	0,06	0,02	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01
Всього	30,61	31,57	30,43	29,11	32,94	32,85	34,09	33,28	32,45	32,82	30,50	41,92	47,48	47,93	48,57

Додаток Г

Таблиця Г.1

**Частка видатків Зведеного бюджету України
ВВП за 2011–2025 роки, %**

Функціональна класифікація	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025
Загальнодержавні функції	3,82	3,87	4,24	4,90	5,94	5,63	5,57	5,38	5,11	4,88	4,63	4,74	5,34	5,82	5,73
Оборона	1,01	1,03	1,02	1,75	2,63	2,49	2,49	2,73	2,68	2,87	2,34	21,81	32,08	30,79	34,37
Громадський порядок, безпека та судова влада	2,50	2,60	2,71	2,87	2,78	3,02	2,97	3,32	3,62	3,80	3,23	8,67	9,05	9,52	9,37
Економічна діяльність	4,73	4,66	3,49	3,08	2,98	2,78	3,45	3,96	3,88	6,27	5,38	2,99	3,78	3,47	2,89
Охорона навколишнього природного середовища	0,30	0,38	0,36	0,22	0,28	0,26	0,25	0,23	0,24	0,22	0,19	0,10	0,10	0,14	0,13
Житлово-комунальне господарство	0,68	1,45	0,56	1,16	0,80	0,74	0,91	0,85	0,87	0,77	1,04	0,79	1,08	0,88	1,02
Охорона здоров'я	3,76	4,15	4,23	3,65	3,59	3,17	3,43	3,26	3,23	4,19	3,74	4,11	3,33	3,19	2,93
Духовний та фізичний розвиток	0,83	0,96	0,94	0,89	0,82	0,71	0,81	0,81	0,79	0,76	0,80	0,64	0,59	0,61	0,54
Освіта	6,63	7,20	7,25	6,39	5,77	5,43	5,96	5,90	6,01	6,02	5,74	5,55	4,72	4,66	4,41
Соціальний захист та соціальне забезпечення	8,11	8,88	9,98	8,81	8,91	10,84	9,58	8,69	8,10	8,27	6,74	8,69	7,86	6,97	5,77
Всього	32,36	35,17	34,80	33,71	34,50	35,07	35,43	35,13	34,53	38,05	33,84	58,09	67,93	66,06	67,17

Додаток Д

Таблиця Д.1.

Дефіцит Державного бюджету України

	млн грн	у % до ВВП
2010	64 265,5	5,73
2011	23 557,6	1,75
2012	53 445,2	3,66
2013	64 706,7	4,25
2014	78 052,8	4,92
2015	45 167,5	2,27
2016	70 262,1	2,95
2017	47 882,1	1,61
2018	59 251,1	1,66
2019	80 993,7	2,04
2020	217 611,0	5,15
2021	198 843,8	3,65
2022	914 868,0	17,46
2023	1 336 872,6	20,45
2024	1 359 353,9	17,74
2025	1 635 782,2	18,32

Додаток Ж

Таблиця Ж.1

**Державний та гарантований державою борг
за 2010-2025 роки, млрд.грн.**

	Загальна сума боргу	у % до ВВП	Державний борг			Гарантований державою борг		
			всього	внутріш ній борг	зовнішн ий борг	всього	внутрішн ий борг	зовнішні й борг
201	432,3	38,6	323,5	141,7	181,8	108,8	13,9	94,9
201	473,1	35,1	357,3	161,5	195,8	115,8	12,2	103,6
201	515,5	35,3	399,2	190,3	208,9	116,3	16,2	100,1
201	584,8	38,4	480,2	257,0	223,3	104,6	27,1	77,4
201	1 100,8	69,4	947,0	461,0	486,0	153,8	27,9	125,9
201	1 572,2	79,1	1 334,3	508,0	826,3	237,9	21,5	216,4
201	1 929,8	80,9	1 650,8	670,6	980,2	279,0	19,1	259,9
201	2 141,7	71,8	1 833,7	753,4	1 080,3	308,0	13,3	294,7
201	2 168,4	60,9	1 860,3	761,1	1 099,2	308,1	10,3	297,8
201	1 998,3	50,2	1 761,4	829,5	931,9	236,9	9,4	227,6
202	2 551,9	60,8	2 259,2	1 000,7	1 258,5	292,7	32,3	260,4
202	2 672,1	49,0	2 362,7	1 062,6	1 300,2	309,3	49,0	260,3
202	4 075,5	77,8	3 715,1	1 389,7	2 325,4	360,3	72,2	288,1
202	5	84,4	5 188,1	1 587,7	3 600,4	331,4	68,8	262,6
202	6	93,3	6 962,5	1 863,1	4 829,3	288,5	69,4	219,2
202	9 042,7	101,2	8 766,0	1 967,2	6 798,8	276,7	64,3	212,4

Додаток 3

Таблиця 3.1

Бюджетна стратегія економічного зростання, %

	2027	2028	2029	2030	2031	2027-2031
Приріст реального ВВП	4,8	5,0	4,6	4,6	5,0	4,8
Приріст індексу споживчих цін	8,2	7,9	7,4	7,0	7,0	7,5
Частка доходів зведеного бюджету у ВВП	43,8	42,7	41,5	40,7	39,8	41,7
Частка видатків зведеного бюджету у ВВП	58,6	55,4	52,1	49,2	46,2	52,3
Частка дефіциту у ВВП	14,8	12,7	10,6	8,5	6,4	10,6

ДОДАТОК К

№ 67-285/1-25 від 05.12.2025 року

Державний торговельно-економічний
університет

ДОВІДКА

**про впровадження результатів дисертаційної роботи
Ничика Владислава Олексійовича на тему
«Управління державними фінансами в умовах трансформації економіки»**

Основні висновки та результати дисертаційної роботи Ничика В.О. «Управління державними фінансами в умовах трансформації економіки» використано при опрацюванні проєктів нормативно-правових актів з питань фінансово-бюджетної політики держави.

Заступник директора Департаменту з питань
фінансового та економічного розвитку
начальник Управління з питань
бюджетно-податкової та митної політики
Секретаріату Кабінету Міністрів України

Володимир ПАСІЧНИК

ДОДАТОК Л

Список публікації здобувача

наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Chugunov I., Makohon V., Titarchuk M., Nychyk V, Gregul V. Financial support for the economy development of Ukraine. Financial and credit activity: problems of theory and practice, 2024. №1 (54).PP.307-315. [Міжнародна наукометрична база SCOPUS] (особистий внесок 0,2 друк. арк.)
2. Ничик В.О. Напрями фінансово-бюджетної політики в умовах трансформації економіки. Інвестиції: практика та досвід. 2025. №15. С. 254-258. (0,4 друк. арк.)
3. Ничик В.О. Управління державними фінансами у системі соціально-економічного розвитку країни. Агросвіт. 2025. №24. С. 263-268. (0,5 друк. арк.)

наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації :

4. Nychyk V.O. The essence of the public finance management system // International scientific and practical conference "Progressive research in the modern world", (December 28-30, 2022). Boston, USA, 2022.P.739-745. (0,4 друк.арк.)
5. Ничик В.О. Бюджетно-податковий механізм у системі управління державними фінансами . Фінансова політика як складова економічного розвитку : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, 11-12 квітня 2023 р.). Київ: ДТЕУ, 2023. С. 77–79. (0,2 друк. арк.)
6. Nychyk V.O. Theoretical principles of public finance management // International scientific and practical conference " Topical aspects of modern

scientific research ", (December 21-23, 2023). Tokyo, Japan , 2023. P.644-650.
(0,4 друк.арк.)

7. Ничик В.О. Фінансово-бюджетні інструменти економічного розвитку .
Фінансово-бюджетна політика в умовах воєнного стану: матеріали всеукр.
наук.-практ. конф. (м. Київ, 17-18 квітня 2024 р.). Київ: ДТЕУ, 2024. С.75–77. (0,2
друк.арк.)

8. Nychyk V.O. Management of public finances in countries with developed
economies // International scientific and practical conference " European congress
of scientific discovery ", (December 29-31, 2024). Madrid, Spain, 2024.
P.569-573. (0,3 друк.арк.)

9. Ничик В.О. Управління державними фінансами як складова суспільного
розвитку . Державна фінансова політика в умовах суспільно-економічних
перетворень : матеріали всеукр. наук.-практ. конф. (м.Київ, 15-16 квітня
2025 р.). Київ: ДТЕУ, 2025. С.77–80. (0,3 друк.арк.)

10. Nychyk V.O. Budget formation in conditions of economic transformation //
International scientific and practical conference " Innovation and development in
world science ", (December 29-31, 2025). Zurich, Switzerland , 2025. P.485-490.
(0,3 друк.арк.)

ДОДАТОК М

Таблиця М.1

Відомості про апробацію результатів дисертації

№ п/п	Назва конференції, конгресу, симпозиуму, круглого столу, місця та дати проведення
1	International scientific and practical conference " <i>Progressive research in the modern world</i> ", (December 28-30, 2022). Boston, USA.
2	<i>Фінансова політика як складова економічного розвитку</i> : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, 11-12 квітня 2023 р.)
3	International scientific and practical conference " <i>Topical aspects of modern scientific research</i> ", (December 21-23, 2023). Tokyo, Japan
4	<i>Фінансово-бюджетна політика в умовах воєнного стану</i> : матеріали всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, 17-18 квітня 2024 р.)
5	International scientific and practical conference " <i>European congress of scientific discovery</i> ", (December 29-31, 2024). Madrid, Spain
6	<i>Державна фінансова політика в умовах суспільно-економічних перетворень</i> : матеріали всеукр. наук.-практ. конф. (м.Київ, 15-16 квітня 2025 р.)
7	International scientific and practical conference " <i>Innovation and development in world science</i> ", (December 29-31, 2025). Zurich, Switzerland